

idäntutkimus

4 / 2 0 2 2

Ääni

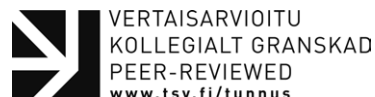
Idäntutkimus on neljä kertaa vuodessa ilmestyvä tieteellinen aikakauskirja. Julkaisija on Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura ry.
4. numero 2022
29. vuosikerta

TILAUKSET JA OSOITTEENMUUTOKSET

Idäntutkimus
Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura ry
Puh. 044 5442203
e-mail: viets-idantutkimus@helsinki.fi

Vuositilaus 38 €, ulkomaille 40 € ja opiskelijat 18 €. Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seuran jäsenet saavat vuositilauksen jäsenmaksua vastaan (35 €, opiskelijat 16 €).

Koko sivun ilmoitus 170 €, ½ sivua 85 € ja ¼ sivua 43 €.

TOIMITUS

Aleksanteri-instituutti
Unioninkatu 40 (PL 24)
00014 Helsingin yliopisto

Päätöimittäjä:
Mika Perkiömäki
Helsingin yliopisto
e-mail: mika.perkiomaki@helsinki.fi

Toimitussihteeri:
Jari Parkkinen
Jyväskylän yliopisto
e-mail: jari.v.parkkinen@jyu.fi

Dragana Cvetanović
Helsingin yliopisto
e-mail: dragana.cvetanovic@helsinki.fi

Emma Hakala
BIOS-tutkimusyksikkö
Ulkopoliittinen instituutti
e-mail: emma.hakala@fiia.fi

Meri Kulmala
Helsingin yliopisto
e-mail: meri.kulmala@helsinki.fi

Sirke Mäkinen
Helsingin yliopisto
e-mail: sirke.makinen@helsinki.fi

Jukka Pietiläinen
Helsingin yliopisto
e-mail: jukka.pietilainen@helsinki.fi

Mika Pyly
Helsingin yliopisto
e-mail: mika.pyly@helsinki.fi

Saara Ratilainen
Tampereen yliopisto
e-mail: saara.ratilainen@tuni.fi

Riku Toivola
Helsingin yliopisto
e-mail: riku.toivola@helsinki.fi

Jaakko Turunen
Södertörn University
e-mail: jaakko.turunen@sh.se

TOIMITUSNEUVOSTO

Idäntutkimus-lehden toimitusneuvostona toimii Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura ry:n hallitus.

Lehden ulkoasu:
Asmo Koste / Nastamuumio oy

ISSN 1237-6051
Grano 2022

Seuraavien numeroiden teemat:
1/2023 Ukraina. Vertaisarvioidut artikkelit deadline 4.11.2022, muut tekstit 13.1.2023.
2/2023 Vapaa teema. Vertaisarvioidut artikkelit deadline 3.2.2023, muut tekstit 31.3.2023.
3/2023 Raha. Vertaisarvioidut artikkelit deadline 28.4.2023, muut tekstit 4.8.2023.
4/2023 Tieto ja valta. Vertaisarvioidut artikkelit deadline 18.8.2023, muut tekstit 6.10.2023.

Sodan ääniä

Venäjän aloittaman hyökkäyssodan monimuotoiset ja absurditkin seuraukset jatkuvat. Tämän numeron teemana on Ääni, ja sota aina muuttaa sitä, mitä ääniä kuulemme paremmin. Venäläinen oppositiomedia *Važnyje istorii* julkaisi maaliskuussa YouTubessa lyhytelokuvan *Sodan äänet*, joka tarjoaa moniäänisen kuvan sodan alkuvuikoista. Siinä Venäjän ulkoministeriön tiedottaja Marija Zaharova vitsailee helmikuun puolivälissä myöhästyneensä tiedotustilaisuudesta, koska ”piti ensin selvittää, hyökkäämmekö vai emmekö hyökkää. Emme hyökkää.” Kuten tiedämme, toisin kävi, ja seuraavissa kuvissa ukrainalaiset lapset jo kertovat etteivät haluaisi kuolla.

Muun Venäjän oppositiomedian tavoin myös *Važnyje istorii* on joutunut maanpakoon ja pääsy sen verkkosivuille Venäjältä on estetty. Jos oppositiomedian oli vaikea saada ääntään kuuluville Venäjällä jo ennen sotaa, nyt sen suu on tukittu lähes täysin. Moni on siirtänyt toimintansa Latviaan, mutta viimeisin kehitys osoittaa, ettei toiminta sielläkään ole helppoa. Latvian viestintäneuvosto päätti ottaa Venäjältä paenneen *Dožd*-televisiokanavan toimiluvan pois, ja kahdeksantena joulukuuta kanavan televisiolähetykset päättyivät. *Dožd* jatkaa toimintaansa YouTubessa, mutta sen rahoitustilannetta päätös heikentää huomattavasti. Latvian vanavedessä myös Liettua ja Viro kiirehtivät nopeasti kieltämään kanavan toiminnan. Ukrainassa se on ollut kielletty jo vuodesta 2017. Perusteena oli kartta, jossa Krimin niemimaa oli merkattu Venäjään kuuluvaksi.

Venäjän opposition äänen ei soisi tyystin katoavan, sillä *Novaja gazetan*, *Meduzan* ja edellä mainittujen verkkomedioiden kaltaisilla toimijoilla on kaikesta huolimatta yhä miljoonittain yleisöä Venäjällä. Ilman niitä sodan ääneksi siellä jäävät yksinomaan propagandistit ja heidän myötäilijänsä. Latvian päätöstä voi kyllä ymmärtääkin. *Dožd* on esimerkiksi näyttänyt Latvian televisiossa karttaa, jossa Krim oli merkitty Venäjään kuuluvaksi, puhunut Venäjän asevoimista ”meidän armeijanamme”, eikä se ole saanut latviankielisiä tekstityksiä sujumaan. Viimeinen pisara oli kanavan juontajan nähtävästi harhaanjohtava maininta, että *Dožd* olisi auttanut varusteiden toimittamisessa rintamalla surkeissa oloissa oleville venäläisotilaille. Latviassa tulkitaan, että venäläiset toimittajat elävät valtaa vastustavasta asemastaan huolimatta yhä maailmassa, jossa Venäjän asema on erityinen eikä muiden kansojen kärsimystä ymmärretä tarpeeksi. Selvää lieneekin, että Venäjän opposition motiivit vastustaa vallanpitäjiä ovat toiset kuin lännessä.

Tämän numeron vertaisarvioidut artikkelit lähestyvät Ääni-teemaa monista näkökulmista. Eemil Mitikka tarkastelee artikkelissaan sitä, ketkä kannattavat hyökkäyssotaa Venäjällä. Aineistonaan hän käyttää niin valtiollisten mielipidetutkimuslaitosten kuin poliittista oppositiota edustavien tutkimusprojektien kyselytutkimuksia meneillään olevasta sodasta. Kaikkien

tutkimusten mukaan sodan kannatus Venäjällä näyttää olevan hyvin laajaa. Vaikka näiden kyselytutkimusten luotettavuuteen ja yleistettävyyteen liittyykin ongelmia, kuten esimerkiksi matalat vastausprosentit, Mitikka osoittaa, että niistä voi silti tehdä valideja havaintoja. Tutkimuksen perusteella tyypillinen sotaa kannattava venäläinen voisi olla iäkäs mies, jonka taloudellinen tilanne on suhteellisen hyvä ja joka katselee paljon televisiota.

Toisessa vertaisarvioidussa artikkelissa Sami Suodenjoki sukeltaa 1900-luvun alkupuoliskolle tarkastellen *Vapaa Venäjä* -nimisen marssilaulun historiaa Suomessa sellaisena kuin se näyttäytyy aikalaislehdissä ja muistitiedossa. Marssin sävel perustuu Venäjällä ennen ensimmäistä maailmansotaa sävellettyyn *Slaavittaren jäähyväisiin*, mutta toisin kuin Venäjällä, Suomessa se liitettiin neuvostokommunismiin. Äänilevyjen leviämisen myötä merkitykset tosin muuttuivat, kuten Suodenjoki esittää. Laulun sävel saattaa olla joillekin tuttu myös Mihail Kalatozovin elokuvasta *Kurjet lentävät* (1957).

Numeron kolmesta esseestä ensimmäisessä Ida Österberg käy läpi vuoden 2022 Euroviisujen värikkäitä tapahtumia erityisesti Ukrainan ja Venäjän osalta ja pohdiskelee eurooppalaisen viisuyleisön äänestyskäyttäytymistä. Vaikka ammattilaisraati ei Ukrainaa edustaneen Kalush Orchestran esitystä korkealle arvostanutkaan, nostivat ympäri Euroopan sataneet äänet Ukrainan kolmatta kertaa viisuvoittajaksi. Österberg vastaa siihen, äänestimmekö vain sympatiasta Ukrainan kansan kärsimyksiä kohtaan vai oliko takana jotain muutakin. Sasha Mäkilä taas valottaa suomalaisten kapellimestarien saamaa venäläistä opetusta esittelemällä sekä Neuvostoliitossa tai Venäjällä opiskelleita kapellimestareita että niitä, jotka ovat saaneet oppinsa Venäjältä Suomeen saapuneilta opettajilta. Selvitys osoittaa, että vuorovaikutusta on ollut yllättävänkin paljon. Aiheessa riittäisi varmasti aineksia syvällisempäänkin tutkimukseen. Kolmannessa esseessä Larisa Kangaspuro esittelee niitä toimenpiteitä, joita Venäjällä on tehty jotta naisvangit sopeutuisivat tuomionsa jälkeen yhteiskuntaan sekä tähän prosessiin liittyviä ongelmia. Esseen ovat suomentaneet Helsingin yliopiston Kääntämisen ja tulkkauksen maisteriohjelman opiskelijat.

Numeron molemmat kolumnit ovat hyvin ajankohtaisia. Margarita Zavads kaya arvioi niin sanotun ”älykkään äänestämisen” merkitystä Venäjän duuman vaaleissa 2021. Meri Kulmala ja Anna Fomina taas pohdiskelevat Venäjän hyökkäyssodan vaikutusta pohjoismaiseen tutkimusrahoitukseen. Taideosastolla Adel Kim haastattelee Saksassa asuvaa venäläislähtöistä ja sotaa vastustavaa valokuva-, ääni- ja videotaiteilijaa Mikhail Tolmachevia, joka käsittelee töissään muun muassa valokuvien akustista potentiaalia. Hänen mukaansa valokuviiin liittyy aina äänikokemus. Haastattelussa ja kuvissa saamme tutustua erityisesti kahteen Tolmachevin työhön, joista toinen käsittelee Solovetskin vankileiriä ja toinen neuvostopropagandaelokuvaa. Työnsä *Sodan äänet* taiteilija onnistui ujuttamaan Venäjän asevoimien museon näyttelyyn.

Numeron päättävät Gustaf Olssonin väitöskirja venäjän kielen uusien lainaverbien aspekteista, Piia Einosen arvostelu Tiina-Maija Lehtosen ja Laila Tarpilan kirjasta *Tutkimaton Boris Sirpo ja Viipurin musiikin menestystarina* sekä Jonna Alavan ja Santeri Kytönevan katsaus vuoden 2022 Aleksanteri-konferenssista, joka ensimmäistä kertaa kolmeen vuoteen järjestettiin läsnäolotapahtumana.

Idäntutkimuksen lukijakysely keräsi kiitettävästi vastauksia, mistä kiitokset kaikille osallistuneille! Vaikka vastaajat olivatkin pääosin varsin tyytyväisiä lehden nykyiseen ole-mukseen, auttavat kyselyn tulokset toimitusta kehittämään lehteä yhä paremmin lukijoiden odotuksia vastaavaksi.

Lopuksi haluan vielä muistuttaa alkamaisillaan olevan vuoden numeroista, joihin kaikkiin ehtii vielä lähettää tekstejä. Ensimmäisenä ilmestyvään Ukraina-numeroon ei vertaisarvioituja

artikkeleita enää oteta vastaan, mutta esseitä, keskustelunavauksia, kirja-arvosteluja, haastatteluita ja ajankohtaisjuttuja ehtii lähettää tammikuun 13. päivään asti. Vuoden toinen numero on teemaltaan vapaa, ja sinne voi lähettää juttuehdotuksia laajalla otteella. Kolmannen numeron teema on Raha, ja neljännen numeron teema Tieto ja valta kutsuu pohtimaan uudelleen vakiintuneita käsityksiä itäisen Euroopan yhteiskunnista ja historiasta. Kirjoitusehdotusten takarajat löydät lehden sisäkannesta.

Päättävä vuosi on ollut kovin raskas. Toivotaan kevyempiä aikoja alkavalle vuodelle!

Helsingissä 16.12.2022

Mika Perkiömäki

Hyökkäyssodan kannatus Venäjällä

Venäjän aloitettua hyökkäyssodan Ukrainaan helmikuussa 2022 sekä tiedotusvälineissä että asiantuntijapiireissä on pohdittu Venäjän kansan hyväksyntää ja tukea sodalle. Sekä valtiolliset että valtiosta riippumattomat ja oppositioon kytkeytyvät kyselytutkimukset raportoivat pian hyökkäyssodan alettua selvän enemmistön venäläisistä kannattavan sotaa. Sotakyselyt ovat herättäneet keskustelua siitä, kuinka luotettavina indikaattoreina niitä voidaan pitää. Kritiikin mukaan esimerkiksi venäläisten sotakyselyiden suuren vastauskadon takia niiden todistusvoima on mitätön, kun taas osa näkee niiden osoittavan selvästi enemmistön venäläisistä tukevan sotaa. Tässä artikkelissa esitetyn tutkimuksen perusteella kumpikin edeltävistä näkökulmista on liian yksinkertaistava. Tutkimuksen pääargumentti on, että rajoitteistaan huolimatta sotakyselyistä voidaan tehdä tärkeitä ja poliittisesti relevantteja havaintoja. Korkean vastauskadon (matalat vastausprosentit, korkeat keskeytysprosentit) takia on kuitenkin relevantimpaa analysoida sodan kannatukseen liittyvien muuttujien välisiä suhteita kuin käyttää sotakyselyitä sodan ”yleiskannatuksen” mittareina. Tutkimus tarkastelee erityisesti sosiodemografisten taustatekijöiden, mediakulutuksen ja taloudellisten asenteiden yhteyttä sodan kannatukseen Venäjällä. Vaikka tarkastelu rajoittuu näihin muuttujiin, voi tutkimuksen lähestymistapaa soveltaa myös muun tyyppisiin tutkimuskysymyksiin analysoitaessa sotakyselyitä vastaisuudessa.

Eemil Mitikka

Venäjän aloitettua laajamittaisemman sodankäynnin (tästä eteenpäin: hyökkäyssota) Ukrainassa 24. helmikuuta 2022 sekä mediassa että tutkimus- ja asiantuntijapiireissä on pohdittu Venäjän kansan suhtautumista hyökkäyssotaan (Bessudnov 2022; Erpyleva 2022; Yle 2022). Hieman ennen hyökkäyssodan alkua sodan mahdollisuutta spekuloidessa monet tunnetut venäläiset tutkijat, taitelijat, kirjailijat ja urheilijat tuomitsivat jyrkästi Venäjän (tuolloin)

mahdolliset tulevat sotatoimet Ukrainassa (Baulina 2022). Hyökkäyssodan alettua Venäjällä nähtiin myös laajamittaisia protesteja: kansalaisjärjestö OVD-Infon (2022) mukaan 20. heinäkuuta 2022 mennessä Venäjällä oli pidätetty 16 380 ihmistä sodanvastaisten kannanottojen vuoksi. Sitten suurimmat mielenilmaukset ovat laantuneet, sodan kritisointi on kriminalisoitu ja Venäjältä on joidenkin arvioiden mukaan muuttanut pois yli neljä miljoonaa ihmistä (Balhorn 2022; OVD-Info 2022; Tkatchov 2022).

Pian hyökkäyssodan alettua Kremlin alaisuudessa toimivat mielipidetutkimuslaitokset raportoivat selvän enemmistön venäläisistä tukevan sotaa tai ”sotilaallista erikoisoperaatiota” (ven. *spetsialnaja vojennaja operatsija* tai lyhyemmin *spetsoperatsija*). Näiden kyselytutkimuslaitosten mukaan sodan kannatus Venäjällä oli noin 60–70 prosentin luokkaa. Samoihin aikoihin tehdyt Venäjän oppositiota lähellä olevat kyselytutkimusprojektit raportoivat noin 60 prosentin venäläisistä tukevan sotaa (Hroniki 2022; Russian Field 2022a). Näiden kyselyiden perusteella selvä enemmistö venäläisistä näyttäisi siis tukevan hyökkäyssotaa.

Mutta voiko Venäjän tapaisessa autoritaarisessa maassa tehtyihin kyselytutkimuksiin luottaa, etenkin jos ne on tehty sodan kaltaisen poliittisesti latautuneen tilanteen aikana? Ovatko kyselyt ainoastaan Kremlin poliittisia aseita, joilla perustellaan ja oikeutetaan hyökkäyssotaa? Onko näitä kyselyitä ylipäänsä mielekästä ja relevanttia analysoida? Ja jos on, millä tavalla?

Artikkelini pyrkii antamaan vastauksia näihin kysymyksiin. Pääargumenttini on, että luottavuusongelmista huolimatta hyökkäyssotaaan liittyvistä venäläisistä kyselytutkimuksista voidaan saada arvokasta tietoa ja tehdä mielenkiintoisia havaintoja. Näistä epävarmuustekijöistä johtuen sodan kannatuksen ”todellisen tason” kartoittamisen sijaan on oleellisempaa tarkastella erilaisten taustamuuttujien vaikutuksia sodan tukemiseen sekä pohtia näiden merkityksiä sotatilanteen kehityksen näkökulmasta. Lisäksi sotakyselyitä tulee tarkastella niiden tuloksiin liittyvien epävarmuustekijöiden takia erityisen kriittisesti sekä ottaa kyseilyiden yhteiskunnallinen konteksti huomioon.

Artikkelini etenee siten, että esittelen aluksi Venäjällä tehtyihin sotakyselyihin liitettyä kritiikkiä ja epävarmuustekijöitä. Tämän jälkeen esittelen tutkimukseni aineiston ja metodit, joilla pyrin vastaamaan kysymykseen siitä, miten sosiodemografiset taustatekijät, sotatapahutumien informaatiolähteet ja taloudelliset asenteet ovat yhteydessä sodan kannatukseen. Sen jälkeen esittelen tutkimukseni analyysit ja tulokset, ja lopuksi pohdin tutkimukseni merkitystä sekä potentiaalisia tulevia tutkimussuuntauksia aiheeseen liittyen.

Tutkimuskysymys

Koska mediassa raportoidaan usein vain yleistasolla sodan kannatusprosentteja (ks. esim. Dickinson 2022; Vaalisto 2022), jäävät sodan kannatukseen vaikuttavat taustatekijät helposti taka-alalle. Tutkimukseni tarkoituksena onkin kartoittaa sodan kannatukseen vaikuttavia taustatekijöitä ja näiden suhteellista vaikutusta sodan kannatukseen. Tarkastelen sosiodemografisten taustatekijöiden muuttujien lisäksi, ovatko tietynlaiset informaatiolähteet sekä taloudelliset asenteet yhteydessä sodan kannatukseen Venäjällä. Nämä ovat tärkeitä kysymyksiä, koska niihin vastaaminen voi auttaa ymmärtämään paremmin esimerkiksi mitkä informaatiolähteet ovat relevantteja sodan kannatuksen/vastustuksen kannalta ja minkälainen vaikutus Venäjälle asetetuilla taloudellisilla sanktioilla on sodan kannatukseen. Lisäksi aiemmassa tutkimuksessa on havaittu merkittävä yhteys informaatiolähteiden ja taloudellisten asenteiden sekä autoritaarisen politiikan tukemisen välillä (Rose, Mishler & Munro 2011; Greene &

Robertson 2017). Tutkimuskysymys, johon pyrin vastaamaan on seuraava: Millaisen kuvan tässä käytetyt aineistot maalaavat sodan kannatuksen sosiodemografisten ja mediamuuttujien sekä taloudellisten asenteiden vaikutuksista sodan kannatukseen?

Tutkimukseni hypoteesit ovat:

- Sosiodemografisista tekijöistä korkeampi ikä, pienellä paikkakunnalla asuminen, matalampi koulutustaso ja miessukupuoli ovat yhteydessä korkeampaan tukeen sodalle.
- Mediamuuttujista television kulutus sekä valtion virallisten tiedonlähteiden käyttö sodan tapahtumista lisää sodan kannatusta. Oletan myös, että sosiaalisen median, erityisesti Telegramin ja YouTuben, käyttö informaatiolähteenä vähentää sodan kannatusta.
- Koettu heikentynyt taloudellinen tilanne sodan alkamisen myötä lisää sodan vastustusta.

Kyselytutkimukset Venäjällä: Kremlin propaganda-ase vai tutkittua tietoa?

Kyselytutkimuksista puhuttaessa herää kysymys, kuinka luotettavina ja yleistettävänä niiden tuloksia voidaan pitää sekä missä määrin ne kuvaavat ihmisten ”todellisia asenteita”. Nämä kysymykset ovat erityisen relevantteja Venäjän kaltaisissa autoritaarisissa ja korruptoituneissa yhteiskunnissa tehtyjä kyselyitä tulkittaessa. Voimakkaasti rajoitetun sananvapauden takia voi spekuloida, että ihmiset saattavat antaa sosiaalisen normin mukaisena pidettyjä vastauksia kyselyissä (Kuran 1997; Rogov 2017). Korruptoitunut toimintakulttuuri voi puolestaan vaikuttaa kyselyiden laatuun, jos tuloksia vääristellään kyselyn tilaajan mieltymysten mukaisiksi. Timothy Frye ja kumppanit (2017) ovat esittäneet Putinin suosion todellisuutta mittaavassa tutkimuksessaan venäläisiin kyselytutkimuksiin liitettävän tyypillisesti kolme kritiikkiä tai epävarmuustekijää:

1. tulosten kaunistelu tai suoranainen vääristely
2. Kremlin hallitsema valtamedia manipuloi yleistä mielipidettä
3. venäläiset vastaavat kyselyissä vallitsevan sosiaalisen normin mukaisesti.

Fryen ja kumppaneiden listaamien kritiikkien lisäksi hyökkäyssotaan liittyviä venäläisiä kyselyitä on arvosteltu myös

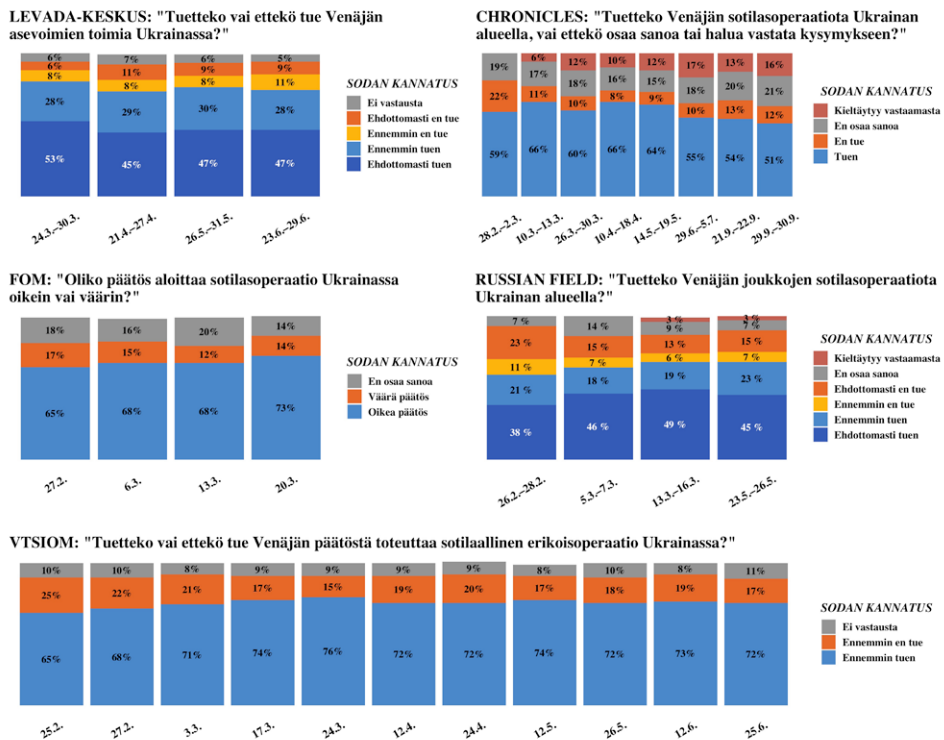
4. epämääräisistä tai johdattelevista kysymyksenasetteluista sekä
5. erittäin matalista vastausprosentteista, joiden vuoksi kyselyiden yleistettävyys kärsii.

Ensimmäisen sotakyselyihin liitetyn epävarmuustekijän mukaan venäläiset kyselyiden tuottajat kaunistelevat kyselyiden tuloksia vastaamaan niiden tilanneiden tahojen intressejä. Kyselyiden tuloksia on myös esitetty yksinkertaisesti tehtailtavan (Morris 2022). Syynä kyselytulosten tehtailemiselle voi olla esimerkiksi venäläisten yleinen haluttomuus osallistua kyselytutkimuksiin (Napreenko 2017; Katz 2022b; Mostovštšikov 2022), minkä vuoksi puuttuvia vastauksia pitäisi paikkailla vaikkapa keksimällä niitä. Kyselyiden tuloksia voitaisiin puolestaan kaunistella vastaamaan niiden tilanneen tahon intressejä, jolloin näitä voitaisiin käyttää oikeuttamaan tietynlaista politiikkaa. Sotakyselyiden propagandistinen arvo onkin ilmeinen, sillä ”enemmistö venäläisistä kannattaa sotaa” ja muut sen kaltaiset johtopäätökset voivat toimia sekä sodan poliittisena oikeutuksena Venäjällä että erilaisten pakotteiden

(esimerkiksi taloudelliset sanktiot, tiukempi viisumipolitiikka) ja venäläisvihan perusteena (AleksanteriInstitute 2022; Alyukov 2022).

Tulosten kaunistelu onkin aiheellinen huoli erityisesti Kremliä lähellä olevien tai sen käytännössä omistamien kyselytutkimuslaitosten osalta. Esimerkiksi Venäjän valtion omistaman VTsIOMin (ven. *Vserossijski tseñtr izuťšenija obštšestvennogo mnenija*) johtaja Valeri Fjodorov on sanonut jo vuonna 2013 antamassaan haastattelussa, että VTsIOM ei käytännössä julkaise kyselyidensä tuloksia ilman valtapuolue Yhtenäisen Venäjän hyväksyntää (Makejev 2013). Näin ollen hyökkäyssodan kaltaisesta erittäin politisoituneesta ja Putinin henkilökohtaisen arvovallan kannalta tärkeästä aiheesta tehtyjen kyselytutkimusten osalta on helppo kuvitella kyselyiden tuottajilla olevan paineita tietynlaisten tulosten saamiseksi.

Vaikka teknisesti ottaen kyselydatan tehtailu ei olekaan vaikeaa – osaava henkilö voi simuloida uskottavan oloisen kyselyaineiston melko vaivattomasti – hyökkäyssotaan liittyvien kyselyiden tulosten keksiminen tyhjästä vaikuttaa epätodennäköiseltä. Ensinnäkin sotakyselyitä ovat tehneet Venäjällä paitsi Kremlin alaisuudessa työskentelevät tutkimuslaitokset (VTsIOM, FOM), myös valtiosta riippumattomat tahot (Levada-keskus) ja jopa

Kuva 1. Sodan kannatuksen vertailu eri kyselytutkimuslaitosten aineistojen valossa. Otokoko vaihtelee hieman kyselyittäin, mutta pääsääntöisesti se on noin 1 600 vastaajan luokkaa (poikkeuksena FOM, jonka sotakyselyissä otokoko on 1 500). Lähteet: Levada-tseñtr (2022a), Hroniki (2022), FOM (2022), Russian Field (2022a, 2022d, 2022b, 2022c), VTsIOM (2022c, 2022b)

poliittista oppositiota edustavat tutkimusprojektit (esimerkiksi Russian Field, Chronicles). Kuvassa 1 on visualisoitu hyökkäyssodan kannatusta erilaisten venäläisten kyselytutkimusten perusteella. Nämä kyselyt maalaavat varsin samankaltaisen kuvan hyökkäyssodan kannatuksesta Venäjällä huolimatta siitä, edustaako kyselyn tehnyt organisaatio valtiovaltaa vai riippumatonta tutkimuslaitosta. Toiseksi voidaan kysyä, miksi Venäjän oppositioon liittyvien kyselytutkimusten tekijät vääristelisivät tietoisesti kyselyiden tuloksia. Esimerkiksi Russian Fieldin hyökkäyssotaa koskevissa kyselyissä mukana oleva ja Kremliä avoimesti kritisoiva oppositiopoliitikko ja tubettaja Maksim Katz (2022a) leimattiin ulkomaiseksi agentiksi 22.7.2022. On vaikea kuvitella hänen kaltaisensa toimijan motiivia osallistua kyselytutkimusten organisointiin, joiden tuloksia vääristeltäisiin tietoisesti tai keksittäisiin ”tyhjästä”. Lisäksi myös Venäjän oppositioaktiivien keskuudessa voi olla psykologista tarvetta tulkita kyselyjä omien odotusten ja ihanteiden mukaisesti.

Venäläisiä sotakyselyitä on kritisoitu myös johdattelevista ja epämääräisistä kysymyksenasetteluista (Alyukov 2022). On esitetty, että jos kysymys sodan hyväksynnästä muotoillaan: ”tuetteko *Venäjän päätöstä* sotilasoperaatiosta Ukrainassa” (korostus kirjoittajan), voi kysymyksen ajatella niputtavan yhteen kaksi kysymystä: 1) hyväksyykö vastaaja Putinin politiikan ja 2) tukeeko vastaaja ”sotilasoperaatiota”. Tämänkaltaisten kysymysten on esitetty vääristävän sotakyselyiden tuloksia Kremlin sotapolitiikan hyväksi, koska päätöstä vastustava vastaaja vastustaisi sekä sotaa että Putinia (ibid.).

Epämääräiset ja johdattelevat kysymykset vaikuttavat epäilemättä kyselyn mittaustarkkuuteen. Sotakyselyiden osalta tämän kritiikin uskottavuutta syövätkin Kremlin alaisuudessa toimiville kyselytutkimuslaitoksille vaihtoehtoisten sotakyselyiden tulokset erilaisilla kysymyksenasetteluilla ja mitta-asteikoilla. Kuten kuvasta 1 käy ilmi, Levada-keskuksen, Chroniclesin ja Russian Fieldin sotakyselyissä ei mainita sodan kannatusta mittaavassa kysymyksessä ”päättöstä aloittaa/toteuttaa sotilasoperaatio”, vaan tiedustellaan ainoastaan tukea ”Venäjän joukkojen/asevoimien toimille Ukrainassa” tai yksinkertaisesti ”Venäjän sotilasoperaatiolle Ukrainan alueella”. Silti näidenkin kyselyiden osalta sodan kannatus on melko samaa luokkaa, vaikkakin yleiskannatus sodalle on kymmenisen prosenttia matalampaa Russian Fieldin ja Chroniclesin kyselyissä verrattuna VTsIOMin ja FOMin kyselyihin.

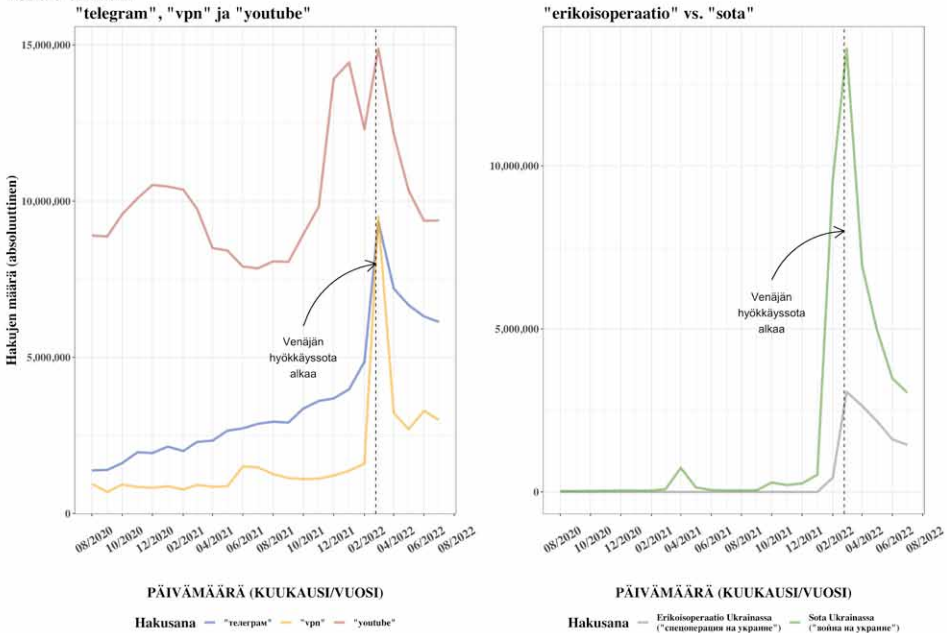
Venäläisten kyselyiden luotettavuutta on kyseenalaistettu myös Kremlin oletetulla kyvyllä manipuloida yleistä mielipidettä joukkotiedotusvälineiden hallinnan kautta. Onkin totta, että valtion suurimpien mediatalojen kontrolli ja valtiosta itsenäisten mediatoimijoiden erittäin rajattu toimintaympäristö rajoittaa venäläisten mahdollisuuksia kuulla Kremlin linjasta poikkeavia mielipiteitä (Gehlbach 2010; Gehlbach & Sonin 2014; ks. myös Frye et al. 2017, 3). Lisäksi hyökkäyssodan kehystämällä brutaalinen sodan sijaan ”natsismin vastaiseksi sotilaalliseksi erikoisoperaatioksi” Venäjän valtionmediassa voi olettaa olevan merkittävä vaikutus venäläisten mielipiteisiin sodasta: on psykologisesti huomattavasti helpompaa tukea ”Kiovan fasistijuntan” vastaista sotaa kuin Ukrainan tapaista veljeskansaa vastaan käytävää sotaa (Yaffa 2022).

Mediaympäristön tiukan kontrollin vuoksi voisi olettaa, että koska venäläiset saavat vain Kremlin suodattamaa informaatiota Ukrainan tilanteesta, eivät ”tavalliset venäläiset” ymmärrä mitä Ukrainassa todellisuudessa tapahtuu. Käytännössä tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että venäläisten enemmistö suhtautuisi hyökkäyssotaan kliinisenä ”erikoisoperaationa”, joka oli välttämätön Ukrainan kansan pelastamiseksi natseilta ja joka ei kosketa omaa elämää suoraan, koska ”erikoisoperaatioissa” on ainoastaan ammatti- ja palkkasotilaita.

On kuitenkin olemassa myös näyttöä siitä, että enemmistö venäläisistä ymmärtää hyökkäyssodan olevan Kremlin mainostaman kliinisen ”erikoisoperaation” sijaan perinteistä sotaa. Kuvassa 2 on visualisoitu hakusanojen ”erikoisoperaatio Ukrainassa” ja ”sota Ukrainassa” käyttöä Venäjän suosituimmassa hakukoneessa Yandexissa elokuun 2020 ja heinäkuun 2022 välillä. Kuten kuvasta näkyy, ”sota Ukrainassa” on moninkertaisesti käytetympi hakusana verrattuna Kremlin käyttämään ”erikoisoperaatioon”. Tämä kieli siitä, että hyökkäyssota nähdään Venäjällä ”sotana” Kremlin suosiman ”sotilaallisen erikoisoperaation” sijaan. Lisäksi viimeistään Putinin syyskuussa 2022 julistaman ”osittaisen” liikekannallepanon myötä mielikuva sodasta tarkkaan rajattuna ”erikoisoperaationa” lienee särkynyt lopullisesti.

Samassa kuvassa on myös kuvattu hakusanojen ”telegram”, ”vpn” ja ”youtube” käyttöä vastaavalla aikajaksolla Yandexissa. Telegram on suosittu, tietoturvan kannalta turvallisenä pidetty ja Venäjän opposition laajasti käyttämä pikaviestisovellus, jonka käytön Kreml on epäonnistuneesti yrittänyt estää ainakin vuodesta 2016 lähtien (Goncharov 2018; Balhorn 2022). VPN (*Virtual Private Network*) tarkoittaa virtuaalista erillisverkkoa, jolla salataan ja luodaan yksityinen sekä tietoturvallinen internetyhteys (Kyberturvallisuuskeskus 2022). YouTube on puolestaan Venäjän opposition suosima videopalvelu: monet oppositiotoimijat ja hallinnon kriitikot, kuten Aleksei Navalnyi, Maksim Katz, Ilja Varlamov, Jekaterina Schulmann, Ljubov Sobol ja Juri Dud, ovat myös suosittuja tubettajia. YouTube myös esti Venäjän valtiontelevisio propagandisti Vladimir Solovjovin kanavan sekä RT:n ja Sputnikin käytön Euroopan unionissa sodan alettua (Sovina 2022; Walker 2022). Näin ollen YouTubeen voidaan sanoa tarjoavan Kremlin uutisoinnille vaihtoehtoisia tiedonlähteitä Venäjällä. Yan-

**TIEDONVÄLITYKSEEN JA SOTAAN LIITTYVIEN HAKUSANOJEN KÄYTTÖ YANDEXISSA
1.8.2020–31.7.2022**

Kuva 2. Telegramiin, VPN-yhteyksiin, YouTubeen ja hyökkäyssotaan liittyvien hakusanojen määrät Yandexissa 1.8.2020–31.7.2022
Lähde: Yandex Keyword statistics (2022)

dexin hakusanadatan perusteella kiinnostus sekä Telegramia, VPN-yhteyksiä että YouTubea kohtaan on kasvanut merkittävästi etenkin hyökkäyssodan alkamisen myötä. Tämän perusteella voi olettaa, että merkittävä osa venäläisistä on tietoisia Kremlin tietoliikenneverkkojen ja informaatiokanavoiden valvonnasta tai valvontayrityksistä. Lisäksi vuonna 2020 arviolta 85 prosentilla venäläisistä oli pääsy internetiin (Central Intelligence Agency 2022). Vaikka pääsy tiedon ääreen ei yksin takaa sitä, että ihmiset etsisivät kriittisesti ja monipuolisesti tietoa maailman tapahtumista (Morozov 2011), venäläisillä on kuitenkin mahdollisuuksia myös Kremlin tiedotusvälineille vaihtoehtoisen tiedon hankintaan. Näin ollen valtion mediakontrollista huolimatta on epäselvää, kuinka tehokkaasti Kreml pystyy todellisuudessa manipuloimaan yleistä mielipidettä median kautta.

On myös esitetty, että erityisesti autoritaarisissa yhteiskunnissa vastaajat eivät ilmaise todellisia mielipiteitään ja vastaavat kyselytutkimuksissa vallitsevan sosiaalisen normin mukaisesti (Noelle-Neumann 1984; Kuran 1997; Rogov 2017). Nämä epäilyt ovat relevantteja autoritaarisissa maissa rauhan aikanaan, mutta ne korostuvat entisestään sodan kannatuksen kaltaisia erittäin politisoituneita kysymyksiä kartoittavissa kyselyissä. Lisäksi Kreml kriminalisoi Venäjän asevoimien toimien kritisoimisen 4.3.2022 allekirjoitetulla niin sanotulla ”valeuritilailalla” (ven. *zakon o feikah*), ja kasvava joukko niin yksittäisiä henkilöitä kuin organisaatioitakin on leimattu ulkomaisiksi agenteiksi (Wikipediija 2022). Listalle on päätyneet tunnettuja oppositiopoliitikkoja (Garri Kasparov, Mihail Hodorkovski, Ljubov Sobol, Vladimir Milov, Ilja Jašin, Vladimir Kara-Murza, Maksim Katz), mutta myös tutkijoita (Jekaterina Schulmann), kulttuurihahmoja (Ivan Drjomin, Tatjana Lazareva) sekä suosittuja tubettajia (Juri Dud, Aleksei Pivovarov). ”Valeuritilain” nojalla myös Moskovan Krasnoselskin piirin kaupunginvaltuutettu Aleksei Gorinov tuomittiin seitsemäksi vuodeksi vankeuteen hänen arvosteltuaan sotaa kaupunginvaltuuston kokouksessa ja pietarilainen taiteilija Aleksandra Skotšilenko määrättiin esitutkintavankeuteen supermarketin hintalappujen vaihtamisesta sodanvastaisiin sanomiin (Yle Uutiset 2022b; 2022a). Myös ”ulkomaisten agenttien” listalle päätyneet oppositiopoliitikot Ilja Jašin ja Vladimir Kara-Murza vangittiin Venäjän asevoimien kritisoimisesta vastaavan lain nojalla (Amnesty International 2022; The Moscow Times 2022).

Kiristyneen sensuurin ja sodan kannatuksen erittäin politisoituneen luonteen takia onkin varsin todennäköistä, että venäläisten sotakyselyiden vastauksissa on tiettyä ”sensuurillisää” ja sosiaalisen normin mukaista vastaamista. Philipp Chapkovskin ja Max Schaubin (2022) sodan kannatusta mittaavassa luettelokokeessa (engl. *list experiment*) merkittävästi pienempi osuus vastaajista vastasi kannattavansa sotaa kyselyssä, jossa puolelle vastaajista annettiin mahdollisuus olla valitsematta sodan kannatuksen vaihtoehtoa ja puolelle ei annettu tätä mahdollisuutta. Annettaessa vaihtoehto olla kannattamatta sodan kannatus putosi 15 prosenttisyksikköä 68 prosentista 53 prosenttiin. Chapkovskin ja Schaubin tutkimus antaa viitteitä siitä, että venäläiset sotakyselyt tuskin tarjoavat koko totuutta sodan kannatuksen tasosta.

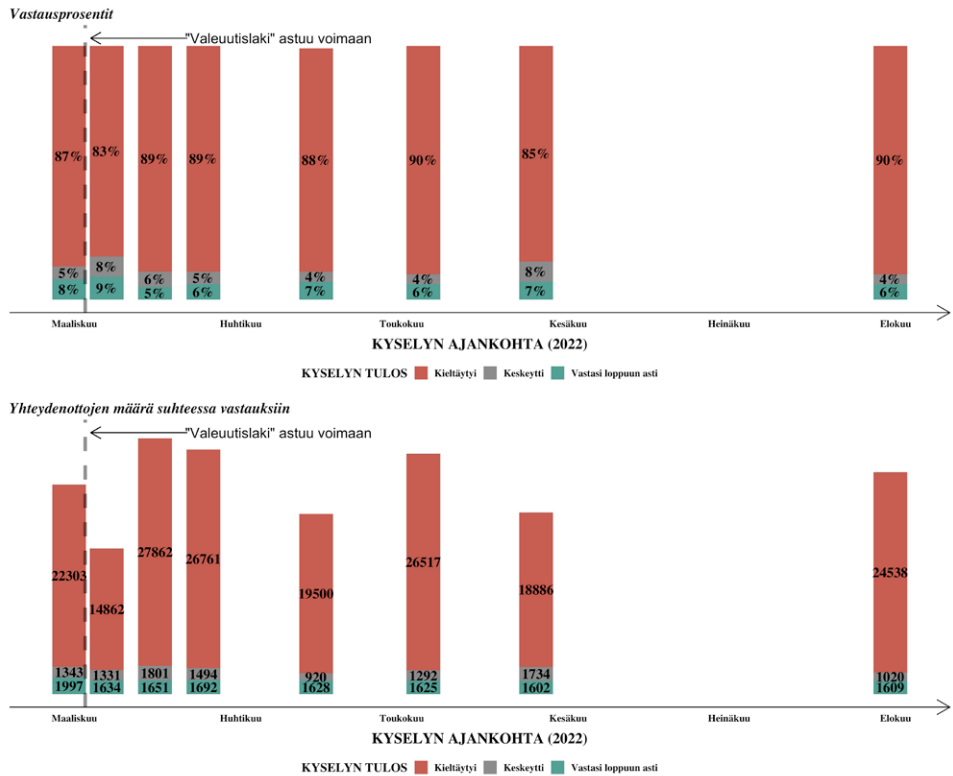
Toisaalta vaikka Chapkovskin ja Schaubin (ibid.) tutkimus maalaakin hieman vähemmän yksiselitteisen kuvan tilanteesta, myös he huomauttavat, että suuri osa venäläisistä tukee sotaa, vaikka heille annettaisiinkin kyselyssä vaihtoehto olla kannattamatta sitä. Lisäksi on hyvä muistaa, että yhden luettelokokeen tuloksia ei voi suoraan yleistää mittaamaan kaikkien sotakyselyiden mahdollisia vastausvinoumia. Chapkovski ja Schaub myös huomauttavat itse, että heidän kyselynsä otos edustaa todennäköisesti keskimääräistä liberaalimpaa osaa Venäjän väestöstä – otos kerättiin Toloka-verkkoalustalta, joka on Venäjän vastine laajasti vastaavassa politiikan tutkimuksessa käytetylle Amazon MTurkille. Muissa hyökkäyssodan kannatukseen liittyvissä luettelokokeissa on myös saatu ristiriitaisia tuloksia. Kirill Tšmelin,

Nikita Savinin ja Izrael Markesin (2022) maaliskuussa 2022 tekemässä luettelokokeessa sodan kannatus oli jopa korkeampaa niiden vastaajien keskuudessa, joilla oli mahdollisuus jättää tämä vaihtoehto valitsematta.

Edellä mainittujen tutkimusten lisäksi on olemassa muutakin näyttöä, joka on ristiriidassa sen kanssa, että venäläiset vastaisivat täysin epärehellisesti sotakyselyihin. Russian Fieldin toukokuussa 2022 tekemän kyselyn mukaan 21 prosenttia vastasi pelkäävänsä ja 76 prosenttia ei pelännyt osallistua Ukrainan tapahtumia käsitteleviin kyselyihin. Vaikka 21 prosenttia onkin merkittävä luku, silti selvä enemmistö vastaajista ei pelännyt osallistumista. Levada-keskuksen (2022c) mukaan puolestaan vastausinto ja luottamus kyselyihin ei ole muuttunut merkittävästi hyökkäyssodan myötä (ks. myös Keating 2022). Lisäksi Maksim Katzin ryhmän tekemässä videoidussa katukyselyssä moni moskovalainen puhuu avoimesti sotaa vastaan, vaikka tietää päätyvänsä videolle. Myös Andrei Lošakin (2022) tuoreessa dokumenttieloku- vassa etenkin moni nuoremman sukupolven venäläinen puhuu avoimesti sotaa vastaan, vaikka onkin tietoinen tämän vaaroista. Olemassa olevan tutkimus- ja anekdoottinäytön perusteella kysymykseen mielipiteiden vääristelystä tai sen määrästä ei ole yksiselitteistä vastausta.

Viimeisin tässä esiteltävä venäläisiin sotakyselyihin liitetty epävarmuustekijä on so- siaalisten seurausten pelosta tai yleisen poliittisen apatian vuoksi esiintyvä vastauskato sotakyselyissä (Balhorn 2022). Tämän argumentin mukaan sotakyselyt eivät ole edustavia,

VASTAUSKATO HYÖKKÄYSSOTAAN LIITTYVISSÄ KYSELYISSÄ (Russian Field)

Kuva 3. Vastauskato Russian Fieldin 2022 sotakyselyissä. Lähde: Russian Field (2022e)

koska vaikka otoskoko olisi tilastollisesti edustava ja yleistettävissä, kyselyiden alhaisten vastausprosenttien ja korkeiden keskeytysprosenttien vuoksi vastaajiksi valikoituvat vain tietyntyyppiset ihmiset. On myös argumentoitu, että venäläisiin kyselyihin valikoituvat ennen kaikkea vastaajat, jotka ovat joko Putinin hallinnon kannattajia tai yleisesti hyväksyttävän mielipiteen mukaan vastaavia konformisteja (AleksanteriInstitute 2022; Alyukov 2022). Näin ollen mahdolliset kriittiset ja oppositiota edustavat äänet eivät kuulu tai ainakin ne jäävät aliedustetuiksi sotakyselyissä.

Venäläisiä kyselyitä on kritisoitu alhaisista vastausprosentteista jo ennen hyökkäyssotaa (Napreenko 2017). Todellisen vastausinnon arvioimista vaikeuttaakin venäläisten kyselytutkimusten usein puutteellinen dokumentaatio: sekä Kremlin alaisuudessa toimivat (VTsIOM, FOM) että valtiosta itsenäiset kyselytutkimuslaitokset (Levada-keskus) eivät usein raportoi kyselyidensä vastaus- tai keskeytysprosentteja julkisesti. Toisaalta Venäjä on osallistunut jo vuosikymmeniä lukuisiin laadukkaisiin kyselytutkimusohjelmiin, kuten Maailman arvotutkimukseen (Word Values Survey) ja Eurooppalaiseen sosiaalitutkimukseen (European Social Survey), jossa Venäjän vastausprosentit ovat olleet toisinaan samaa luokkaa kuin Suomessa ja jopa korkeampia kuin joissain Pohjoismaissa (Beullens et al. 2014, 10). Tuntuu myös epätodennäköiseltä, että tämän kaltaiset kansainväliset tutkimushankkeet myöntäisivät vuodesta toiseen rahoitusta Venäjällä toteuttaviin kyselykierroksiin, jos tutkimusten dokumentaatio ja raportointi olisivat täysin luokattomia.

Hyökkäyssodan alettua Venäjän sisäinen sortohallinto on kuitenkin voimistunut entisestään, mikä luonnollisesti vaikeuttaa myös luotettavan tiedon saamista. Sotailmapiiirin vallitessa yhä harvemman venäläisen voi olettaa uskaltavan osallistua kyselytutkimuksiin ”väärien vastaus-ten” antamisen pelossa. Valitettavasti myöskään tässä artikkelissa analysoiduissa kyselyissä ei raportoida kyselyiden vastaus- tai keskeytysprosentteja lukuun ottamatta Russian Fieldin sotakyselyitä. Russian Fieldin sotakyselyiden katoanalyysin (kuva 3) mukaan 80–90 prosenttia tavoitelluista vastaajista kieltäytyy osallistumasta kyselyihin, 5–9 prosenttia vastaa niihin ja 5–8 prosenttia vastaajista keskeyttää jossain vaiheessa kyselyä. Näin alhaiset vastausprosentit kielivät eittämättä laajasta haluttomuudesta osallistua sotakyselyihin, mikä myös vaikuttaa niiden luotettavuuteen tietolähteenä. Vaikka nämä kyselyt olisivat otoskooltaan riittävän suuria tilastollisiin yleistyksiin, eivät niiden otokset ole välttämättä tämän näytön perusteella tarpeeksi satunnaisia. On myös varsin realistista olettaa, että vastausprosentit eivät ole merkittävästi korkeampia muissa sotakyselyissä verrattuna Russian Fieldin raportoimiin lukuihin.

Tässä esitellyistä venäläisten kyselyiden ja sotakyselyiden epävarmuustekijöistä pidän korkeaa vastauskatoa kaikkein merkittävimpanä sotakyselyiden luotettavuutta syöväenä tekijänä. Koska venäläisten suhtautumisesta hyökkäyssotaan on erittäin rajallisesti vaihtoehtoista dataa saatavilla, käytän tästä rajoitteesta huolimatta sotakyselyitä tämän artikkelini aineistona. Sotakyselyiden korkean vastauskadon vuoksi tutkimukseni pääasiallisena kysymyksenä ei ole myöskään kartoittaa sodan kannatuksen ”todellista tasoa”, vaan arvioida mitkä tekijät vaikuttavat sodan kannatukseen *ylipäänsä* ja *suhteellisesti tarkasteltuna* näiden aineistojen valossa. Esittelen seuraavaksi tutkimuskysymykseni sekä metodit ja aineistot.

Tutkimusaineisto

Venäjällä on tehty monia kyselyitä sodan kannatukseen liittyen. Perinteisten valtiollisten kyselytutkimuslaitosten FOMin ja VTsIOMin sekä etenkin lännessä laajasti siteeratun valtiosta riippumattoman Levada-keskuksen lisäksi Venäjän oppositiota lähellä olevat Chroniclesin

ja Russian Fieldin kaltaiset organisaatiot ovat tehneet omia sotakyselyitään. Edellä mainituista VTsIOM sekä Russian Field ja Chronicles ovat myös julkaisseet sotakyselyidensä raakadatan eli riviaineistot. Tämä mahdollistaa perinteisesti mediassa esitettävien kahden tai kolmen muuttujan välisien kuvailevien tilastojen tarkastelun lisäksi hienojakoisempien monimuuttujamallien soveltamisen sodan kannatuksen tarkastelussa.

Käytän tutkimusaineistonani Russian Fieldin 5.–7.3.2022, Chroniclesin 14.–19.5.2022 ja VTsIOMin helmi-, maaliskuu-, touko- ja kesäkuussa 2022 tekemiä sotakyselyitä (taulukko 1). Koska Russian Fieldin ja Chroniclesin kyselyiden kysymyspatterit vaihtelevat merkittävästi kyselyiden välillä, valitsin näiden tutkimusprojektien teettämistä kyselyistä ne, jotka sisälsivät tutkimuskysymyksieni kannalta relevantteimpia kysymyksiä. VTsIOMin kyselyissä puolestaan kysymyspatterit olivat huomattavasti samankaltaisemmat kyselyistä toiseen, mutta kysymysten määrä oli huomattavasti vähäisempi verrattuna Russian Fieldin ja Chroniclesin kyselyihin. Vaikka kyselyt on tehty eri ajankohtina ja sensuuri on kiristynyt sodan myötä, sodan kannatuksen yleisprosentissa ei ole näissä kyselyissä merkittävää eroa suhteessa sotasensuuriin (ks. myös kuva 1). Tämän vuoksi kyselyiden ajankohtaa tärkeämpi kriteeri aineistoja valittaessa olivat niiden sisältämät kysymyspatterit. Taulukossa 1 on tarkempi erittely kyselyiden piirteistä.

Tutkimuksen selitettävä muuttuja on sodan kannatus. Kuten kuvasta 1 käy ilmi, hyökkäyssodan kannatusta tiedusteltaessa sodasta käytetään nimitystä ”erikoisoperaatio” tai ”sotilaallinen erikoisoperaatio”, koska varsinaisesta sodasta puhuminen on kriminalisoitu. Yksinkertaistaakseni kirjoitusasua puhun tässä kuitenkin ”sodan” kannatuksesta ”erikoisoperaation” kannatuksen sijaan. Tässä käyttämäni aineistojen – Chroniclesin, Russian Fieldin ja VTsIOMin sotakyselyt – sodan kannatusta mittaavien kysymyksien alkuperäiset kysymyksenasettelut ja vastauskategoriat ovat nähtävillä kuvassa 1 (alkuperäiset kysymykset ja muuttujien koodaukset, ks. Mitikka 2022).

Uudelleenluokittelin sodan kannatusta mittaavan muuttujan kaikissa kyselyissä siten, että ”sodan tuki = 1” ja ”sodan vastustus = 0”. Rajasin kannastaan epävarmat ja vastaamasta kieltäytyneet tarkastelun ulkopuolelle.

Sodan kannatusta selittävät muuttujat

Tarkasteluuni valikoituneista sotakyselyistä valitsin sodan kannatusta selittäviksi muuttujiksi sosiodemografiset taustatekijät, sodan tapahtumien tiedonlähteet sekä vastaajien henkilökohtaiseen talouteen liittyvät asenteet. Sosiodemografisiin taustatekijöihin lukeutuvat vastaajan ikä, sukupuoli, koulutus ja asuinpaikan koko. Kategorisoin kaikki sosiodemografiset muuttujat eri aineistojen vertailtavuuden parantamiseksi.

<i>Organisaatio</i>	<i>Päivämäärä</i>	<i>Otoskoko</i>	<i>Riippuvuus valtiosta</i>	<i>Kytös</i>
Chronicles	14.–19.5.2022	1 605	Ei	Oppositio
Russian Field	5.–7.3.2022	1 606	Ei	Oppositio
VTsIOM	25.2.–25.6.2022	9 600	Kyllä	Presidentinhallinto, valtio

Taulukko 1. Tutkimusaineistojen kuvaus.

Sosiodemografisten muuttujien lisäksi tarkastelen eri informaatiolähteiden vaikutusta vastaajien asenteisiin, koska nämä ovat potentiaalisesti relevantteja sodan kannatukseen vaikuttavia tekijöitä. Koska Kreml kontrolloi televisiota tiukasti, voidaan television kulutuksen olettaa lisäävän sodan kannatusta. Lisäksi ensimmäisten sotakyselyiden analyysit sekä aiempi tutkimus tukevat tätä oletusta (Greene & Robertson 2017; Bessudnov 2022; Svenonius & Mitikka 2022). Toisaalta oletan Venäjän oppositio toimijoiden suosimien sosiaalisen median kanavien, kuten Telegramin ja YouTuben (Balhorn 2022), käytön Ukrainan tapahtumien informaatiolähteenä vähentävän sodan kannatusta. *Chroniclesin* ja *Russian Fieldin* aineistoissa Ukrainan tapahtumien informaatiolähdemuuttujat on luokiteltu kaksiluokkaisiksi vastatahtumapareiksi ”1=tiedonlähde” ja ”0=ei tiedonlähde”. VTsIOMin aineistoissa puolestaan tiedustellaan kategorisilla muuttujilla vastaajan television kulutusta ja internetin käyttöä ainoastaan määrällisesti ilman kytköstä Ukrainan tapahtumiin. Vaikka tämä ero heikentää aineistojen vertailtavuutta, käytän tätä silti arvioidakseni yleisellä tasolla mediakulutuksen vaikutusta sodan tukemiseen.

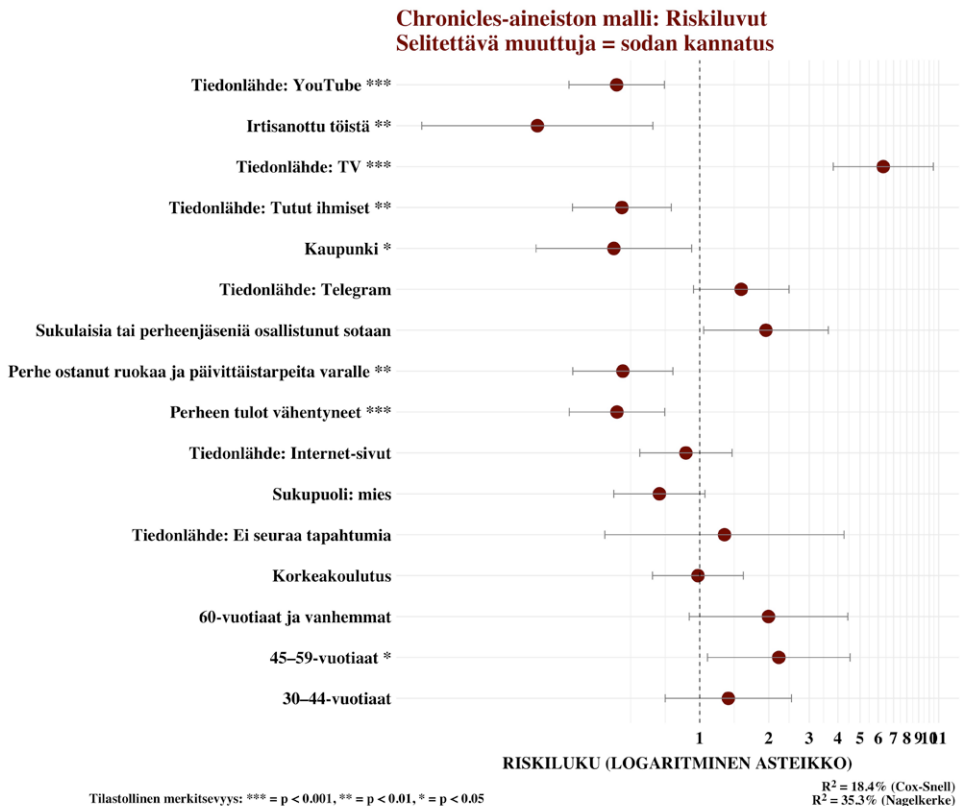
Lopuksi tarkastelen miten vastaajan kokemus taloudellisesta tilanteestaan vaikuttaa sodan kannatukseen, koska kysymys on relevantti esimerkiksi Venäjälle asetettujen taloudellisten sanktioiden toimivuuden kannalta. Lisäksi aiemmassa tutkimuksessa tämän on havaittu olevan yhteydessä autoritaarisen politiikan tuen kannalta (Rose, Mishler & Munro 2011; Greene & Robertson 2017). Jos analyysini perusteella löytyy yhteys sodan alkamisen jälkeisen huonontuneen taloudellisen tilanteen ja vähäisemmän sodan tuen välillä, voidaan olettaa Venäjälle asetettavien taloudellisten sanktioiden olevan merkittäviä, tai päinvastoin. Vaikka vastaajan taloustilannetta mittaavat muuttujat vaihtelevat kyselyiden välillä melko paljon, voidaan sodan kannatusta mittaavia malleja vertailemalla saada yleiskuvaa sodan kannatukseen vaikuttavista trendeistä Venäjällä.

Koska tutkimukseni selitettävä muuttuja eli sodan kannatus on kaksiluokkainen (”tuen sota – en tue sota”) käytän analyysimenetelmänä binääri-logistista regressioanalyysiä. Lisäksi logistinen regressio on myös hyvin joustava menetelmä selitettävien muuttujien mitta-asteikkoa kohtaan (ks. esim. Jokivuori & Hietala 2007; Nummenmaa 2021). Kaikki analyysit ja visualisoinnit on tehty R-ohjelmointikielellä (versio 2022.7.0.548), RStudiolla (2022) sekä survey- (Lumley 2020) ja tidyverse- (Wickham et al. 2019) R-paketeilla. R-replikaatiokoodit ovat kokonaisuudessa saatavilla tälle tutkimukselle osoitetussa GitHub-repositoriossa (ks. Mitikka 2022).

Chroniclesin aineiston tulokset

Aloitin tarkasteluni mallintamalla vaiheittain selittävien tekijöiden vaikutusta selitettävään muuttujaan eli sodan kannatukseen. Luettavuuden parantamiseksi esittelen tässä ainoastaan kaikki muuttujat sisältävät sodan kannatusta ennustavat tilastolliset mallit tuloksineen. Näihin ”lopullisiin” malleihin on kuitenkin päädytty asteittaisen tarkastelun kautta lisäämällä vaiheittain selittäviä muuttujia analyysiin. Osittaisten mallien tulokset ovat saatavilla tälle artikkelille osoitetussa GitHub-repositoriossa (ks. Mitikka 2022).

Kuvassa 4 on visualisoitu *Chroniclesin* kyselyaineiston perusteella rakennetut mallit. Tätä ja muita tässä visualisoituja regressiomalleja tulkitaan siten, että luvun yksi kohdalla olevan katkoviivan oikealle puolelle jäävät pisteet kasvattavat riskiä kannattaa sota, kun taas katkoviivan vasemmalle puolelle jäävät havainnot vastaavasti vähentävät tätä riskiä.¹ Mitä kauempana havainnot ovat katkoviivasta, sitä voimakkaampi yhteys muuttujalla on sodan kan-

Kuva 4. Sodan kannatusta selittävät sosiodemografiset tekijät, mediakulutustuottajat sekä taloudelliset asenteet Chronicles-projektin aineiston perusteella.
Datalähde: Hroniki (2022)

natukseen. Asteriskit eli tähtimerkit muuttujien nimien perässä kuvaavat yhteyden tilastollista merkitsevyyttä. Suurempi tähtimerkkien määrä muuttujan nimen perässä viittaa suurempaan tilastolliseen merkitsevyyteen, kun taas tähtimerkkien puute tarkoittaa kyseisen muuttujan olevan sodan kannatuksen kannalta tilastollisesti merkityksetön kussakin mallissa. Hakasiin päätyvät viivat pisteiden yhteydessä kuvaavat puolestaan havaintojen luottamusvälejä.

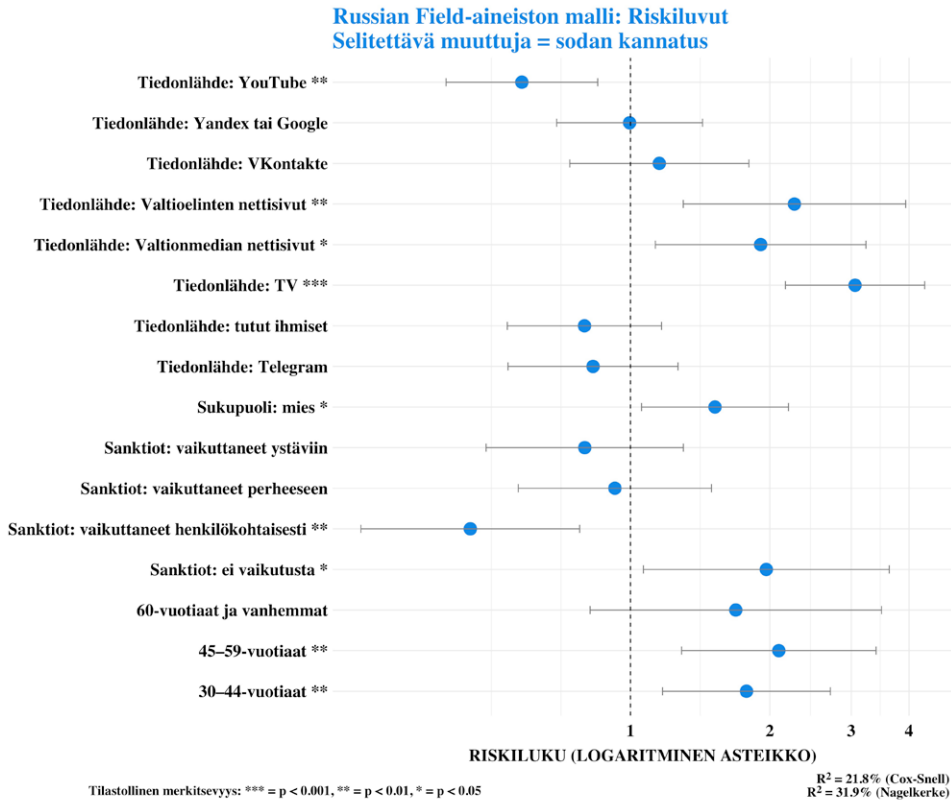
Sodan kannatukseen liittyvien kyselyiden aiempien kuvailevien analyysien (ks. esim. Bessudnov 2022; Svenonius & Mitikka 2022) perusteella oletuksenani oli, että vanhemmat ikäluokat, miehet, ei-korkeakoulutetut ja maaseudulla tai pienissä kaupungeissa asuvat kannattavat sotaa enemmän. Chronicles-aineiston perusteella nämä hypoteesit pitävät paikkansa vain osittain. Kun kaikkien sodan kannatusta ennustavien muuttujien vaikutus on otettu huomioon, sosiodemografisista taustamuuttujista ainoastaan ikä ja asuinpaikan koko ovat jossain määrin yhteydessä sodan kannatukseen. Täydessä Chronicles-aineiston mallissa ikäryhmään 45–59-vuotiaat kuuluvilla on hieman yli kaksinkertainen riski kannattaa sotaa, kun taas kaupungissa asuminen vähentää tätä riskiä. Chroniclesin kyselyn kylä-kaupunki-vastatapahtumapari on tosin melko karkea tapa luokitella vastaajan asuinpaikan koko, joten tältä osin ei saada kovin tarkkaa kuvaa asuinpaikan koon yhteydestä sodan kannatukseen.

Mediakulutuksen osalta oletin, että virallisten kanavien eli käytännössä television kautta tietonsa saavat sekä tapahtumia seuraamattomat ihmiset kannattaisivat sotaa merkittävästi enemmän ja Telegram- ja YouTube-kanavien käyttäjät vastaavasti selvästi vähemmän. Televisiosta tietonsa saavilla onkin moninkertainen riski kannattaa sotaa verrattuna niihin vastaajiin, jotka saavat tietonsa tapahtumista muista lähteistä. Sen sijaan Telegramin käyttö informaatiolähteenä ei ole tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä sodan kannatukseen. Tämä tulos on melko yllättävä, sillä Telegram-kanavia pidetään varsin yleisesti oppositiodebattien alustana (Balhorn 2022). Toisaalta tämä voi selittyä myös sillä, että Telegram on kauttaaltaan Venäjän opposition foorumi ja siellä toimivat myös ne oppositio toimijat, jotka kannattavat kiihkeästi sotaa ja kritisoivat Venäjän sotatoimien riittämättömyyttä (Hakala 2022). Sen sijaan YouTuben käyttö tiedonlähteenä vähentää merkittävästi riskiä kannattaa sotaa. Tulos on varsin intuitiivinen, sillä monet Venäjän tunnetuista oppositiohahmoista sekä hallinnon kriitikoista ovat myös suosittuja tubettajia, ja YouTube on myös estänyt Kremlin äänitorvien kanavia hyökkäyssodan alettua. Myös tietonsa sotatapahtumista ensisijaisesti tuntemiltaan ihmisiltä saavat vastaajat kannattivat sotaa merkittävästi vähemmän. Nämä tulokset kielivät Kremlille vaihtoehdoisen tiedonsaannin merkityksen tärkeydestä.

Taloudellisten asenteiden osalta vastaajat, joiden kotitalouksissa tulot ovat vähentyneet, perhe on varautunut ostamalla ruokaa ja päivittäistarpeita varalle tai jotka on irtisanottu töistä sotatilanteeseen liittyen, kannattavat merkittävästi vähemmän sotaa verrattuna vastaajiin, joiden taloudelliseen tilanteeseen sodalla ei ole ollut vastaavaa merkitystä. Tulos on merkittävä erityisesti Venäjälle asetettujen taloudellisten pakotteiden purevuuden kannalta, sillä tämän näytön perusteella kokemukset heikentyneestä taloudellisesta tilanteesta ovat yhteydessä vähäisempään sodan kannatukseen. Kaikkiaan Chronicles-aineiston pohjalta rakennetun täyden mallin perusteella taloudellinen tilanne ja Ukrainan tapahtumien tiedonlähteet ovat myös sosiodemografisia muuttujia merkittävämpiä tekijöitä sodan kannatukselle. Chronicles-aineiston mallin selitysaste on noin 18–35 prosenttia.²

Russian Fieldin aineiston tulokset

Kuvassa 5 olen visualisoinut Russian Fieldin aineiston pohjalta tehtyjen sodan kannatusta mittaavan mallin tulokset. Ikä ja sukupuoli sekä Ukrainan tapahtumien tiedonlähteet vaikuttavat sodan kannatukseen: iäkkäämmillä vastaajilla ja miehillä sekä valtion virallisista lähteistä tietonsa saavilla on suurempi riski kannattaa sotaa nuorempiin vastaajiin, naisiin sekä ei-valtiollisista tiedonlähteistä tietonsa saaviin verrattuna. Sosiodemografisista muuttujista ikäluokkaan 45–59-vuotiaat kuuluminen selittää voimakkaimmin sodan kannatusta (vertailukategoria: 18–29-vuotiaat), kun taas tiedonlähteistä televisio on kärkeäselittäjä (vertailukategoria: muut tiedonlähteet kuin televisio). Myös valtion virallisilta nettisivuilta Ukrainan tapahtumista tietonsa saavilla on suurempi riski kannattaa sotaa verrattuna vastaajiin, jotka saavat tietonsa muista lähteistä. Sodan vastustukseen merkittävimmin vaikuttava mediamuuttuja Russian Fieldin aineiston mallissa on puolestaan YouTube sotatapahtumien tiedonlähteenä. Yandex, Google, VKontakte tai Telegram Ukrainan tapahtumien tiedonlähteenä taas eivät ole tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä sodan kannatukseen. Tulokset ovat tältä osin samansuuntaisia Chroniclesin mallin kanssa. Myös Russian Fieldin aineiston täydessä mallissa talouteen liittyvät asenteet ovat yhteydessä sodan kannatukseen, sillä vastaajilla, joihin sanktiot eivät ole vaikuttaneet on noin kaksinkertainen riski kannattaa sotaa,

Kuva 5. Sodan kannatusta selittävät sosiodemografiset tekijät, mediakulutusmuuttujat sekä taloudelliset asenteet Russian Fieldin aineiston perusteella.
Datalähde: Russian Field (2022d)

ja voimakkaimmin sodan kannatuksen riskiä pienentävä tekijä on vastaavasti sanktioiden henkilökohtainen vaikutus. Russian Fieldin aineiston mallin selitysaste on 22–32 prosenttia.

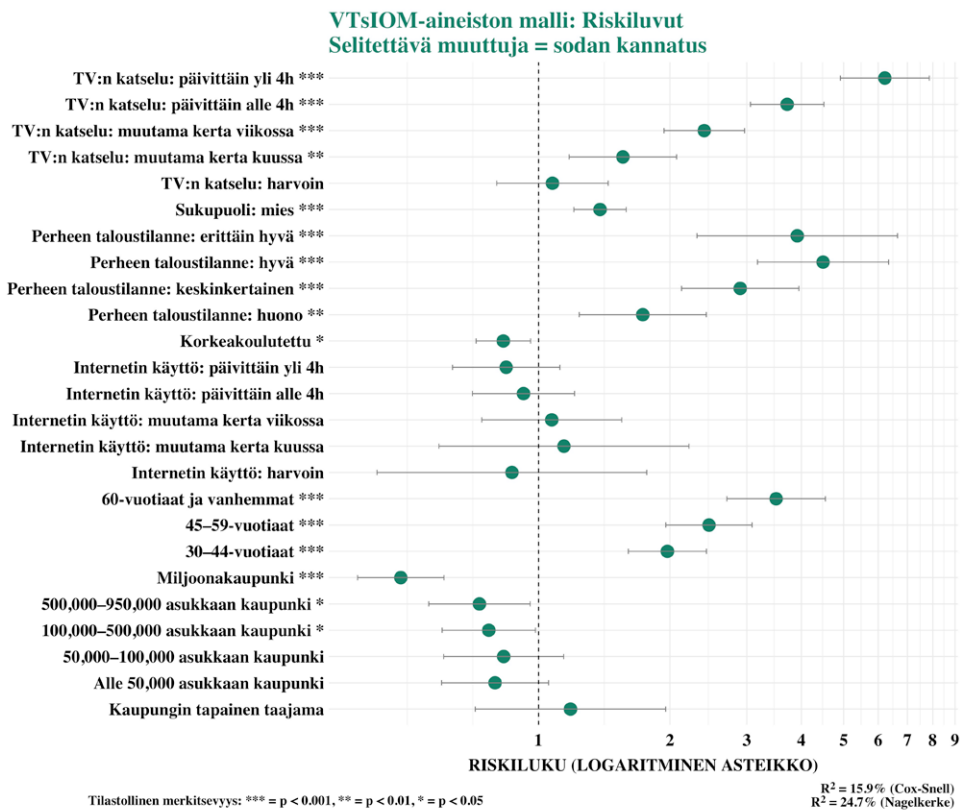
Tulokset ovat sodan tiedonlähteiden ja sanktioiden vaikutuksen osalta samansuuntaisia Chroniclesin aineistojen pohjalta tehtyjen analyysien kanssa, vaikka tulokset eivät olekaan suoraan vertailukelpoisia muun muassa kyselyiden eri ajankohtien, vastaajien ja erilaisten kysymyspatterien takia. Yleiskuva sodan kannatukseen merkittävimmin vaikuttavista tekijöistä on kuitenkin monilta osin samansuuntainen tässä analysoiduissa Chroniclesin ja Russian Fieldin kyselyaineistoista tehdyissä malleissa.

VTsIOMin aineiston tulokset

Viimeiseksi tarkastelen sodan kannatukseen vaikuttavia tekijöitä Venäjän valtiollisen kyselytutkimuslaitoksen VTsIOMin aineistojen pohjalta. VTsIOMin sotakyselyt eroavat melko merkittävästi Chroniclesin ja Russian Fieldin vastaavista, ei ainoastaan valtiokysely–oppositiokysely-asetelman vuoksi vaan myös kyselyiden kysymysten osalta. Sodan kannatusta VTsIOMin kyselyissä tiedustellaan kysymyksellä ”tuettako Venäjän päätöstä toteuttaa so-

tilaallinen erikoisoperaatio Ukrainassa?”, mikä liittää yhteen sekä *sodan kannatuksen* että *päätöksen sodan aloittamisesta*. Tämä tekijä yhdistettynä VTsIOMin asemaan valtiollisena tutkimuslaitoksena saattaa osaltaan selittää kuvassa 1 kuvatun korkeamman yleiskannatuksen sodalle. Koska tarkoituksenani ei ole tässä kuitenkaan tarkastella niinkään sodan kannatuksen ”yleistasoa” vaan tähän suhteessa eniten vaikuttavia sosiodemografisia, mediakulutukseen ja taloudellisiin kysymyksiin liittyviä tekijöitä, otin myös VTsIOMin sotakyselyaineistot mukaan tarkasteluuni.

Edellä mainittujen erojen lisäksi VTsIOMin sotakyselyiden kysymyspatterit ovat varsin suppeita verrattuna Chroniclesin ja Russian Fieldin vastaaviin kyselyihin. VTsIOMin sotakyselyissä ei kartoiteta yhtä laajasti esimerkiksi vastaajien taloudellisia tai poliittisia asenteita. Myöskään sotatapahtumien tiedonlähteistä ei kysytä näissä kyselyissä suoraan, vaan tiedustellaan ainoastaan vastaajan television ja internetin käytön määrää. Sanktioiden tai sodan vaikutuksesta vastaajan talouteen ei kysytä niin ikään suoraan: tämän sijaan pyydetään vastaajaa arvioimaan perheensä taloudellinen tilanne viisiportaisella asteikoilla (1=erittäin huono...5=erittäin hyvä). Tarkempien muuttujien puutteesta ja tutkimuskysymykseksi luonteen takia käytän kuitenkin tässä näitä sijaismuuttujia mittamaan tiedonlähteiden ja

Kuva 6. Sodan kannatusta selittävät sosiodemografiset tekijät, mediakulutustuuttujat sekä taloudelliset asenteet VTsIOMin aineiston perusteella.

Datalähteet: VTsIOM (2022e, 2022a, 2022d, 2022c, 2022b)

taloudellisen tilanteen vaikutusta sodan kannatukseen. Toisaalta VTsIOMin sotakyselyiden hyvänä puolena on se, että niiden kysymyspatterit ovat lähestulkoon identtiset kyselyiden välillä. Näin ollen VTsIOMin sotakyselyiden otoskoko on huomattavasti suurempi suhteessa tässä analysoituun oppositiota lähellä olevien tutkimusprojektien sotakyselyihin (ks. myös taulukko 1). Vaikka määrä ei tarkoita automaattisesti parempaa laatua, on tällä aineistolla isomman otoskoon takia enemmän tilastollista selitysvoimaa. Toinen VTsIOMin sotakyselyihin liittyvä etu on sosiodemografisten muuttujien kuvaaminen tarkemmilla asteikoilla: esimerkiksi asuinpaikan kokoa kuvaava muuttuja on kuusiasteikkoinen kategorinen muuttuja (jossa 1=kylä...6=miljoonakaupunki) Chroniclesin aineistossa olevan yksinkertaisen kylä-kaupunki-erottelun sijaan.

Kuvassa 6 on visualisoitu VTsIOMin aineiston pohjalta rakennetun mallin tulokset. VTsIOMin aineiston täyden mallin perusteella sosiodemografisista tekijöistä miessukupuoli, korkeakoulutuksen puute, korkeampi ikä ja pienemmillä paikkakunnilla tai kaupungeissa asuminen kasvattaa riskiä kannattaa sotaa. Tässäkin mallissa television kulutus on kärkiselittäjiä. Mitä enemmän vastaaja katselee päivittäin televisiota, sitä suurempi riski hänellä on myös kannattaa sotaa: yli neljä tuntia päivässä televisiota katsovilla tämä riski on jo yli kuusiasteikkoinen verrattuna vastaajiin, jotka eivät katso televisiota lainkaan. Internetin kulutus sen sijaan ei ole tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä sodan kannatukseen. Tämä tulos on sinänsä looginen, koska puhuttaessa internetin käytöstä yleisellä tasolla ei voida sanoa vielä mitään kulutuksen sisällöistä. On myös varsin todennäköistä, että valtaosa ihmisistä kuluttaa internetissä muita kuin sotaan liittyviä sisältöjä (Morozov 2011).

Vastaajan optimisemmat arviot perheensä taloudellisesta tilanteesta nostavat niin ikään riskiä kuulua sodan kannattajiin. Vaikka myös ”keskinkertaiseksi” tai ”huonoksi” perheensä taloudellisen tilanteen kokevilla on suurempi riski kannattaa sotaa verrattuna taloudellisen tilanteensa ”erittäin huonoksi” kokeviin, niin joka tapauksessa riski kasvaa optimisemmän arvion myötä. Tämä tukee osaltaan myös Chroniclesin ja Russian Fieldin aineistojen pohjalta tehtyjen analyysien tuloksia siitä, että vastaajilla, joiden talouteen sota on vaikuttanut negatiivisesti, on pienempi riski kannattaa sotaa. VTsIOMin kaikki muuttujat sisältävän mallin selityssaste on noin 16–25 prosenttia.

Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen lähtökohtana oli tarkastella Venäjällä tehtyjä sotakyselyitä ja niiden käyttökelpoisuutta tutkimusaineistona. Tutkimuskysymyksenä oli: miten sosiodemografiset tekijät, sotatapahtumien tiedonlähteet sekä sodan taloudelliset seuraukset vaikuttavat venäläisten sotaan suhtautumiseen? Tässä käytettyjen aineistojen pohjalta tehtyjen analyysien perusteella sosiodemografisista tekijöistä erityisesti korkeampi ikä ja miessukupuoli nostivat riskiä kannattaa sotaa. Tiedonlähdemuuttujista puolestaan television kulutus oli sodan kannatuksen kärkiselittäjiä aineistosta tai mallista riippumatta, ja YouTuben käyttö sotatapahtumien tietolähteenä taas vähensi merkittävästi riskiä kuulua sodan kannattajien joukkoon. Sodan negatiivinen vaikutus vastaajien talouteen oli niin ikään yhteydessä sodan vastustukseen. Tulokset ovat monelta osin linjassa aiemman tutkimuksen kanssa, jonka mukaan Venäjällä valtionmedian kulutus sekä optimisemmat arviot omasta taloudesta ovat yhteydessä autoritaarisen politiikkaan esimerkiksi homopropagandalain, Putinin ja tiukan maahanmuuttopolitiikan kannatuksen kautta (Rose, Mishler & Munro 2011; Greene & Robertson 2017).

Entä mitä käytännön merkitystä tutkimukseni tuloksilla on? Ensinnäkin sodan kannatuksen systemaattinen yhteys korkeampaan ikään kielii siitä, että Venäjällä on meneillään ”neuvostoihmisen” paluu sijaan sukupolvien konflikti (ks. esim. Grozovski 2022), jossa vanhemmat sukupolvet ovat huomattavasti konservatiivisempia ja suostuvaisempia hyväksymään hyökkäyssodan kaltaisen autoritaarisen politiikan verrattuna nuorempiin sukupolviin. Tämä kehitys ei ole myöskään ainoastaan Venäjälle tyypillinen piirre, sillä vertailevien arvotutkimusten mukaan vanhemmilla sukupolvilla on tapana olla keskimääräisesti konservatiivisempia suhteessa nuorempiin ikäluokkiin missä tahansa yhteiskunnassa (Norris & Inglehart 2019; ks. myös Rosling, Rosling & Rosling Rönnlund 2020). Sukupolvien välisten arvostuserojen ja poliittisen osallistumisen erojen on myös esitetty osaltaan selittävän autoritaaristen johtajien globaalia nousua toisen maailmansodan jälkeisen pitkään jatkuneen globaalim demokrasia-kehityksen jälkeen (ibid.). Tämä antaa puolestaan varovaista optimismia siitä, että myös Venäjän kehitys liberaalimpaan suuntaan on mahdollista sodan jälkeen, vaikka tähän yhtälöön mahtuu luonnollisesti myös monia epävarmuustekijöitä. Esimerkiksi ajan kuluessa sodasta tulee väijäämättä yhä kollektiivisemmin koko Venäjän eikä vain Putinin tai vanhempien ikäluokkien sota (Riiheläinen 2022). Lisäksi on vaarana, että vaikka tässä esitetyn näytön perusteella nuoremmat ikäluokat suhtautuvat Venäjällä paljon kriittisemmin hyökkäyssotaan kuin vanhemmat, sotakokemukset ja -traumat voivat katkerottaa myös venäläisnuoria ja muovata heidän asenteitaan sodan jälkeenkin kohti kiihkonationalismia, jossa vastakkain asetuvat ”me” (Venäjä) ja ”ne” (Ukraina, länsi ja Ukrainaa tukevat maat).

Toiseksi havainto joidenkin tiedonlähteiden yhteydestä sodan kannatukseen ja toisaalta sen vastustukseen on poliittisesti relevantti. Tätä kautta saadaan osviittaa siitä, minkälaisia tiedonvälityskanavia ei ole järkevää sulkea sodan vastustamisen näkökulmasta. Jos esimerkiksi YouTuben käyttö informaatiolähteenä kasvattaa sodan vastustusta, ei läntisten teknologiajättien kannatta välttämättä estää tämän informaatiokanavan käyttöä venäläisiltä.

Kolmanneksi tässä esitetyt tulokset puhuvat sen puolesta, että taloudellisilla sanktioilla on merkitystä venäläisten sodanvastaisten mielialojen kannalta. Tämä havainto on merkittävä, koska se tukee olemassa olevaa näyttöä pakotteiden syövyttävästä vaikutuksesta Venäjän sotatalouteen (Sonnenfeld et al. 2022). Pakotteiden voitaisiin myös teoriassa ajatella kasvatavan länsivastaisuutta sekä tukea Putinille ja sodalle, sillä jos sotaa vastustavat venäläiset kokevat jäävänsä yksin ja lännen hylkäämiksi, voi Putinin viitoittama sodan tie tuntua jopa järkevältä ja psykologisesti helpommalta ratkaisulta sodan vastustamiseen verrattuna. Jos sanktioilla on yhteys sodan vastustamiseen Venäjällä, pakotteita asettavien maiden tulisi puolestaan pohtia tarkkaan, ketkä Venäjällä olisivat tämän perusteella strategisesti tärkeimpiä sanktioiden kohteita.

Tämän tutkimuksen rajoitteista puhuttaessa tulee huomauttaa, että lähestymistapani on melko eksploratiivinen ja aineistovetoinen. Valitsin tarkasteltavaksi tiedonlähteiden ja taloudellisten kokemusten vaikutuksen sodan kannatukseen pääasiassa niiden kiinnostavuuden ja edellä kuvatun politiikkarelevanssin takia, vaikkakin näiden tekijöiden vaikutuksesta autoritaarisen politiikan tukeen Venäjällä on myös aiempaa tutkimusnäyttöä (Rose, Mishler & Munro 2011; Greene & Robertson 2017). Näin ollen tutkimukseni teoriapohja on melko ohut. Tässä esittämäni lähestymistapaa voi kuitenkin soveltaa myös toisenlaisilla tutkimuskysymyksillä tehtäviin sotakyselyiden analyysiin tulevaisuudessa.

Tutkimukseni myös herättää uusia kysymyksiä vähintään yhtä paljon kuin se vastaa tässä esitettyihin. Jos sodan informaatiolähteet ovat merkittävästi yhteydessä sen kannatukseen, millaiset mediasisällöt vetoavat yksilöön tavalla, joka saa hänet kannattamaan tai vastusta-

maan sotaa? Ovatko jotkin sosiaalisen median ja Venäjän valtionmedian kanavat erityisen voimakkaasti yhteydessä sodan kannatukseen? Miten eri ammattiryhmiin (esimerkiksi julkisen vai yksityisen sektorin työntekijä) kuuluminen vaikuttaa sodan kannatukseen? Entä onko sodan kannatuksella hienojakoisempia alueellisia eroja kuin tässä esitetty suurkaupungit-maaseutu-jakolinja? Missä kulkee kannastaan epävarmojen sekä sodan kannattajien ja vastustajien jakolinja?

Tulevan tutkimuksen kannalta olisikin mielenkiintoista tarkastella, saadaanko erilaisilla aineistoilla ja esimerkiksi laadullisilla tutkimusmenetelmillä tehdyillä tutkimuksilla vastaavia havaintoja sodan kannatukseen vaikuttavista tekijöistä. Jotain tutkimusta aiheesta onkin jo tehty: venäläisaktiivien tutkijaryhmä julkaisi syksyllä 2022 laadullisen tutkimuksen, jossa oli haastateltu sodan kannattajia, vastustajia ja kannastaan epävarmoja eri puolilla Venäjää helmi-kesäkuussa 2022 (Erpyleva & Saveljeva 2022). Tulokset ovat monilta osin linjassa sotakyselyiden päähavaintojen kanssa (esimerkiksi ikä ja informaatiolähteet olivat yhteydessä sodan kannatukseen vastaavalla tavalla kuin tutkimuksessani esitän), mutta ne täydentävät osaltaan kuvaa sotaan liittyvien asenteiden monimuotoisuudesta (ibid.).

Toisena potentiaalisena jatkotutkimuksen kohteena voisi olla ulkomailla asuvan venäläisväestön asenteiden tutkiminen hyökkäyssotaan liittyen, sillä demokraattisissa maissa sosiaalisesti hyväksyttävien vastausten pelon voi olettaa olevan pienempi verrattuna Venäjällä toteutettuihin kyselyihin. Suomen venäjänkielisille kesällä 2022 tehdyn kyselytutkimuksen ja siitä tehtyjen alustavien analyysien perusteella tämän kyselyn ja venäläisten sotakyselyiden tuloksissa on paljon mielenkiintoisia yhtäläisyyksiä. Esimerkiksi ikä ja suhtautuminen suomalaiseen mediaan näyttävät selittävän merkittävästi Venäjän sotatoimien kannatusta Suomen venäjänkielisten keskuudessa (Oivo & Mitikka 2022).

Pohdittaessa vastausta kysymykseen ”Voiko sotakyselyihin luottaa?” näiden kyselyiden pitäminen pelkkänä Kremlin sotapolitiikkaa tukevana propagandana tai aukottomana näyttönä venäläisten massiivisesta tuesta sodalle ovat molemmat liian yksinkertaisia selityksiä. Sotakyselyihin liittyvistä epävarmuustekijöistä erityisesti matalat vastausprosentit nakertavat niiden luotettavuutta. Poliitikantutkija Jekaterina Schulmann kommentoi sodan alun jälkeisiä roimasti kohonneita Putinin kannatuslukuja seuraavasti:

Tämä ei ole täysin edustava otanta Venäjän väestöstä, mutta siitä huolimatta nämä ovat ääniä, joita (Venäjällä) kuuluu. Muunlaisia mielipiteitä tukahdutetaan, joten meidän on, halusimme tai emme, otettava tämä eräänlaisena yleisenä ilmauksena venäläisten tunteista. (Saarilahti 2022.)

Nähdäkseni tämä logiikka pätee myös tässä käsiteltyihin sotakyselyihin: vaikka alhaisten vastausprosenttien ja muiden epävarmuustekijöiden takia kyselyitä ei voida pitää täysin edustavina, ei meillä ole tällä hetkellä juuri vaihtoehtoisia aineistoja venäläisten sotaan liittyvien asenteiden arvioimiseksi. Sotakyselyihin liittyvien epävarmuustekijöiden takia on kuitenkin relevantimpaa analysoida näitä aineistoja trenditasolla sekä tarkastella niiden valossa sodan kannatukseen liittyviä taustatekijöitä, kuten tässä tutkimuksessani tein. Lisäksi on hyvä pitää mielessä, että vaikka sotakyselyiden mukaan sodan kannatus on Venäjällä laajaa, se voi todellisuudessa olla myös ohutta (Keating 2022). Tästä saatiin viitteitä Putinin julistettua ”osittaisen” liikekannallepanon syyskuussa 2022, jonka jälkeen sadat tuhannet venäläiset pakenivat maasta välttääkseen rintamalle joutumisen (Tofanjuk & Sapronova 2022). Liikekannallepano vaikutti todennäköisesti myös sotaan suhtautumiseen, sillä sen myötä

sekä sodan (ks. kuvan 1 Chroniclesin viimeisin kysely) että Putinin kannatus laski selvästi (Levada-tsentri 2022b; ks. myös Svenonius & Mitikka 2022). Tämä on linjassa tässä esitetyn tutkimukseni kanssa: kun sota tulee henkilökohtaiselle alueelle (oma talous heikentyä, pelko joutua rintamalle kasvaa), sen vastustus lisääntyy.

Epävarmuustekijöiden takia sotakyselyitä on kuitenkin arvioitava kriittisesti ja pidettävä mielessä niihin liittyvät rajoitteet, sillä pahimmassa tapauksessa niiden pintapuolinen tulkinta voi johtaa Kremlille mieluisan propagandanomien toisintamiseen sodan ja autoritaarisen hallinnon korkeasta suosiosta Venäjällä (Svenonius & Mitikka 2022). Tästä huolimatta sotakyselyistä voidaan tehdä myös tärkeitä huomioita, jotka voivat auttaa vastaamaan kysymykseen, miten Venäjän kaltainen kansainvälisesti vertailtuna modernisoitunut ja korkeasti koulutettu valtio voi suorittaa etnisen puhdistuksen piirteitä saanutta hyökkäyssotaa Euroopan sydämessä 2020-luvulla (Hird et al. 2022). Eettisestä ja yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta on hyödynnettävä kaikkia tutkimusaineistoja ja -näyttöä, jotka auttavat meitä vastaamaan tähän kysymykseen.

Lähteet

- AleksanteriInstitute (2022), "How To Deal with Surveys from Russia? An Expert Panel Discussion", 29.4.2022. <<https://www.youtube.com/watch?v=nIKp9nTyYyo>> (Tarkistettu 3.5.2022).
- Alyukov, Maxim (2022), In Russia, opinion polls are a political weapon. – *openDemocracy*. <<https://www.opendemocracy.net/en/odr/russia-opinion-polls-war-ukraine/>> (Tarkistettu 25.3.2022).
- Amnesty International (2022), Russia: Political activist Vladimir Kara-Murza is a prisoner of conscience who must be released immediately and unconditionally. – *Amnesty International*. <<https://www.amnesty.org/en/documents/eur46/5578/2022/en/>> (Tarkistettu 25.8.2022).
- Balhorn, Loren (2022), A Russian Sociologist Explains Why Putin's War Is Going Even Worse Than It Looks. – *Jacobin*. <<https://jacobin.com/2022/07/russia-ukraine-war-media-public-apolitical-vladimir-putin>> (Tarkistettu 2.8.2022).
- Baulina, Oksana (2022), «Eto bezumije!» Rossijskije muzykanty, utšenyje, režissery, pisateli i sportsmeny protiv voiny v Ukraine. – *The Insider*. <<https://theins.ru/obshestvo/248481>> (Tarkistettu 4.4.2022).
- Bessudnov, Alexey (2022), Russia's tricky opinion polling – Sociologist Alexey Bessudnov shares five charts that help explain how to read the Kremlin's survey data on support for the war in Ukraine. – *Meduza*. <<https://meduza.io/en/feature/2022/03/07/russia-s-tricky-opinion-polling>> (Tarkistettu 29.3.2022).
- Beullens, Koen, Hideko, Matsuo, Loosveldt, Geert & Vandenplas, Caroline (2014), Quality Report for the European Social Survey, Round 6. London: *European Social Survey ERIC*.
- Central Intelligence Agency (2022), "Russia", The World Factbook. – *Central Intelligence Agency*. <<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/russia/>> (Tarkistettu 12.8.2022).
- Chapkovski, Philipp & Schaub, Max (2022), "Do Russians tell the truth when they say they support the war in Ukraine? Evidence from a list experiment". – *EUROPP*, 6.4.2022. <<https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2022/04/06/do-russians-tell-the-truth-when-they-say-they-support-the-war-in-ukraine-evidence-from-a-list-experiment/>> (Tarkistettu 29.4.2022).
- Dickinson, Peter (2022), More than three-quarters of Russians still support Putin's Ukraine War. – *Atlantic Council*. <<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/more-than-three-quarters-of-russians-still-support-putins-ukraine-war/>> (Tarkistettu 24.8.2022).

- Erpyleva, Svetlana (2022), "Why do Russians support the war against Ukraine?". – *Social Europe*, 22.4.2022. <<https://socialeurope.eu/why-do-russians-support-the-war-against-ukraine>> (Tarkistettu 5.8.2022).
- Erpyleva, Svetlana & Saveljeva, Natalja (toim.) (2022), *Daljokaja blizkaja voina: kak rossijane vospriimajut voennyje deistvija v Ukraine* (fevral 2022–ijun 2022). – Laboritarija publitsnoi sotsiologii. <http://publicsociology.tilda.ws/war_report> (Tarkistettu 10.11.2022).
- FOM (2022), *Ukraina. Opros 20 marta*. <<https://fom.ru/Politika/14706>> (Tarkistettu 29.8.2022).
- Frye, Timothy, Gehlbach, Scott, Marquardt, Kyle L. & Reuter, Ora John (2017), "Is Putin's popularity real?". – *Post-Soviet Affairs* 33:1, 1–15. <<https://doi.org/10.1080/1060586X.2016.1144334>>.
- Gehlbach, Scott (2010), "Reflections on Putin and the Media". – *Post-Soviet Affairs* 26:1, 77–87. <<https://doi.org/10.2747/1060-586X.26.1.77>>.
- Gehlbach, Scott & Sonin, Konstantin (2014), "Government control of the media". – *Journal of Public Economics* 118, 163–171. <<https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2014.06.004>>.
- Goncharov, Stepan (2018), Telegram: between the state and the opposition. – *Riddle Russia*. <<https://ridl.io/telegram-between-the-state-and-the-opposition/>> (Tarkistettu 12.8.2022).
- Greene, Samuel & Robertson, Graeme (2017), Agreeable Authoritarians: Personality and Politics in Contemporary Russia. – *Comparative Political Studies* 50:13, 1802–1834. <<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0010414016688005>> (Tarkistettu 9.11.2022).
- Grozovski, Boris (2022), Long Read: Russian Youth against War. – *Wilson Center*. <<https://www.wilsoncenter.org/blog-post/long-read-russian-youth-against-war>> (Tarkistettu 26.8.2022).
- Hakala, Pekka (2022), HS-analyysi: Putinilla on vastassaan yhä vahvempi oppositio, ja se tulee äärioikealta. – *Helsingin Sanomat* 23.9.2022. <<https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000009086785.html>> (Tarkistettu 9.11.2022).
- Hird, Karolina, Bailey, Riley, Mappes, Grace, Barros, George & Kagan, Frederick W. (2022), Russian Offensive Campaign Assessment, October 15. – *Institute for the Study of War*. <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-october-15> (Tarkistettu 10.11.2022).
- Hroniki (2022), Istotšnik: projekt "Hroniki". – *Hroniki - Chronicles*. <<https://www.chronicles.report/chapter1>> (Tarkistettu 5.8.2022).
- Jokivuori, Pertti & Hietala, Risto (2007), *Määrällisiä tarinoita: monimuuttujamenetelmien käyttö ja tulkinta*. – Porvoo: WSOY.
- Katz, Maxim (2022a), Maxim Katz. – *YouTube*. <https://www.youtube.com/@Max_Katz> (Tarkistettu 9.8.2022).
- Katz, Maxim (2022b), "Sotsiologiju bolše delat v Rossii nevozmožno — soglašajutsja tšto-to otvetšat tolko 5% respondentov do kotoryh dozvanivaješjsja. Eto v 2 raza menše tšem posle natšala voiny i eštšjo namnogo menše tšem v mirnoje vremja. Otvetšajut, jestestvenno, v osnovnom tolko storonniki vlasti". – *@max_katz*, 18.3.2022. <https://twitter.com/max_katz/status/1504787873794568242> (Tarkistettu 30.3.2022).
- Keating, Joshua (2022), How much do Russians really support Putin and the war in Ukraine? – *Grid News*. <<https://www.grid.news/story/global/2022/10/07/putin-vs-the-people-how-much-do-russians-really-support-their-president-and-the-war-in-ukraine/>> (Tarkistettu 9.11.2022).
- Kuran, Timur (1997), *Private truths, public lies: the social consequences of preference falsification*. – 2nd pr. Cambridge (MA): Harvard University Press.
- Kyberturvallisuuskeskus (2022), Kyberturvallisuuden perussanasto. – *Kyberturvallisuuskeskus*. <<https://www.kyberturvallisuuskeskus.fi/fi/ajankohtaista/ohjeet-ja-oppaat/kyberturvallisuuden-perussanasto>> (Tarkistettu 12.8.2022).
- Levada-tsentr (2022a), "Konflikt s Ukrainoi: avgust 2022 goda". – *Levada-tsentr*. <<https://www.levada.ru/2022/09/01/konflikt-s-ukrainoj-avgust-2022-goda/>> (Tarkistettu 14.11.2022).
- Levada-tsentr (2022b), "Odobrenije organov vlasti". – *Levada-tsentr*. <<https://www.levada.ru/indikator/odobrenie-organov-vlasti/>> (Tarkistettu 7.4.2022).
- Levada-tsentr (2022c), "Utšastije v oprosah i doverije dannym". – *Levada-tsentr*. <<https://www.levada.ru/2022/05/24/uchastie-v-oprosah-i-doverie-dannym/>> (Tarkistettu 1.8.2022).
- Lošak, Andrej (2022), "Razryv svjazi | Film Andreja Lošaka". – *YouTube*. 19.6.2022. <<https://www.youtube.com/watch?v=5qmQs2LbnaE>> (Tarkistettu 1.8.2022).
- Lumley, Thomas (2020), "survey: analysis of complex survey samples. R package version 4.0." <<http://www.rstudio.com>>.

- Makejev, Pavel (2013), Direktor VTsIOM Valerii Fedorov: Naš osnovnoi zakazšik — Kreml i «Edinaja Rossija». – *snob.ru*. <<https://snob.ru/selected/entry/64052>> (Tarkistettu 29.3.2022).
- Mitikka, Eemil (2022), eemilmitikka/idantutkimus-vol29-nro4. – *GitHub*. <<https://github.com/eemilmitikka/idantutkimus-vol29-nro4>> (Tarkistettu 9.11.2022).
- Morozov, Evgeny (2011), *The net delusion: how not to liberate the world*. – London: Allen Lane.
- Morris, Jeremy (2022), ”Don’t trust opinion polling about support in Russia for the Ukraine invasion”. – *Postsocialism*, 21.3.2022. <<https://postsocialism.org/2022/03/21/dont-trust-opinion-polling-about-support-in-russia-for-the-war-on-ukraine/>> (Tarkistettu 29.4.2022).
- Mostovštšikov, Sergei (2022), Atomizirovannaja bomba Sotsialnaja razobštšennost rossijskogo obštšestva strašneje jadernoi voiny. – *Novaja gazeta*. <<https://novayagazeta.ru/articles/2022/03/14/atomizirovannaia-bomba>> (Tarkistettu 30.3.2022).
- Napreenko, Gleb (2017), ”Scratch a Russian liberal and you’ll find an educated conservative”: an interview with sociologist Greg Yudin. – *Lefteast*, 23.3.2017. <<https://lefteast.org/scratch-a-russian-liberal-and-youll-find-an-educated-conservative-an-interview-with-sociologist-greg-yudin/>> (Tarkistettu 3.2.2022).
- Noelle-Neumann, Elisabeth (1984), *The spiral of silence: public opinion - our social skin*. Chicago: University of Chicago Press.
- Norris, Pippa & Inglehart, Ronald (2019), *Cultural backlash: Trump, Brexit, and authoritarian populism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nummenmaa, Lauri (2021), *Tilastotieteen käsikirja*. – Werner Söderström Ltd.
- Oivo, Teemu & Mitikka, Eemil (2022), ”Suomen venäjänkielisten suhtautuminen mediaan ja sotaan”. – *Politiikasta*, 11.11.2022. <<https://politiikasta.fi/suomen-venajankielisten-suhtautuminen-mediaanja-sotaan/>> (Tarkistettu 11.11.2022).
- OVD-Info (2022), Svodka antivojennyh repressii. – *OVD-Info*. <<https://data.ovdinfo.org/svodka-antivoennih-sobytyi-y1-2022>> (Tarkistettu: 5.8.2022).
- Riiheläinen, Rysky (2022), Janne ”Rysky” Riiheläisen kolumni: Sota Ukrainassa lietsoo venäläisyyden halveksuntaa – se sataa suoraan Putinin laariin. – *Yle Uutiset*. <<https://yle.fi/uutiset/3-12514448>> (Tarkistettu 9.8.2022).
- Rita, Hannu (2004), ”Vetosuhde (odds ratio) ei ole todennäköisyyksien suhde”. – *Metsätieteen aikakauskirja* 2, 207–212. <<https://jukuri.luke.fi/handle/10024/533408>> (Tarkistettu 10.11.2022).
- Rogov, Kirill (2017), Public opinion in Putin’s Russia. The public sphere, opinion climate and ‘authoritarian bias’. – *18. Working paper. Norsk Utenrikspolitisk Institutt*. <<https://nupi.brage.unit.no/nupi-xmlui/handle/11250/2452184>> (Tarkistettu 30.3.2022).
- Rose, Richard, Mishler, William & Munro, Neil (2011), *Popular support for an undemocratic regime: the changing views of Russians*. – Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Rosling, Hans, Rosling, Ola & Rosling Rönnlund, Anna (2020), *Factfulness: Ten Reasons We’re Wrong About the World – and Why Things Are Better Than You Think*. Reprint edition. New York City: Flatiron Books.
- RStudio Team (2022), ”RStudio: Integrated Development for R”. Boston, MA: RStudio, PBC. <<http://www.rstudio.com>>.
- Russian Field (2022a), «*Spetsialnaja vojennaja operatsija*» na Ukraine: *otnošenije rossijan*. – Russian Field. <<https://russianfield.com/netvoine>> (Tarkistettu 31.3.2022).
- Russian Field (2022b), «*Spetsialnaja vojennaja operatsija*» na Ukraine: *otnošenije rossijan. Tretja volna (13–16 marta)*. – Russian Field. <<https://russianfield.com/beregiterossiy>> (Tarkistettu 14.11.2022).
- Russian Field (2022c), «*Spetsialnaja vojennaja operatsija*» na Ukraine: *otnošenije rossijan. Tšetvertaja volna (23–25 marta)*. – Russian Field. <<https://russianfield.com/metavernis>> (Tarkistettu 14.11.2022).
- Russian Field (2022d), «*Spetsialnaja vojennaja operatsija*» na Ukraine: *otnošenije rossijan. Vtoraja volna (5–7 marta)*. – Russian Field. <<https://russianfield.com/zamir>> (Tarkistettu 29.8.2022).
- Russian Field (2022e), «*Vojennaja operatsija*» na Ukraine: *otnošenije rossijan. Vosmaja volna (28–31 ijulja)*. – Russian Field. <<https://russianfield.com/nuzhenmir>> (Tarkistettu 9.11.2022).
- Saarilahti, Elina (2022), Kysely: Putinin kannatus on vain vahvistunut sodan myötä – Politologi arvioi sodan syyt sisäpoliittisiksi. – *Helsingin Sanomat* 21.6.2022. <<https://www.hs.fi/ulkomaat/art-200008898627.html>> (Tarkistettu 28.8.2022).

- Sonnenfeld, Jeffrey, Tian, Steven, Sokolowski, Franek, Wyrebkowski, Michal & Kasproicz, Mateusz. (2022), "Business Retreats and Sanctions Are Crippling the Russian Economy". – SSRN, Rochester, NY. <<https://doi.org/10.2139/ssrn.4167193>>.
- Sovina, Marina (2022), YouTubeablokiroival kanal Vladimira Solovjeva. – *Lenta.RU* 18.3.2022. <<https://lenta.ru/news/2022/03/08/soloviev/>> (Tarkistettu 25.8.2022).
- Svenonius, Ola & Mitikka, Eemil (2022), *Propaganda and Actual support – How to Make Sense of Russian Polls After February 24th?* – FOI Totalförsvarets forskningsinstitut. <<https://www.foi.se/en/foi/reports/report-summary.html?reportNo=FOI%20Memo%207935>> (Tarkistettu 24.10.2022).
- The Moscow Times (2022), Russia Arrests Anti-War Opposition Activist Ilya Yashin. – *The Moscow Times* 13.7.2022. <<https://www.themoscowtimes.com/2022/07/13/russia-arrests-anti-war-opposition-activist-ilya-yashin-a78288>> (Tarkistettu 25.8.2022).
- Tkatšov, Ivan (2022), Kuda uježžali rossijane v pervom kvartale 2022 goda. Infografika. – *RBK*. <<https://www.rbc.ru/economics/07/05/2022/62752e989a79478c0d7c728a>> (Tarkistettu 5.8.2022).
- Tofanjuk, Elena & Saponova, Julja (2022), Rossiju posle 21 sentjabrja pokinuli okolo 700 000 graždan. – *Forbes.ru*. 4.10.2022. <<https://www.forbes.ru/society/478827-rossiu-posle-21-sentabra-pokinuli-okolo-700-000-grazdan>> (Tarkistettu 10.11.2022).
- Tšmel, Kirill, Savin, Nikita & Markes, Izrael (2022), "Doverije oprosam o 'spetsoperatsii'". – *Levada-sentr*. <<https://www.levada.ru/2022/11/01/doverie-oprosam-o-spetsoperatsii/>> (Tarkistettu 9.11.2022).
- Vaalisto, Heidi (2022), Riippumaton tutkimuslaitos: Putinin kannatus ampaisi huippulukemaan Venäjällä. – *Iltasanomat* 30.3.2022. <<https://www.is.fi/ulkomaat/art-2000008719166.html>> (Tarkistettu 24.8.2022).
- Wikipediija (2022), ""Spisok inostrannyh agentov (Rossija)", Wikipediija". – *Wikipedia*. <[https://ru.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D1%85_%D0%B0%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%B2_\(%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%8F\)&oldid=124379348](https://ru.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D1%85_%D0%B0%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%B2_(%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%8F)&oldid=124379348)> (Tarkistettu 29.7.2022).
- VTsIOM (2022a), Spetsialnaja vojennaja operatsija: monitoring | 23 marta 2022, VTsIOM. Novosti. – *VTsIOM*. <<https://wciom.ru/analytical-reviews/analiticheskii-obzor/specialnaja-voennaja-operacija-monitoring>> (Tarkistettu 29.8.2022).
- VTsIOM (2022b), Spetsialnaja vojennaja operatsija: monitoring | 30 iyunja 2022, VTsIOM. Novosti. – *VTsIOM*. <<https://wciom.ru/analytical-reviews/analiticheskii-obzor/specialnaja-voennaja-operacija-monitoring-20223006>> (Tarkistettu 29.8.2022).
- VTsIOM (2022c), Spetsialnaja vojennaja operatsija: monitoring | 30 maja 2022, VTsIOM. Novosti, VTsIOM. Novosti. – *VTsIOM*. <<https://wciom.ru/analytical-reviews/analiticheskii-obzor/specialnaja-voennaja-operacija-monitoring>> (Tarkistettu 29.8.2022).
- VTsIOM (2022d), Spetsialnaja vojennaja operatsija: monitoring | 30 marta 2022, VTsIOM. Novosti, VTsIOM. Novosti. – *VTsIOM*. <<https://wciom.ru/analytical-reviews/analiticheskii-obzor/specialnaja-voennaja-operacija-monitoring-20220330>> (Tarkistettu 29.8.2022).
- VTsIOM (2022e), Spetsialnaja vojennaja operatsija v Ukraine: otnošeniye i tseli, VTsIOM. Novosti., VTsIOM. Novosti. – *VTsIOM*. <<https://wciom.ru/analytical-reviews/analiticheskii-obzor/specialnaja-voennaja-operacija-v-ukraine-otnoshenie-i-celi>> (Tarkistettu 25.3.2022).
- Walker, Kent (2022), Helping Ukraine. – *Google*. <<https://blog.google/inside-google/company-announcements/helping-ukraine/>> (Tarkistettu 25.8.2022).
- Wickham, Hadley et al. (2019), "Welcome to the Tidyverse". – *Journal of Open Source Software*, 4(43), 1686. <<https://doi.org/10.21105/joss.01686>>.
- Yaffa, Joshua (2022), Why Do So Many Russians Say They Support the War in Ukraine? – *The New Yorker* 29.3.2022. <<https://www.newyorker.com/news/news-desk/why-do-so-many-russians-say-they-support-the-war-in-ukraine>> (Tarkistettu 25.8.2022).
- Yandex (2022), Keyword statistics. – *Yandex*. <<https://wordstat.yandex.com/>> (Tarkistettu 29.8.2022).
- Yle (2022), A-studio: Miksi osa venäläisistä tukee sotaa?. – *Yle* 22.3.2022 <<https://areena.yle.fi/1-50949320>> (Tarkistettu 25.3.2022).
- Yle Uutiset (2022a), Pietarilaista taiteilijaa uhkaa jopa kymmenen vuoden tuomio sodanvastaisista tarroista. – *Yle Uutiset* 30.4.2022. <<https://yle.fi/uutiset/3-12423603>> (Tarkistettu 25.8.2022).
- Yle Uutiset (2022b), Venäjällä langetettiin tähän asti kovin tuomio sodanvastaisista puheista – moskvalainen valtuutettu sai seitsemän vuotta vankeutta. – *Yle Uutiset* 8.7.2022. <<https://yle.fi/uutiset/3-12529443>> (Tarkistettu 25.8.2022).

Vapaan Venäjän sävelet jakolinjojen uurtajina

Artikkeli tarkastelee marssilaulun *Vapaa Venäjä* leviämistä, esityskonteksteja ja poliittisia merkityksiä 1920-luvulta toisen maailmansodan jälkeisiin vuosiin. Marssi levisi nopeasti Neuvosto-Venäjän, Suomen ja Pohjois-Amerikan välillä ja herätti eri poliittisissa ryhmissä hyvin erilaisia tunteita. Suomessa *Vapaasta Venäjästä* kehittyi yhtäältä kommunistisen työväestön protestin väline ja toisaalta sosiaalidemokraattien ja oikeistolaisten ärtymyksen kohde. Äänilevyjen välityksellä kappale kuitenkin murtautui ulos puhtaasti ideologisista tulkintakehyksistä ja kiinnittyi osaksi uuden suomalaisen populaarimusiikin aaltoa 1920-luvun lopussa. Hahmotan artikkelissa tätä kehitystä analysoimalla aikalaislehdistön kirjoittelua ja muistitietoa. Erittelen *Vapaan Venäjän* poliittisia merkityksiä myös vertaamalla sitä muihin aikakauden työväenlauluihin sekä samaan sävelmään tehtyyn, Neuvostoliitossa levinneeseen *Slaavittaren jäähyväiset* -marssiin.

Sami Suodenjoki

Marssilaulu *Vapaa Venäjä* aiheutti maailmansotien välisessä Suomessa kenties voimakkaampia poliittisia jännitteitä kuin mikään muu musiikkikappale. Se toi näkyviin Venäjän vallankumouksen ja Neuvostoliiton kehityksen suomalaisissa herättämät ristiriitaiset tunteet ja alkoi symboloida vuoden 1918 jälkeistä työväenliikkeen jakautumista. Marssin poliittisia merkityksiä muovasi myös sen leviäminen Venäjän, Suomen ja Pohjois-Amerikan välillä ja siirtyminen uusiin käyttöyhteyksiin. Tutkin artikkelissa näitä kehityskulkuja ja pohdin, millainen rooli kappaleella ja sen esittämisellä eri konteksteissa oli poliittisten yhteisöjen rakentumisessa. Osoitan, että *Vapaalla Venäjällä* oli kokemuksellista merkitystä useille eri

poliittisille ryhmille ja että ne käyttivät kappaletta omilla tavoillaan yhteishengen vahvistamiseen ja viholliskuvien rakentamiseen.

Artikkelin tärkeimmän lähdeaineiston muodostavat Kansalliskirjaston digitoimat sanoma- ja aikakauslehdet 1920- ja 1930-luvulta. Olen etsinyt lehdistä marssia koskevaa kirjoiteltua ”Vapaa Venäjä” ja ”Vapaan Venäjän marssi” -hakusanoilla ja seulonut tuloksista lähempään tarkasteluun useita kymmeniä artikkeleita ja ilmoituksia, jotka käsittelevät musiikkikappaleen leviämistä ja esittämistä. Analysoin erityisesti sitä, millaisin käsittein marssia kuvataan, mihin muihin kappaleisiin sitä verrataan ja millaisiin poliittisiin yhteyksiin marssi yhdistetään näissä teksteissä. Kansalliskirjaston aineistot sisältävät Suomessa ilmestyneiden lehtien ohella myös joitakin amerikansuomalaisia aikakauslehtiä, joiden avulla selvitän marssin leviämistä Pohjois-Amerikassa. Suurin osa amerikansuomalaisista lehdistä on kuitenkin tämän artikkelin ilmestyessä vielä digitoimatta, enkä ole sisällyttänyt aineistooni digitoimattomia lehtiä kuin yhdessä tapauksessa. Tästä syystä Pohjois-Amerikkaa koskeviin päätelmiini liittyy epävarmuutta. En ole myöskään tarkastellut Neuvosto-Karjalan suomenkielisen lehdistön kirjoiteltua; marssin käyttö ja merkitykset Neuvostoliiton suomalaisyhteisöissä tarjoaisivat kuitenkin kiinnostavan kohteen jatkotutkimukselle.

Lehtien ohella lähdeaineistoni sisältää 1960- ja 1970-luvulla nauhoitettuja muistitietohaastatteluja Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistosta. Nämä haastattelut käsittelevät erityisesti työväenliikettä, yhdistystoimintaa, kansanmusiikkia ja huviperinnettä. Haastattelut ovat syntyneet 1800-luvun lopussa tai 1900-luvun alussa. Lisäksi olen käynyt läpi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuosina 2006 ja 2007 teettämän kuluttamista koskevan muistitietokyselyn vastauksia sekä Työväen muistitietotoimikunnan 1960- ja 1970-luvulla kokoamia työväenliikettä koskevia elämäkertamuistelmia ja muistitietohaastatteluita. Näistä aineistoista analysoin, millä tavoin kertojat muistelevat *Vapaan Venäjän* laulamista tai soittamista maailmansotien välisenä aikana ja millaiseen musiikilliseen tai poliittiseen kontekstiin he asettavat marssin muisteluhetkellä.

Musiikin historian tutkimuksessa *Vapaata Venäjää* on käsitelty jonkin verran suomalaisten ja amerikansuomalaisten työväenlaulujen yhteydessä (esim. Saunio 1974; Gronow 1979; Niemelä 2003; Rantanen 2017; Rantanen 2021). Marssin merkitystä suomalaisten työväen tapahtumien ohjelmistossa ja vasemmistolaisen työväenliikkeen mobilisaatioissa ei kuitenkaan ole aiemmin juuri huomioitu. Esimerkistä käy Tauno Saarelan (2008) laaja Suomen kommunistisen liikkeen historiateos, jossa käsitellään myös vasemmistolaisen työväenliikkeen musiikkikulttuuria ja lauluryhmiä 1920-luvulla. Jostain syystä *Vapaata Venäjää* ei kuitenkaan mainita Saarelan teoksessa, vaikka laululla oli tärkeä sija kommunistien yhteisöllisessä toiminnassa, kuten tässä artikkelissa osoitan.

Tutkimukseni kiinnittyy kokemuksen historian tutkimussuuntaukseen. Tämä suuntaus ei lähesty kokemusta niinkään mielen sisäisenä prosessina vaan sosiaalisena, kulttuurisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä, joka kytkeytyy merkitysjärjestelmiin, valtasuhteisiin ja instituutioihin. Kokemushetkessä ovat aina läsnä yksilön uskomukset, identiteetit ja sosiaaliset asemat sekä niitä muovanneet aiemmat kokemukset ja muistot (Kivimäki, Suodenjoki & Vahtikari 2021, 10–13; Kivimäki 2019, 23). Muistellessaan menneisyyden kokemuksia yksilöt myös antavat niille jatkuvasti uusia merkityksiä ja liittävät niitä uusiin yhteyksiin (Portelli 2006, 53–58).

1900-luvun alkupuolella suomalaisten kokemusten rakentamiseen vaikutti jo merkittävästi massamedia, jonka kanssa ihmiset olivat arjessaan jatkuvasti tekemisissä. Mediaa voi lähestyä kokemusten sulatusuunina, jossa erilaisista taustoista tulevien sisällöntuottajien näkemykset

ja kokemukset asettuvat vuoropuheluun keskenään. Kaikki äänet eivät kuitenkaan pääse mediassa esiin eivätkä median kuluttajat välttämättä niele sen tarjoilemia tulkintamalleja sellaisenaan. Siksi on vaarallista väittää jonkin ilmiön mediakäsittelyn valaisevan suoraan aikalaiskokemusta ilmiöstä. Pikemminkin median voi ajatella rakentavan ja tarjoavan kollektiivisia käsikirjoituksia tai kehyksiä, joihin nojautuen ihmiset voivat antaa merkityksiä omille kokemuksilleen (ks. Kivimäki & Hyvärinen 2022). Maailmansotien välisessä Suomessa nämä kehykset olivat lehdistön puoluesidonnaisuuden takia usein avoimen puoluepoliittisia, mikä näkyy selvästi *Vapaata Venäjää* käsittelevissä teksteissä.

Artikkelin ensimmäisessä osassa tarkastelen *Vapaan Venäjän* syntyhistoriaa ja kytken marssin vallankumousaiheisten laulujen kehykseen. Toisessa osassa tarkennan katseen marssin esityskonteksteihin ja levytyksiin Pohjois-Amerikassa. Kolmanneksi syvennyn lehtitekstien välityksellä *Vapaan Venäjän* leviämiseen työväntapahtumien ohjelmanumerona Suomessa ja sen aiheuttamiin poliittisiin jännitteisiin 1920-luvun jälkipuolella. Neljänneksi käsittelen *Vapaa Venäjä* -levytysten maahantuontia ja levytysten vaikutusta kappaleen tulkintoihin Suomessa. Lopussa pohdin *Vapaan Venäjän* käyttöyhteyksien muutosta 1930-luvulta sotien jälkeiseen aikaan ja vedän yhteen havaintoja marssin merkityksistä eri poliittisille ryhmille.

Kumouslaulun syntyvaiheet

Vapaa Venäjä ei ollut aiheeltaan mitenkään poikkeuksellinen musiikkikappale maailmansotien välisessä Suomessa. Venäjän vallankumous oli lähes kaikkia suomalaisia koskettanut kollektiivinen kokemus, jonka merkityksellistämiseen laulut tarjosivat luontevan välineen. Jo vuoden 1917 aikana Suomessa ilmestyi lukuisia arkkiveisuja, joissa käsiteltiin esimerkiksi kaatuneen keisarivallan edustajien kohtaloa ja kumouksen jälkeistä yhteiskunnallisten olojen vapautumista (Suodenjoki 2019; 2020). Seuraavina vuosina julkaistut kuplettilaulut puolestaan nostivat esiin kumoukselliset venäläissotilaat ja Suomeen saapuneet venäläispakolaiset. Mikko-Olavi Seppälän (2016) mukaan näiden hahmojen käsittely sai lauluissa sekä koomisia että venäläisvihamielisiä sävyjä.

Komiikkaan nojasi myös vuonna 1919 seurantalojen tanssihitiksi kohonnut *Kerenski*, jonka sanat irvailivat Venäjän väliaikaisen hallituksen pääministeri Aleksandr Kerenskin kansallisuuspolitiikalle ja maanpaolle (Suodenjoki 2020, 66). *Kerenski* saavutti sisällissodan jälkeisessä Suomessa suosiota yli luokkarajojen, sillä Venäjän vallankumouksen häviäjän naurunalaistaminen sopi yhtä hyvin punaiselle kuin valkoiselle väestönosalle. Myös *Kerenskin* sanoma Venäjän vallasta irrottautuvasta Suomesta vetosi laajasti suomalaisyleisöihin, eikä sen esittäminen siksi herättänyt suuria poliittisia intohimoja. Joitakin vuosia myöhemmin julkisuuteen nousseen *Vapaan Venäjän* vastaanotto oli tässä suhteessa hyvin erilaista.

Vapaan Venäjän sävelmä perustui venäläiseen sotilasmarssiin *Slaavittaren jäähyväiset* (*Proštšanije slavjanki*), jonka syntyhistoria tunnetaan hyvin. Marssin sävelsi sotilaskapellimestari Vasili Agapkin vuonna 1912, ja ensimmäisen maailmansodan aikana marssi levisi sotilasorkesterien, nuottien ja gramofonilevyjen välityksellä nopeasti ympäri Venäjän keisarikuntaa ja myös sen ulkopuolelle. *Slaavittaren jäähyväisten* sävelmään tehtiin useita sanoituksia eri alueilla ja eri alakulttuurien piirissä. Yksi sanoitusversioista oli Ylioppilaspataljoonan laulu, jota lauloivat valkoisen armeijan vapaaehtoiset Venäjän sisällissodan aikana. Säveltäjä Agapkin itse kuitenkin liittyi vallankumouksen jälkeen puna-armeijaan, ja mitä ilmeisimmin marssia käytettiin myös punaisten riveissä sisällissodan vuosina (Artamonova 2017; Tšertok 2012).

Suomeen *Slaavittaren jäähyväisten* sävelmä levisi viimeistään 1920-luvun alussa. Työväen muistitietokeräykseen osallistuneen, vuonna 1898 syntyneen Väinö Tapanilan mukaan sävelmän tunsivat tuolloin hyvin ainakin helsinkiläiset säveltäjät ja musiikin harrastajat (TMT 179:2953, 14). Marssin suomenkielisen sanoituksen ja *Vapaa Venäjä* -nimen alkuperä on kuitenkin epäselvä. Musiikkitieteilijä Pekka Gronow (1979, 57) arvelee, että suomenkieliset sanat sepitettiin Neuvosto-Venäjälle paenneiden punapakolaisten piirissä Suomen sisällissodan jälkimainingeissa ja että laulu levisi Suomeen kommunistisen puolueen verkostojen välityksellä. Tämän näkemyksen jakaa Tapanila, joka tosin on jo voinut saada vaikutteita Gronowin tulkinnasta.¹

Toisen teorian *Vapaan Venäjän* synnystä on esittänyt musiikintutkija Ilpo Saunio (1974, 271), joka on arvellut marssin sanoja käännökseksi ”sittemmin unohtuneesta bolševikkimarssista”. Arvio perustuu vuonna 1928 painettuun *Punaiseen laulukirjaan*, jossa marssi julkaistiin Venäjän vallankumousta käsittelevien venäläisperäisten laulujen yhteydessä. Laulun luokittelu venäläisperäiseksi saattoi kuitenkin johtua pelkästään sen sävelmästä, eikä suomalaisella sanoituksella välttämättä ollut mitään yhteyttä *Slaavittaren jäähyväisten* sanoitusversioihin. Mahdollista on sekin, että Agapkinin marssia alettiin suomalaisten piirissä nimittää *Vapaan Venäjän marssiksi* jo ennen sen suomenkielisten sanojen sepittämistä. Niin tai näin, nimi liitti marssin suomalaisten mielessä nimenomaan Neuvosto-Venäjään. Tässä suhteessa kappale eriytyi *Slaavittaren jäähyväisistä*, jota ei Neuvostoliitossa samalla tapaa yhdistetty neuvostovaltaan ja joka ei kuulunut siellä virallisiin ohjelmistoihin ennen toista maailmansotaa.

Amerikansuomalaisen työväestön innoittaja

Olivatpa *Vapaan Venäjän* nimi ja sanat lähtöisin mistä tahansa, marssilaulu levisi ilmeisen nopeasti. Jo 1920-luvun alussa se tunnettiin myös Pohjois-Amerikan suomalaisyhteisöissä. Oregonissa Yhdysvaltain länsirannikolla ilmestynyt *Toveri*-lehti mainitsi kappaleen vuonna 1922 kirjoittaessaan neuvosto-Venäjälle lähteneestä amerikansuomalaisten siirtolaisten ryhmästä. Kirjoituksen mukaan ryhmä aloitti matkansa junalla Seattlesta ja kajautti asemalla vaunusta *Vapaan Venäjän* mahtavat sävelet (*Toveri* 17.8.1922). Näin siirtolaiset käyttivät marssia yhteishenkensä nostattamiseen, kun he lähtivät pitkälle matkalleen Etelä-Venäjälle Donin alueelle perustamaan Kylväjä-nimistä kommuunia (Vanhala 2021, 30).

Varhaisin Suomessa julkaistusta lehdestä löytämäni maininta Vapaasta Venäjästä liittyy niin ikään kappaleen käyttöön Pohjois-Amerikassa. *Työväen Urheilulehti* (10.7.1924, 231) kertoi New Yorkissa vietetystä kesäjuhlasta, jonka oli järjestänyt kommunistiseksi tiedetyn Amerikan Työväenpuolueen suomalaisosaston urheiluseura. Jutun mukaan juhlaohjelma alkoi seuran voimistelijoiden yhteismarssilla, jota osaston orkesteri tahditti *Vapaata Venäjää* soittamalla. Kuvauksen perusteella kappale oli juhlayleisölle ennestään tuttu.

Vapaan Venäjän saavuttama suosio amerikansuomalaisen työväen piirissä herätti äänilevyteollisuuden kiinnostuksen. Siirtolaismusiikkia paljon julkaissut monikansallinen Columbia-yhtiö levytti marssin tenori Otto Pyykkösen laulamana versiona New Yorkissa marraskuussa 1924.² On kuitenkin epäselvää, tehtiinkö Pyykkösen version sanoitus nimenomaan levytystä varten vai laulettiinko marssia samoilla sanoilla myös työväenjärjestöissä. Levyversion sanoittajaksi merkittiin amerikansuomalainen työväenkirjailija Emil Rautiainen, jonka kynäilemät sanat julkaistiin Amerikan Suomalaisten Sosialistien Kustannusliikkeiden painattamassa *Työväen Laulukirjassa* vuonna 1925 (Kuva 1; laulukirjasta tarkemmin Ranta-

Työväen Laulukirja

Odotettu ja kaivattu yhdeksäs uusittu ja laajennettu painos on valmistunut Amerikan Suomalaisten Sosialististen Kustannusliikkeiden kustantamana. Kirja on nyt todellinen proletaaristen tunnelmien tulkki monipuolisuutensa vuoksi, siitä on karsittu pois muutamia vähemmän arvoisia lauluja ja tilalle koottu uudempia nykyaikaisia vallankumous tapahtumain pyörteissä syntyneitä ajan henkeä hehkuvia helmiä kuten "VAPAA VENÄJÄ", ja paljon muita uudempia ja parhaita lauluja suomenkielellä, ja koska jokaisen pitäisi osata laulut Internationale, Punalippu ja Proletaarien laulu englanninkielellä, niin on ne otettu teokseen myöskin englanninkielisenä.

Vaikka teos onkin laajempi monipuolisempi ja paremmin valikoitu kuin edelliset painokset, niin hinta on silti sama kuin edellisilläkin painoksilla, nimittäin 35c kpl.

Koska jokainen tietysti tahtoo heti saada tämän laulukirjan, niin tilausta jouduttaakseen voi käyttää seuraavaa tilauskaavaketta.

TYÖMIEHEN KIRJAKAUPPA,
Superior, Wis.

Lähetäkää heti allaolevalla osotteella kpl.
TYÖVÄEN LAULUKIRJAA, joista tilausmaksuna
liitän mukaan \$.....

NIMI.....

OSOTE.....

Kuva 1. Ilmoitus amerikansuomalaisessa Punikki-pilalehdessä 15.11.1925, 9.

nen 2017). Yhdessä Pyykkösen levytyksen kanssa laulukirja levitti Rautiaisen riimittelemän version *Vapaasta Venäjästä* yhä useamman suomalaissiirtolaisen tietoisuuteen.

Pyykkösen levyttämän ja laulukirjaan painetun version sanoissa viitattiin vallankumoukseen kuvaamalla ”vapaata Venäjää”, ”orjajoukko miss’ eloa utta luo”. Sanoja bolševikki, punainen ja kommunismi ei laulussa kuitenkaan käytetty, mikä pehmensi ideologista viestiä. Lisäksi Pyykkösen levyversiosta puuttui kokonaan Rautiaisen sanoituksen toinen, luokkatietoisin säkeistö: ”Ei voima sorron yön kestä eessä joukkotyön, kun nousee raatajat, niin murtuu valheen perustat.” Tämä johtui mahdollisesti levy-yhtiön kaupallisista intresseistä. Kun laulusta karsittiin pois kumouksellisin särmä, se saattoi vedota muihinkin kuin kommunisteiksi identifioituneisiin suomalaissiirtolaisiin.

Levy-yhtiö Columbia mainosti *Vapaa Venäjä* -äänilevyä useiden suomalaissiirtolaisille suunnattujen lehtien ilmoituksissa (esim. *Punikki* 15.4.1927, 10; *Nyky aika* 15.9.1927, 2), ja ainakin Yrjö Sjöblomin (1928, 46) haastattelema yhtiön johtaja kehui levyn menekkiä ”sangen tyydyttäväksi”. Suosiosta kertovat myös kappaleen uudet levytykset. Harmonikkaduo Lager ja Franzen levytti *Vapaan Venäjän* instrumentaaliversiona vuonna 1925, ja kolme vuotta myöhemmin Columbia julkaisi myös Brooklynin Suomalaisen Sosialisti Clubin orkesterin version kappaleesta (Strömmer 2012, 18, 25). Vuonna 1929 kappale ilmestyi vielä tanskalaisorkesterin levyttämänä, ja seuraavana vuonna julkaistiin Victor-levymerkillä Jukka Ahdin eri sanoilla laulama versio marssista (Strömmer 2012, 356).

Amerikansuomalaisissa työväenjärjestöissä *Vapaata Venäjää* esitettiin muun muassa osana näytelmäkappaleita (*Länsi-Savo* 27.12.1928, 4). Marssi tuli tunnetuksi myös Kanadassa, missä sitä suomalaislehtien mukaan soitettiin niin kommunistista puoluetta lähellä olevien järjestöjen tilaisuuksissa kuin Montrealin suomalaisten suosimissa kapakoissa (*Suomen Kuvalehti* 17.10.1931, 1716; *Käkisalmen Sanomat* 31.12.1931, 2). Yleisö ei suinkaan rajautunut kommunisteihin, sillä lehtitietojen mukaan laulu saattoi kaikua myös syndikalistisen *Industrial Workers of the World* -liikkeen eli IWW:n tilaisuuksissa (esim. *Punikki* 15.11.1927, 10). IWW:n suomalaiset olivat tosin painattaneet jo vuonna 1925 oman laulukirjansa *Palkkaorjain lauluja*, joka sisälsi *Vapaan Venäjän* sijaan kaksi samaan sävelmään tehtyä laulua *Orjain marssi* ja *Leimukoon taiston liekki* (laulukirjasta ks. Rantanen 2017). Molemmista lauluista puuttuivat kokonaan viittaukset Venäjään. Tämä saattoi ilmentää IWW-aktivistien ristiriitaista suhdetta Neuvostoliittoon ja halua erottautua amerikkalaisista kommunisteista (ks. Molyneux 2020).

Amerikansuomalaisten kommunistien piirissä *Vapaa Venäjä* ylläpiti myönteistä mielikuvaa vallankumouksen jälkeisestä Venäjästä, kuten Kanadasta Suomeen palannut urheilija Taavi Komonen kuvaili haastattelussa (*Käkisalmen Sanomat* 31.12.1931, 2). Kommunistilehdet kuvailivat Neuvostoliittoa työläisten paratiisiksi jo 1920-luvun alussa, ja propaganda innosti amerikansuomalaisia myös matkustamaan uuteen neuvostovaltioon (Zlobina 2017, 20–21; Sevander 2000, 32). 1930-luvun alussa Pohjois-Amerikan suomalaisseuduilla käynnistyi suoranainen ”Karjalan kuume”, jota edesauttoi Neuvosto-Karjalan teknisen avun komitean kampanjointi Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Kuumeen aikana Neuvosto-Karjalaan muutti arviolta 6 500 amerikansuomalaista. Lähtijöitä työnsi liikkeelle ennen muuta suuri lama, mutta monilla oli myös ideologisia vaikuttimia ja kokemuksia poliittisesta syrjinnästä Pohjois-Amerikassa. Vaikka osa lähtijöistä epäili kommunististen painotuotteiden luomaa kuvaa Neuvostoliiton oloista ja osasi odottaa määränpäässä vaikeuksia, kaikkia yhdisti toive paremmasta tulevaisuudesta (Takala 2021, 18, 50; Golubev & Takala 2014, 27–51).

Työläisten ihannevaltiosta haaveileville amerikansuomalaisille *Vapaan Venäjän* laulamisesta tuli väline vahvistaa keskinäistä yhteenkuuluvuuttaan. Tästä kertovat suomalaislehtien kuvaukset Suomessa pysähtyneistä laivoista, jotka kuljettivat amerikansuomalaisia kommunisteja Leningradiin 1930-luvun alussa. Kuvausten mukaan matkalaiset lauloivat kannella kovaäänisesti *Vapaata Venäjää* laivan saapuessa Suomenlinnan kohdalle tai kun muut matkustajat poistuivat laivasta Helsingin satamassa (*Hufvudstadsbladet* 29.5.1931, 5; *Sosialisti* 28.9.1931, 3). *Vapaan Venäjän* ohella laivoilla kaikui *Kansainvälinen*, jolla amerikansuomalaiset työläiset toivat esiin kuulumistaan kansainväliseen proletariaattiin (Takala 2021, 59). Suomalaislehdistön huomion kiinnitti kuitenkin nimenomaan *Vapaa Venäjä*, ja oikeistolehdet muistelivat vielä myöhemminkin, miten intohimoisesti amerikansuomalaiset kommunistit olivat laulua esittäneet matkatessaan kohti ihannemaataan (esim. *Ajan Sana* 7.6.1932, 1).

Neuvostoliittoon muuttaneiden amerikansuomalaisten joukossa olivat *Vapaan Venäjän* levyttänyt Jukka Ahti ja laulun ”amerikkalaisversion” sanoittanut Emil Rautiainen. Molemmat heistä joutuivat Neuvosto-Karjalassa terrorin pyörteisiin 1930-luvun lopulla ja ainakin Ahti ammuttiin (Ylikangas 2004, 421; Frolov 2011, 166; Spisok repressirovannyh finnov 2012). Muuttajat kohtasivat Neuvostoliitossa muutenkin *Vapaan Venäjän* heijastelemien ihanteiden ja todellisuuden räikeän ristiriidan. Karjalassa vuosina 1937–1938 asuneista amerikansuomalaisista vähintään 739 eli arviolta 15 prosenttia pidätettiin osana Stalinin puhdistuksia ja pidätetyistä valtaosa teloitettiin (Takala 2011, 158–159).

Työväenliikkeen jakautumisen ilmentäjä

Vapaa Venäjä saattoi levitä suomalaisten työväenjärjestöjen ohjelmistoon jo 1920-luvun alkupuolella, mutta julkiseksi puheenaiheeksi marssin käyttö nousi vasta vuosikymmenen puolivälin jälkeen. Ensimmäisenä lehtenä *Vapaan Venäjän marssin* esittämiseen Suomessa viittasi *Hyvinkään Sanomat* (16.3.1926), jonka mukaan marssi sai Hyvinkään työväen mieskuoron laulamana yleisöltä myönteisen vastaanoton. Samana vuonna marssia kuultiin monissa muissakin tilaisuuksissa eri puolilla maata. Työväenlehti *Pohjan Voima* (6.6.1926, 1) uutisoi marssin leviämisestä työväen soitto kuntien ja laulukorojen ohjelmistoihin ja kertoi, että sen *Marseljeesi*akin uljaammat sanat ja sävel olivat syyttäneet kuulijoiden mielet kaikkialla, missä sitä oli esitetty. Useissa tilaisuuksissa kuoron piti laulaa *Vapaa Venäjä* toiseen kertaan haltioituneen yleisön vaatimuksesta (*Työn Ääni* 7.7.1926, 3; *TT* 2.11.1926, 5).

Lehtitiedot marssin saavuttamasta suosiosta havahduttivat nopeasti valkoisen väestönsan, joka kantoi huolta vapaussodan perinnön turmeltumisesta ja bolševismin leviämisestä Suomessa. Sisällissodan vanavedessä myös venäläisvihamielisyys oli saanut maassa entistä vahvemman jalansijan, kuten muun muassa Outi Karemaa (1998) on osoittanut. Tämä heijastui marssin herättämistä reaktioista. Esimerkiksi maalaisliittolaisen *Ilkan* (6.8.1926, 1) kolumnisti paheksui sitä, että Helsingin Mustikkamaalla järjestetyssä työnjuhlassa *Vapaa Venäjä* oli esitetty peräti kahdesti. Kirjoittaja tunnusti, ettei ollut itse marssia kuullut eikä tiennyt millainen se oli, eikä siihen koskaan halunnutkaan tutustua: ”Me mielellämme annamme yksinoikeuden ryssäläisten marssien laulamiseen ja ryssäläisyyden palvomiseen mustikkamaalaisille”.

Kuten *Ilkan* kolumni osoitti, jo pelkkä marssi nimi riitti ärsyttämään valkoisen Suomen edunvalvojia (ks. myös *Sisä-Suomi* 11.6.1926, 3). Ärsytyksen taustalla oli nimen yhteys kaikkien siihen kielteiseen, mitä marssin kuvaama Neuvosto-Venäjä kommentaattoreille edusti. Jotkut arvostelijat painottivat, että marssin nimi sopi huonosti yhteen neuvostovaltion dikta-

18.6.1927, 9). Kannanotosta kuului suomalaisten sosiaalidemokraattien yhä kielteisemmäksi muuttuva suhtautuminen Neuvostoliittoon ja halu erottautua kommunisteista (ks. Kannisto 2016, 603–604, 607).

Siinä missä Sasu Punanen asetti *Vapaan Venäjän* vastakkain *Työväen marssin* kanssa, toinen *Suomen Sosiaalidemokraatin* kolumnisti ”Topra-Heikki” otti vertailukohteeksi *Kansainvälisen*. Hänen mukaansa proletariaatti oli perinteisesti ilmaissut yhteenkuuluvuuttaan laulamalla *Kansainvälistä*, ja sen sävelet olivat kaikuneet Suomen sisällissodan jälkeen jopa vankileireillä. Suomalaisten kommunistien äskettäin pitämässä sisällissodan muistojuhlissa ohjelmisto oli kuitenkin venäläistynyt, sillä tapahtumassa kuultiin *Vapaa Venäjä* ja *Budjonnyin ratsuväkimarssi*, joka kertoi Venäjän sisällissodassa taistelleesta Semjon Budjonnyin johtamasta puna-armeijan yksiköstä. ”Topra-Heikin” kuvauksen mukaan molempien näiden marssien aikana yleisö oli noussut ylös kunnioittamaan neuvostotähteä. Sen sijaan *Kansainvälisen* säkeistöjen aikana yleisö oli valahtanut penkeilleen kuuntelemaan ”niitä kuin menneisyyden säveleitä” (SD 30.1.1929, 4).

Eri työväenlauluihin kytkeytyneisiin tunteisiin tarttui myös *Kansan Lehden* kolumnisti ”Jäärä”. Hän vitsaili, että sävyisällä tuulella ollessaan työläiset lauloivat mieluiten Amerikan *Työväen marssia*, kun taas suutuessaan he täryttivät *Kansainvälisen*. Välillä kaikui *Marseljeesikin*. ”Venäjänuskoisille velipuolille” ei kuitenkaan kelvannut ”sen paremmin suomalainen ’Työväenmarssi’ kuin ’Kansainvälinenkään’ vaan he veisaavat tosiuskovaisen mii[m]illä ja painolla ’Vapaata Venäjää’ ja ’Punalippua’ tai ’Varsovalaista’”. Kolumnistin mukaan lauluvalinnat osoittivat, että ”nämä venäjänuskoiset velipuolet eivät ole työväenliikkeen kansainvälistyttämisen kannalla vaan venäläistyttämisen peräänajajia” (KL 7.3.1930, 5).

Kolumnistien kommentoissa *Vapaan Venäjän* edustama venäläisyys asettui vastakkain *Kansainvälisen* ja *Marseljeesin* edustaman kansainvälisyyden kanssa. Tälle vastakkainasettelulle loivat pohjaa kappaleisiin vuosien saatossa kiinnittyneet merkitykset. Sekä *Marseljeesi* että *Kansainvälinen* olivat pitkällä 1800-luvulla kehittyneet kansainvälisen työväenluokan iskusävelmiksi, jotka levisivät yli rajojen monina eri sanoitusversioina (Saunio 1974, 22–23, 32–36). *Kansainvälisen* merkityksiä muovasivat olennaisesti sen lyriikat, jotka musiikintutkija Philip Bohlmanin (2011, 19) mukaan ovat lähtökohtaisesti korostaneet yhteyttä ja universaalisuutta ja siten torjuneet nationalismia ja kappaleen kiinnittymistä mihinkään yhteen poliittiseen ryhmään. Tätä ei muuttanut edes kappaleen käyttö Neuvostoliiton kansallislauluna vuosina 1922–1944. Niinpä *Kansainvälinen* pysyi tärkeänä iskusävelmänä myös suomalaisille sosiaalidemokraateille eikä yhdistynyt työväenliikkeen sisällä neuvostokommunismiin, toisin kuin *Vapaa Venäjä*.

Vapaasta Venäjästä muodostui 1920-luvun Suomessa nimenomaan kommunistien tunnuslaulu. Marssista tuli suomalaisille kommunisteille väline osoittaa yhteenkuuluvuutta itärajan taakse lähteneiden aatetoverien kanssa ja ilmaista tukea Neuvostoliitolle, jonka ainakin jotkut heistä näkivät työväenluokan uutena isänmaana. Toisin kuin *Kansainvälinen* tai *Marseljeesi*, *Vapaa Venäjä* oli kommunisteille käyttökelpoinen myös siksi, että sen laulaminen mahdollisti erottautumisen sosiaalidemokraateista. Tämä oli tärkeää kommunistien kamppaillessa kannatuksesta työväenjärjestöjen sisällä.

Lehtitietojen perusteella (PV 6.6.1926, 2; *Sosialisti* 20.1.1928, 5; *Eteenpäin* 25.1.1928, 3) *Vapaata Venäjää* laulettiin työväenjärjestöissä niillä sanoilla, joilla Jukka Ahti levytti marssin myöhemmin vuonna 1930. Näillä sanoilla laulu pääsi mukaan myös vuonna 1928 julkaistuun *Punaiseen laulukirjaan*, joka levisi erityisesti kommunistisen liikkeen piirissä. Sanoissa viitattiin ”hurmeisiin julmureihin”, ”julmiin tyranneihin” ja ”vankityrmiin sortuneisiin”

tovereihin. Vasemmistolaisen työväen oli helppo tulkita näiden ilmausten viittaavan paitsi kaatuneeseen keisarivaltaan, myös valkoisen Suomen vallankäyttäjiin ja näiden punaiseen väestönosaan kohdistamaan sortoon.

Sortoon liittyvän merkitysullottuvuuden vuoksi kommunistit alkoivat käyttää marssia myös mielenilmauksissaan vangittujen tai vapautettujen aatoverien puolesta (esim. *Perä-Pohja* 9.3.1927, 5). *Pohjan Voiman* entinen toimittaja Akseli Timonen pääsi osalliseksi tällaisesta mielenilmauksesta ainakin kahdesti. Kun poliisit vangitsivat hänet painokannesyytteen nojalla ja veivät häntä junaan Kemissä joulukuussa 1926, asemalla odottanut työläisnuoriso saatteli seuruetta *Vapaata Venäjää* laulamalla (*PV* 15.12.1926, 1). Etsivän keskuspoliisin tarkkailija seurasi vastaavaa näytelmää Timosen vapautuessa Tammisaaren pakkotyölaitoksesta elokuussa 1928. Tarkkailija raportoi, että kun Timonen saapui junalla Kemin asemalle, häntä tervehti *Vapaata Venäjää* laulava kuoro ja suuri kansanjoukko (EK:n Tornion edustuksen kirje 5.11.1928). Tällaisissa tilaisuuksissa *Vapaa Venäjä* vahvisti tehokkaasti kommunistien yhteenkuuluvuutta ja tarjosi vetoavan vastakuvan vasemmistoa hyljeksivälle valkoiselle Suomelle.

Vaikka *Vapaan Venäjän* varhainen leviäminen Suomessa liittyi vahvasti työväen järjestötoimintaan, alkoi marssi kaikua myös työväentalojen ja joukkokokousten ulkopuolella. Harrastajamusikantit tapailivat kappaletta mielellään mandoliinilla, viululla tai harmonikalla, ja lehti-ilmoitusten perusteella marssin nuotteja oli helppo saada musiikkiliikkeistä (Kuva 3; *Suomen Kuvalehti* 2.4.1928, 53; *Liekki* 5.1.1928, 8). Lehdet kertovat myös kappaletta junissa laulaneista kerjäläislapsista ja muista matkustajista (*Ilkka* 10.9.1926, 1; *Liekki* 13.4.1928, 3). Perinteenkerääjän haastattelema viulunsoittaja kertoi soittaneensa kappaletta usein juna- ja laivamatkoilla, koska yleisö sitä toivoi. Usein kuulijat yhtyivät soittoon laulamalla, vaikka jotkut paheksuivatkin, että ”älä soita semmoista ryssää” (Kper AK/3360). Lehtikirjoitukset ja muistelijat kertovat *Vapaan Venäjän* soittamisen yleistyneen 1920-luvun lopulla myös porvarillisten seurojen ja jopa suojeluskuntien iltamissa – tosin kappaletta ei niissä esitetty laulettuna (*Hakkapeliitta* 10.11.1928, 1656; TMT 179:2953, 14). Kappale vaikuttaa siis levittäytyneen moninaisesti käyttöyhteyksiin jo ennen kuin sen levytykset tulivat markkinoille Suomessa.

Äänilevyt marssin merkitysten muokkaajina

Gramofonilevyt olivat Suomessa ylellisyustuotteita 1920-luvun lopulle saakka. Kotimaista äänilevytuotantoa ei vielä ollut, ja ensimmäisen maailmansodan jälkeen kesti pitkään, ennen kuin levyjen maahantuontikaan pääsi vauhtiin. Vuosikymmenen puolivälistä alkaen Suomeen alkoi levitä eurooppalaisia tanssimusiikkiaäänitteitä ja pian myös Suomea varten tuotettua suomenkielistä musiikkia. Tätä liiketoimintaa edistivät teknologiset edistysaskeleet, kuten edullisten matkalaukugramofonien tulo markkinoille. Levymyynnin volyyymi pysyi kuitenkin alhaisena aina vuoteen 1929, jolloin gramfonien ja äänilevyjen tullien alentaminen käynnisti Suomessa gramofonikuumeena tunnetun ilmiön. Sen

NUOTTEJA

Mandoliinille

tai viululle, kuten Charley marssi (*Vapaa Venäjä*), *Havain idylli*, *Leila y.m.* suosittuja kappaleita à 2:—, Muotitansseja ja sävelmiä. Jokamiehen jasseja 5:—.

KALLION SOITINKAUPPA,
2 linja 2, puh. 65 28.

Kuva 3. Kallion soitinkaupan ilmoitus Suomen Sosialidemokraatissa 26.10.1926, 10. Ilmoituksen perusteella *Vapaa Venäjä* kulki nuottipainatteessa peitenimellä *Charley-marssi*.

aikana Suomeen virtasi myös Yhdysvalloissa tai Britanniassa prässättyjä Columbia-yhtiön levyjä, jotka oli alkujaan tehty amerikansuomalaisia varten (Tikka 2021, 6–9, 15). Näiden yli sadan levynimikkeen joukossa oli eri versioita *Vapaasta Venäjästä*.

Vuoden 1929 gramofonikuumeen myötä ennennäkemätön määrä ihmisiä hankki ja kuunteli samoja musiikkiäänitteitä samanaikaisesti ja keskusteli niistä sekä arki- että mediajulkisuudessa. Osana tätä kollektiivista kokemusta syntyi samalla uudenlainen käsitys siitä, miltä suomalaisen populaarimusiikin tuli kuulostaa. Markkinoiden myydyimmät levyt sisälsivät suomeksi laulettuja hitaita tanssikappaleita, mutta amerikansuomalaiset levyt tarjosivat suomalaisille kuluttajille myös työväenliikkeen aatteellista musiikkia, joka puuttui eurooppalaisien levy-yhtiöiden ohjelmistosta (Tikka 2021, 11–18; Tikka & Suodenjoki 2021, 142–147). Tämä musiikki löysi sisällissodan jakamassa maassa nopeasti kuulijoita sodan hävinneestä punaisesta väestönosasta.

Suomeen tuotuja *Vapaa Venäjä* -levyjä mainostettiin sanomalehdissä ensimmäisen keran joulukuussa 1928 (*Pohjolan Sanomat* 2.12.1928, 1), ja seuraavana keväänä mainokset yleistyivät (esim. *Turunmaa* 2.3.1929, 6; *PV* 3.3.1929, 3). Useissa mainoksissa nimenomaan *Vapaa Venäjä* oli nostettu suurella otsikkokoolla esiin myyntiartikkelien joukosta, mikä kertoo levykauppiaiden uskosta levyn menekkiin (Kuvat 4 ja 5). Ainakin työläiskaupunki Kemissä *Vapaa Venäjä* -levyt loppuivat varastosta nopeasti, ja levykauppiaan piti tilata niitä maahantuojalta lisää (esim. *PV* 14.5.1929, 1).

Gramofonilevyjen leviämisen myötä marssiin latautui uusia merkityksiä. Äänilevyt tutustuttivat suomalaisyleisön nimenomaan Pyykkösen laulamaan *Vapaan Venäjän* versioon, jonka sanat olivat ideologisesti pehmeämmät kuin suomalaisissa työväntapahtumissa laulettuun version. Tämä teki marssista entistä suuremmalle yleisölle helposti lähestyttävän ja edisti näin sen siirtymistä populaarimusiikin kentälle. Levyversion ilmestyttyä Pyykkösen käyttämä sanoitus liitettiin heti Tampereella painettuun *Sesonkilauluja*-kirjaseen (1929), jossa sen seurana ei ollut aatteellisia vaan romanttisia ja humoristisia lauluja. Pyrkimys hälventää kappaleen poliittisuutta näkyi myös yhden instrumentaalilevytyksen etiketissä, jossa marssin nimi oli väännetty koomiseen muotoon ”Vaapa Vaanaja” (Tikka & Suodenjoki 2021, 153).

Levyversiot muuttivat marssin tulkintakehyksiä myös levittämällä sitä uusiin esitysympäristöihin, kuten kahviloihin tai kodin yksityiseen tilaan ja perheen viihteen välineeksi (vrt. Thomas 2021, 219). Uusissa käyttöyhteyksissä marssia soitettiin usein tanssimusiikkikappaleiden lomassa, mikä saattoi hälventää sen ideologista leimaa. Jotkut aikalaiset kuitenkin katsoivat, että *Vapaan Venäjän* leviäminen gramofonilevyjen välityksellä uusiin ympäristöihin teki siitä entistä vaarallisemman. Marssiin viittasi esimerkiksi *Kymenlaakson Sanomien* (3.8.1929, 4) kolumnisti ”Pisama” pohtiessaan kahvilassa soivan gramofonimusiikin vaikutuksia ihmisiä. Hänen mukaansa *Vapaan Venäjän* tenhoavat sanat ja juovuttava sävel saivat osan kuulijoistaan kiihkeyden tilaan ja näin toimivat bolševistisen kiihotuksen välineinä.

Vapaa Venäjä -äänilevyjen leviämisen herättämät poliittiset intohimot nousevat esiin myös muistitiedossa. Vuonna 1922 syntynyt ja Käkisalmella lapsuudessaan asunut muistelija kertoi, että hänen perheeseensä oli gramofonin ostamisen jälkeen hankittu nippu amerikansuomalaisten levyjä kuten *Vapaa Venäjä*. ”Sattui sitten niin, että näitä levyjä oli kamarin pöydällä levällään. Meille tuli vierailulle eräs perhetuttava suojeluskuntaupseeri, hän sattui nojaamaan tuohon vapaa Venäjä [sic] levyyn joka meni rikki, varmasti se oli vahinko” (Muistitietoa kuluttamisesta 2007, 267). Heti perään muistelija tosin huomautti, että heillä ”ei kotona politikoitu”. Näin hän osoitti tietoisuutensa marssin ideologisesta sisällöstä.

Vapaa Venäjä -levyihin kohdistuneeseen paheksuntaan vaikutti marssin ”bolševistisuuden”

Vapaa Venäjä
 Duuseppä / Espanjatar / Lola pieni
 sekä Dekkarisen, Ramstedt'in humo-
 ristisia lauluja
 saapunut gramofonin levyinä
M. PIHL
 KELLOKAUPPA, Kemi.

Kuvat 4 ja 5. Maahantuotuja Vapaa Venäjä -levyjä mainostettiin näkyvästi sanomalehdissä. Pohjolan Sanomat 2.12.1928, 1 ja Pohjan Voima 3.3.1929, 3.

Vapaa Venäjä gramofoonilevyt

soitettuna ja laulettuna
 saapunut varastoon. Muita levy-
 uuntuuksia saapunut myös
 paljon

WESTERLUNDIN

Musiikkikauppa

Puhelin 1036.

ohella yleinen huoli gramofonilevyjen vaikutuksesta ihmisten musiikkimakuun. Erityisesti amerikansuomalaisia levyjä moitittiin lehdistössä mauttomaksi ja ala-arvoiseksi musiikiksi, joka oli tehty rahankiilto silmissä. Kriitikien rivien välistä kuului vastenmielisyys levyjen edustamaa rahvaanomaisuutta ja julkeaa poliittisuutta kohtaan (Tikka 2021, 19–20). Kriitikoiden mielestä kansa tuhlassi vähät rahansa hankkimalla kalliita ulkolaisia gramofoneja ja kaiuttamalla niistä Amerikasta tuotuja levyjä, jotka pahimmillaan sisälsivät *Vapaan Venäjän* kaltaisia ”ryssäläisyyttä” ihannoivia kappaleita (*Viikko-Sanomats* 3.5.1930, 1; *Länsi-Suomi* 5.8.1930, 4).

Vaikka äänilevyt laajensivat *Vapaan Venäjän* kuulijakuntaa ja käyttöyhteyksiä, ne siis ruokivat samalla kokemusta kappaleen yhteiskunnallisesta vaarallisuudesta. Jopa viranomaiset huolestuivat *Vapaa Venäjä* -äänilevyjen suosiosta ja ryhtyivät suitsimaan niiden kuuntelua ja leviämistä – tai näin ainakin työväenlehdet kirjoittivat. *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* (30.5.1929, 5) ihmetteli esimerkiksi Terijoen polkupyöräpataljoonassa annettua *Vapaan Venäjän* soitto- ja laulukieltoa, joka oli aiheutunut erään varusmiehen soitettua äänilevyä karsarmilla. Lehdet raportoivat myös työläisten koteihin tehdyistä etsinnöistä, joiden yhteydessä tarkastajien haaviin jäi *Vapaa Venäjä* -levyjä (*Työn Ääni* 26.7.1929, 4; *Vapaus* 14.8.1930, 1). Jopa tullin kerrottiin takavarikoineen marssin levyversioita (*Työ* 8.8.1929, 3). Tällaiset kuvaukset toimivat vasemmistolehdistölle keinona alleviivata sitä, miten hysteeriseksi valkoisen väestönsosan kommunisminpelko oli muuttunut.

Julkisuudesta maan alle

Gramofonikuume ja *Vapaan Venäjän* levyversioiden tulo Suomeen ajoittuivat hetkeen, jolloin kommunistinen liike vaatimuksineen esiintyi näkyvästi suomalaisessa yhteiskunnassa. Oikeistolehdet kirjoittivatkin toistuvasti *Vapaata Venäjää* esittävästä röyhkeistä kommunisteista ja liittivät marssin lakkoiluun sekä kommunistien toisiin työläisiin kohdistamaan ”työmaaterroriin” (*Etelä-Savo* 15.7.1930, 1; *Rovaniemi* 14.8.1930, 2; *Keski-Suomen Suunta* 23.4.1936, 2). Tätä taustaa vasten ei ole liioiteltua väittää, että *Vapaa Venäjä* sitoi 1920- ja 1930-luvun vaihteen Suomessa yhteen paitsi kommunisteja myös oikeistolaisia ja antoi syykkeitä heidän radikalismilleen.

Äärioikeiston mobilisaation yhtenä ilmenemismuotona olivat lapuanliikkeen aktivistien kesällä 1930 käynnistämät kyyditykset. Niiden tuloksena kymmeniä kommunisteiksi tai heidän myötäilijöikseen syytettyjä siepattiin ja kyydittiin autolla väkivalloin itärajalalle. Kyyditysten ilmapiiri tempasi mukaansa myös jotkut *Vapaa Venäjän* kriitikot. Esimerkiksi *Länsi-Suomen* (5.8.1930, 4) kirjoittaja ehdotti, että ”ryssäläisaiheisia laulelmia” sisältävät levyt kyyditettäisiin autolla ”kuolemankorpeen”.

Vapaa Venäjä -äänilevyt yhdistettiin kommunistien kyyditsemisiin myös *Matti Meikäläinen* -pilalehden julkaisemassa laulussa *Orjantyö paratiisissa* ja siihen liittyvässä piirroksessa (Kuva 6). Laulu käsittelee *Vapaa Venäjä* -levyjen viettelevää viestiä neuvostoparatiisin ihannoiksista ja rajan yli lähteneiden tai kyyditettyjen kommunistien karua kohtaloa Neuvosto-Karjalassa. Piirros puolestaan kuvaa itärajan ylittäneitä työläisiä paratiisiin käärmeen ja

Neuvostola-paratiisin viettelevät ihannudet — ne on meillä kommunistein laulun levyt olleet uudet niistä nauttimahan kyydein meilt' on polsut toimitettu. Kommunismän herkut kryydein helle lie kai tarjoeltu.

"Vapaa Venäjä" se varmaan aikamme on suurin kumma. Länsimaissa tutkittu on probleemaa ja tää on summa: orjan ruoskin, alla pakon tehdään siellä orjan työtä. Talonpojat, vangit saavat raataa päivää sekä yötä.

Aunuksessa, Karjalassa metsät näin myös hävitetään vangin, orjan kirvein. Liekö enää sokeata ketään, jok' ei näkis: Suomen suvun tää on vaara. Länsimaissa orjantyölle pantu sulku vankkumaton siks on laissa.

JURMAS.

Kuva 6. Pilkkalaulu *Matti Meikäläinen* -lehdessä 23.8.1930, 3. [nro 34]

ruoskaa heiluttavan venäläisen ahdistamina. Piirroksen ja laulun toisiinsa kytkevän otsikon O-kirjain on sattuvasti muotoiltu gramofonilevyksi.

Pilalehden kuva ja laulu havainnollistavat vasemmistolle yhä kuristavammaksi käynnyttä poliittista ilmapiiriä Suomessa. Äärioikeiston kasvava paine sai lainsäätäjät kieltämään kommunistien julkisen toiminnan syksyllä 1930 vahvistetuilla niin sanotuilla kommunistilaeilla. Samaan aikaan talouslaman syveneminen johti joukkotyöttömyyteen ja toimeentulovaikeuksiin yleistymiseen. Amerikansuomalaisten sosialistien tapaan monet suomalaiset työläiset suuntasivat näissä oloissa vapaaehtoisesti Neuvostoliittoon valoisampaa tulevaisuutta etsimään. Irina Takalan (2021, 17, 77, 84) mukaan näiden laittomasti rajan ylittäneiden suomalaisten määrää ei voi laskea tarkasti, mutta heitä lienee ollut 11 000 – 15 000.

Muuttoliike Neuvostoliittoon herätti runsaasti huomiota suomalaislehdissä, ja joissakin jutuihin ilmiö liitettiin *Vapaan Venäjän* suosioon kommunistien piirissä. Useisiin lehtiin esimerkiksi levisi juttu Benjam Sovaniemestä, joka haitarilla *Vapaata Venäjää* soitellen johdatti joukon kuolajärveläisiä kommunisteja rajan yli ”Thantolaan” kesällä 1930. Rajan takana miehiä ei kuitenkaan pidetty Neuvosto-Karjalaan kelpaavina, vaan neuvostoliittolaiset rajavartijat ajoivat heidät takaisin Suomeen. Jutun mukaan Sovaniemi myös pahoinpideltiin ja häneltä ryöstettiin harmonikka. (*Liitto* 31.8.1930, 1–3.) Kertomus sopi luontevasti porvarillisen lehdistön rakentamaan kuvaan neuvostovaltion oloista riippumatta siitä, pitikö tapahtumakuvaus miltään osin paikkansa.

Kommunistilakien tultua voimaan viranomaiset ryhtyivät puuttumaan aiempaa kovemmin ottein kommunistien mielenilmauksiin, ja lehti uutisten perusteella viranomaistoimien perusteena oli myös *Vapaan Venäjän* laulaminen. Esimerkiksi *Satakunnan Kansa* (22.8.1931, 3) uutisoi eräiden työmiesten saaneen sakkoja *Vapaan Venäjän* laulamisesta yleisellä paikalla, ja *Kalevan* (8.9.1931, 3) mukaan poliisi ampui varoituslaukauksia marssia laulaneille mielenosoittajille Kemissä. Kommunistien julkisen toiminnan kieltäminen ei kuitenkaan lopettanut *Vapaan Venäjän* esittämistä. Esimerkiksi suomussalmelaisen muistelijan mukaan työläiset lauloivat marssia salaisissa kokoontumisissaan, vaikka sen esittäminen oli muistelijan tulkinnan mukaan kielletty (Kper Y/04009). Myös lehdet kertoivat marssin laulamisen ja soittamisen jatkuneen eri puolilla Suomea 1930-luvun alkupuolella. Usein marssia esitettiin protestina mielenosoittajien pidätyksiä tai joukkokokousten hajottamisia kohtaan (*Aamulehti* 16.2.1932, 1; *Eteenpäin* 17.2.1932, 2).

Oikeistolaisten ja keskustalaisten lehtien kirjoittelussa *Vapaan Venäjän* esittäminen yhdistettiin usein hulinointiin, ilkeväkivalteihin tai väkivaltaisiin yhteenottoihin (*Keskisuomalainen* 26.6.1932, 3; *Herää Suomi* 23.6.1933, 1). Vakavin välikohtaus sattui Kolarissa, missä marssia laulaneiden kommunistien ja suojeluskuntalaisten välisessä kahakassa suojeluskuntalainen ampui vastapuoleen kuuluneen hengiltä (*Uusi Suomi* 5.9.1933, 10). *Pohjois-Pohjan* (7.9.1933, 3) kolumnisti syytti tapahtumasta kommunisteja ja varoitteli: ”Jälleen liehuu punainen lippu, jälleen lauletaan ’Vapaata Venäjää’ ja ’Budjennyin marssia’ itsenäisessä Suomen tasavallassa. Ja jälleen kohotetaan eläköön- ja hei-huutoja sirpin ja vasaran veriselle valtakunnalle (...) Ja kaikki tämä tapahtuu aivan julkisesti, aivan samoin kuin ennen vuotta 1930.” *Vapaa Venäjä* nousi tässäkin kirjoituksessa esiin nimenomaan neuvostokommunismiin symbolina ja rinnastettuna neuvostovenäläiseen *Budjonnyin marssiin*.

Vuosikymmenen jälkipuolella *Vapaan Venäjän* käsittely lehdistössä väheni selvästi. Marssiin jaksoivat kiinnittää huomiota enää lähinnä laitaoikeiston äänenkannattajat, ja nekin mainitsivat sen yhä useammin kommunistien julkisen toiminnan kauteen liittyneenä menneisyyden ilmiönä (*Karjalan Suunta* 3.2.1938, 3; *Kymenlaakson Suunta* 29.4.1939,

1). Marssin herättämät intohimot selvästikin laantuivat, samalla kun äärioikeiston nousu ja lama taittuivat Suomessa. Mahdollisesti myös kappaleen laulaminen ja soittaminen todella vähenivät. Tähän saattoi vaikuttaa Neuvostoliittoon liittyvien ihannekuvioiden haalistuminen, kun Stalinin puhdistuksista ja kansallisten vähemmistöjen sorrosta Neuvostoliitossa levisi Suomeen yhä enemmän tietoa (Immonen 1987). Gramofoneissakaan *Vapaa Venäjä* -levyt tuskin enää soivat yhtä usein kuin vuosikymmenen alussa. Kuluttajien valinnanvara nimittäin kasvoi, kun levytuotanto elpyi laman jälkeen ja ulkomaiset yhtiöt ja uudet kotimaiset levymerkit vyöryttivät markkinoille satojatuhansia uusia musiikkiäänitteitä vuosittain (Gronow 2013, 278–280).

Marssin sävelten ylisukupolvisuus

Suomen suhde Neuvostoliittoon muuttui radikaalisti toisen maailmansodan jälkeen. Sotaa edeltänyt kiihkeä nationalistinen paatos antoi sijaa ystävyuden ja yhteistyön retoriikalle, ja neuvostovastainen kielenkäyttö katosi julkisuudesta samalla kun kommunistien julkinen toiminta tuli taas mahdolliseksi. Uusissa oloissa myös *Vapaa Venäjä* saattoi palata esityslistoille herättämättä julkista vastarintaa. Marssia kuultiin ainakin Suomi-Neuvostoliitto-seuran tilaisuuksissa (esim. *Ylä-Satakunta* 14.4.1945, 2), ja kemiläisen muistelukupvauksen mukaan se kuului myös kisällilauluryhmien ohjelmistoon (Kper AK/1855). Työväenliikkeen kisällilauluryhmiä perustettiin sotien jälkeisessä Suomessa satoja, ja ne esittivät kohottavia aatteellisia kappaleita, ajankohtaislauluja ja käännettyjä neuvostolauluja (Saunio 1974, 190–191). Uuden ohjelmiston seassa *Vapaa Venäjä* menetti osan aiemmasta huomionarvoaan ja protestiluonteestaan.

Vapaalle Venäjälle annettuihin merkityksiin vaikutti samaan sävelmään perustuneen *Slaavittaren jäähyväisten* käyttöyhteyksien laajeneminen toisen maailmansodan myötä. Marssin sävelmä tunnettiin hyvin muun muassa Puolassa, missä partisaanit lauloivat siihen tehtyä laulua saksalais miehityksen aikana (Gronow 1979, 57). Neuvostoliitossa marssista julkaisiin ensimmäinen sanoitettu levyversio vuonna 1944, ja seuraavana vuonna se hyväksyttiin virallisesti puna-armeijan orkesterien repertoariin (Tšertok 2012). *Slaavittaren jäähyväisten* tunnettuutta lisäsi entisestään sen käyttö vuonna 1957 ilmestyneessä menestyselokuvassa *Kurjet lentävät* (*Letjat žuravli*), joka käsitteli sotaa tavallisten neuvostoihmisten kokemana (Totrov 2010). Elokuvan suosio saattoi vaikuttaa siihen, että marssin neuvostoliittolaisia orkesterilevytyksiä alettiin tuoda myös Suomeen *Vapaan Venäjän* nimellä. Välittäjänä toimi Kansandemokraattisten järjestöjen ja Suomi-Neuvostoliitto-seuran omistama Kansankulttuuri (esim. *Kansan Uutiset* 7.6.1958, 9).

Kun sotaan saatiin etäisyyttä, *Vapaa Venäjä* voitiin levyttää myös Suomessa. Solistiseit-sikko Otava versioi marssin osana vanhan musiikin levytyksiään vuonna 1955 (Strömmer 2012, 276). Ensimmäisen laulettuun version marssista levytti Suomessa kuitenkin vasta Reijo Frank vuonna 1969. Hän käytti versiossaan samoja sanoja kuin Jukka Ahti vuonna 1930. Frankin levytys liittyi vasemmistolaiseen poliittiseen laululiikkeeseen, joka antoi uuden elämän monille muillekin vanhoille työväenlauluille (ks. Forss 2015, 197–211). Samalla levytys palautti julkiseen keskusteluun *Vapaan Venäjän* menneinä vuosikymmeninä herättämät poliittiset intohimot (ks. *Iltä-Sanomien* 19.12.1969, 10).

Laululiikkeen herättämä kiinnostus marssiin luultavasti vaikutti siihen, että *Vapaa Venäjä* mainitaan lukuisissa kansanperinteenkerääjien vuosina 1969–1978 tekemissä muistitietohaastatteluissa. Useat haastateltavat yhdistivät *Vapaan Venäjän* maailmansotien välisen

ajan poliittisiin jännitteisiin ja nostivat esiin marssin tuolloin herättämän vastustuksen (Kper Y/04009, Y/07372, Y/08064, Y/08067). Jotkut muistelijoina olivat itse pelimanneja, jotka olivat aikanaan soittaneet *Vapaata Venäjää* ohjelmistossaan harmonikalla, viululla tai huuliharpuilla ja osasivat sen edelleen ulkoa (Kper AK/3360, AK/3426, Y/01261, Y/03490, Y/03495, Y/08099).

Kappaleen lauletuista versioista useimpien muistelijoiden mieleen oli jäänyt elämään Jukka Ahdin levyttämä versio (Kper AK/1855, Y/02122, Y/04009). Sellaiset haastateltavat, jotka eivät liittäneet marssia työväenliikkeen kehykseen, kuitenkin muistivat sen Pyykkösen version sanoilla tai sekoittivat Ahdin ja Pyykkösen sanat toisiinsa (Kper Y/01993, Y/01593). Kokonaisuutena muistelut kertovat kappaleen vuosikymmenten yli jatkuneesta kokemuksellisesta merkityksestä ja vahvistavat kuvaa sen erilaisista tulkinnoista. Toisille *Vapaa Venäjä* edusti puhtaasti aatteellista musiikkia, kun taas toiset sivuuttivat kappaleen poliittisuuden ja lähestyivät sitä yhtenä entisajan suosikkikappaleena muiden joukossa.

Protestin, tulevaisuudenuskon ja bolševisminpelon kanavoija

Vapaan Venäjän sanat syntyivät kuvaamaan Venäjän vallankumousta ja kumousaatteen leviämistä, ja ne vetosivat työväestöön sekä Suomessa että Pohjois-Amerikassa. Kommunisminpelon ja taloudellisen puutteen sävyttämässä 1920-luvun ilmapiirissä laulu tarjosi joillekin haavekuvan työläisten ihannevaltiosta ja keinon protestoida vallitsevia yhteiskunnallisia oloja vastaan. Kommunismin vastustajille *Vapaa Venäjän* sanat ja sävelet puolestaan näyttäytyivät vaarallisena bolševistisena kiihotuksena, joka lietsoi työväestössä valheellista uskoa neuvostojärjestelmän ihanuuteen.

Vapaa Venäjä on monella tapaa tyypillinen esimerkki musiikin kansainvälisyydestä. Laulun sävelmä oli lainattu venäläisestä sotilasmarssista, minkä seurauksena *Vapaata Venäjää* onkin luonnehdittu ”venäläiseksi taistelulauluksi” (Forss 2015, 211), olkoonkin että sen aihe ja käyttöyhteydet olivat erilaiset kuin *Slaavittaren jäähyväisten*. Marssin suomalaisuutta tai venäläisyyttä kuitenkin määriteltiin eri tavoin jo sen leviämisen alkuaikoina. Kun *Vapaa Venäjä* tuli tunnetuksi Pohjois-Amerikan suomalaisyhteisöissä ja Columbia-yhtiö levytti sen, kappaleita markkinoitiin levyetiketeissä ja lehti-ilmoituksissa nimenomaan suomalaisena musiikkina (*Punikki* 15.4.1927, 10; *Nyky aika* 15.1.1929, 2; Tikka & Suodenjoki 2021, 153). Suomessa marssin paheksujat puolestaan leimasivat sen kärkevästi venäläiseksi, mihin vaikuttivat sekä säveltäjän venäläisyys että laulun aihe.

Maailmansotien välisen ajan Suomea sävyttivät jakautuminen punaiseen ja valkoiseen väestönosaan sekä kommunisteihin ja muiden puolueiden kannattajiin. *Vapaan Venäjän* sisältö oli tässä ympäristössä tullenarka, sillä sekä porvarilliset että sosiaalidemokraattiset kommentaattorit mielsivät sen bolševistiseksi. Marssista muodostuikin ennen muuta suomalaisten kommunistien tunnuslaulu, jonka avulla he ilmaisivat yhteyttään Neuvostoliittoon ja erottautuivat sosiaalidemokraateista. Laulu alkoi ilmentää kommunistien ja sosiaalidemokraattien käymää kamppailua työväenjärjestöjen hallinnasta 1920-luvun lopulla. Kommunistien vaikutuksen kasvusta huolestuneet sosiaalidemokraatit pitivät *Vapaata Venäjää* sopimattomana työväenjärjestöjen ohjelmistoon ja suosivat sen sijaan *Kansainvälistä* ja muita suomalaisen ja kansainvälisen työväenliikkeen perinteikkäitä lauluja. Kommunistit puolestaan esittivät *Vapaan Venäjän* rinnalla mieluusti *Budjonnyin ratsuväkimarssin* kaltaisia neuvostolauluja ja liimasivat näin *Vapaan Venäjän* yhä vahvemmin neuvostokommunistiseen kehykseen.

Jakolinjojen ohella *Vapaa Venäjä* rakensi myös kokemuserustaa ihmisten rajat ylittävälle liikkeelle erityisesti 1930-luvun lamavuosina. On ehkä liioiteltua väittää, että *Vapaa Venäjä* rohkaisi muuttoliikettä Pohjois-Amerikasta ja Suomesta Neuvostoliittoon, mutta kappaleen sanoma sopii yhteen monien lähtijöiden odotusten ja toiveiden kanssa. Valtameren yli matkaavien ja ideologisesti samanmielisten siirtolaisten joukko on helppo ajatella kokemusyhteisöksi, jota marssin laulaminen ja soittaminen sitoivat yhteen ja erottivat ulkopuolisista. Kertomukset amerikansuomalaisista, jotka Neuvostoliittoon matkatessaan lauloivat laivassa intomielisinä *Vapaata Venäjää*, toimivat tosin samalla myös kommunismin vastustajien propagandan välineinä.

Vaikka *Vapaa Venäjä* toimi 1920- ja 1930-luvun Suomessa poliittisten jännitteiden ukosenjohdattimena, sen käyttö levisi myös muihin kuin poliittisiin yhteyksiin jo ennen levyversioiden tuloa markkinoille. Sävelmä vetosi harrastajamuusikoihin ja sai yleisöt helposti tempautumaan yhteislauluun. Lisävauhtia kappaleen popularisoitumiselle antoivat maahantuodut levyt, jotka levittivät marssin uusiin entistä intiimimpiin ympäristöihin ja tutustuttivat suomalaisyleisön Otto Pyykkösen ideologisesti säyseään sanoitusversioon. Samalla *Vapaa Venäjä* kietoutui osaksi uutta kaupallista populaarimusiikkia, joka oli samaan aikaan sekä suomalaista että kansainvälistä. Ideologisesta tulkintakehyksestään marssi ei kuitenkaan missään vaiheessa täysin irtautunut. Kappaleen herättämät poliittiset intohimot tosin lauhtuivat 1930-luvun alun jälkeen, ja kylmän sodan vuosina kappale palasi julkiseen käyttöön uusien levytysten ja poliittisen laululiikkeen välityksellä.

Viitteet

- 1 Muistelijä mainitsee *Vapaata Venäjää* käsitellessään Gronowin Laulukirjan ensimmäisen painoksen, joka ilmestyi 1971.
- 2 *Vapaan Venäjän* tekijäksi merkittiin Columbian levytyksissä Vasili Agapkinin sijaan amerikanvenäläinen Wolff N. Kostakowsky, joka oli mahdollisesti sovittanut kappaleen. Kostakowsky on mainittu kappaleen tekijäksi myöhemmin myös Suomessa.

Lähteet

Arkistoaineistot

Etsivän keskuspoliisin (EK) Tornion edustuksen kirje EK:lle Helsinkiin 5.11.1928. EK-Valpo, Henkilömappi 147: Akseli Timonen. Valtiollisen poliisin I arkisto, Kansallisarkisto.

Kansanperinteen arkiston äänitekokoelma (Kper), Tampereen yliopisto.
Kper AK/1855. Kemin kisälliryhmä. Kemi 1968. Nauhoittaja tuntematon.
Kper AK/3360. Arvo Kaunisto. Vesilahti 1974. Nauhoittaja Erkki Ala-Könni.

Kper AK/3426. Kalle Nurmi. Pusula 1971. Nauhoittaja Raimo Raussi.
Kper Y/01261. Martti Lepistö. Peräseinäjoki 1969. Nauhoittaja Anneli Koskinen.
Kper Y/01993. Lauri Mäki-Fossi. Lapua 1970. Nauhoittaja Erkki Joutsen.
Kper Y/01593. Nikodemus Pöllänen. Kesälahti 18.8.1969. Nauhoittaja Matti Soikkeli.
Kper Y/02122. Irmeli Lehtonen. Lapua 1970. Nauhoittaja Irmeli Lehtonen.
Kper Y/03490. Lauri Salmenranta. Lahti 1971. Nauhoittaja Irmeli Lehtonen.
Kper Y/03495. Tauno Pehkonen. Lahti 1971. Nauhoittaja Irmeli Lehtonen.
Kper Y/07372. Ilmari Linna. Alahärmä 1975. Nauhoittaja Veikko Kallio.
Kper Y/04009. Aili Kela. Suomussalmi 17.8.1972. Nauhoittaja Veikko Kallio.
Kper Y/08064. Katri Rantamäki. Mouhijärvi 1978. Nauhoittaja: Hannu Saha.
Kper Y/08067. Väinö Rantamäki. Mouhijärvi 1978. Nauhoittaja Hannu Saha.
Kper Y/08099. Kalle Kähärä. Kittilä 1977. Nauhoittaja Vuokko Kivisaari.

Muistitietoa kuluttamisesta 2007, 265–268. Onni Kiema. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston perinteen ja nykykulttuurin kokoelma.

Työväen muistitietotoimikunta (TMT) 179:2953, Väinö Tapanila 1972. Työväen Arkisto.

Kansalliskirjaston lehtiaineistot

Aamulehti, Tampere 16.2.1932
Ajan Sana, Helsinki, 7.6.1932
Eteenpäin, Kotka, 25.1.1928, 17.2.1932
Etelä-Savo, Lappeenranta, 15.7.1930
Hakkapeliitta, Helsinki, 10.11.1928
Helsingin Sanomat (HS), Helsinki, 23.6.1927
Herää Suomi, Helsinki, 23.6.1933
Hufvudstadsbladet, Helsinki, 29.5.1931
Hyvinkään Sanomat, Hyvinkää, 16.3.1926
Ilkka, Vaasa, 6.8.1926, 10.9.1926
Iltä-Sanomat 19.12.1969
Kaleva, Oulu, 8.9.1931
Kansan Lehti (KL), Tampere, 1.6.1929, 7.3.1930
Kansan Uutiset, Helsinki, 7.6.1958
Karjalan Suunta, Viipuri, 3.2.1938
Keskisuomalainen, Jyväskylä, 26.6.1932
Keski-Suomen Suunta, Jyväskylä, 23.4.1936, 2
Kymenlaakson Sanomat, Kotka, 3.8.1929
Kymenlaakson Suunta, Kouvola, 29.4.1939
Käkisalmen Sanomat, Käkisalmi, 31.12.1931
Liekki, Helsinki, 5.1.1928, 13.4.1928
Liitto, Oulu, 31.8.1930
Länsi-Savo, Mikkeli, 27.12.1928
Länsi-Suomi, Rauma, 5.8.1930
Matti Meikäläinen, Helsinki, 23.8.1930
Nyky aika, Fitchburg (Mass.), 15.9.1927, 15.1.1929
Perä-Pohja, Tornio, 9.3.1927
Pohjan Voima (PV), Oulu, 6.6.1926, 15.12.1926, 3.3.1929, 14.5.1929
Pohjois-Pohja, Kemi, 7.9.1933
Pohjolan Sanomat, Kemi, 2.12.1928
Punikki, Superior (Wis.), 15.11.1925, 15.4.1927, 15.11.1927
Rovaniemi, Rovaniemi 14.8.1930
Satakunnan Kansa, Pori, 22.8.1931
Savon Sanomat, Kuopio, 15.9.1936
Sisä-Suomi, Jyväskylä, 11.6.1926
Sosialisti, Turku, 20.1.1928, 28.11.1928, 18.1.1929, 28.9.1931

Suomen Kuvalehti, Helsinki, 2.4.1928, 17.10.1931
Suomen Sosialidemokraatti (SD), Helsinki, 26.10.1926, 18.6.1927, 30.1.1929
Toveri, 17.8.1922. Astoria, Oregon. Käytävissä mikrofilmeinä.
Turunmaa, Turku, 2.3.1929
Työ, Viipuri, 8.8.1929
Työn Ääni, Vaasa, 7.7.1926, 26.7.1929
Työväenjärjestöjen Tiedonantaja (TT), Helsinki, 2.11.1926, 18.6.1927, 30.5.1929
Työväen Urheilulehti, Helsinki, 10.7.1924
Uusi Suomi, Helsinki, 5.9.1933
Vapaus, Mikkeli, 14.8.1930
Viikko-Sanomat, Helsinki, 3.5.1930
Ylä-Satakunta, Parkano, 14.4.1945

Kirjallisuus

- Artamonova, Galina (2017), Marš “Proštšanije slavjanki”: mif i pravda. – *Kstati: Russian American News and Views*. <https://kstati.net/marsh-proshhanie-slavyanki-mif-i-pravda/> (Tarkistettu 9.11.2022).
- Bohlman, Philip V. (2011), *Focus: Music, Nationalism, and the Making of the New Europe*. 2. painos. New York: Routledge.
- Forss, Timo Kalevi (2015), *Toverit herättää. Poliittinen laululiike Suomessa*. Helsinki: Into.
- Frolov, Dmitri (2011), Canadian and American Finns in the Gulag. – Special issue Victims and Survivors of Karelia. Eds. Markku Kangaspuro & Samira Saramo. *Journal of Finnish Studies* 15:1–2, 162–169.
- Golubev, Alexey & Takala, Irina (2014), *The Search for Socialist Eldorado: Finnish Immigration to Soviet Karelia from the United States and Canada in the 1930s*. Winnipeg: University of Manitoba Press.
- Gronow, Pekka (1979), *Laulukirja. Työväen lauluja kahdeksalta vuosikymmeneltä*. 4. korjattu painos. Helsinki: Tammi.
- Gronow, Pekka (2013), *78 kierrosta minuutissa. Äänilevyn historia 1877–1960*. Helsinki: Suomen Jazz & Pop Arkisto.
- Immonen, Kari (1987), *Ryssästä saa puhua... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918–39*. Helsinki: Otava.
- Kannisto, Niko (2016), *Vaaleanpunainen tasavalta? Sosiaalidemokraatit, itsenäisyys ja kansallisen yhtenäisyyden kysymys vuosina 1918–1924*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Karemaa, Outi (1998), *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917–1923*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Katainen, Elina (2013), *Vapaus, tasa-arvo, toverillinen rakkaus. Perheen, kotitalouden ja avioliiton politisointi suomalaisessa kommunistisessa liikkeessä ennen vuotta 1930*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Kivimäki, Ville (2019), Reittejä kokemushistoriaan – Menneisyyden kokemus yksilön ja yhteisön vuorovaikutuksessa. – *Eletty historia*. Toim. Johanna Annola, Ville Kivimäki & Antti Malinen. Tampere: Vastapaino, 9–38.
- Kivimäki, Ville & Hyvärinen, Matti (2022), Forging a master narrative for a nation: Finnish history as a script during the Second World War. – *Scandinavian Journal of History* 47:1, 83–105. <https://doi.org/10.1080/03468755.2021.2015430>.
- Kivimäki, Ville, Suodenjoki, Sami & Vahtikari, Tanja (2021), Lived Nation: Histories of Experience and Emotions in Understanding Nationalism. – *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000*. Eds. Ville Kivimäki, Sami Suodenjoki & Tanja Vahtikari. Cham: Palgrave, 1–28. https://doi.org/10.1007/978-3-030-69882-9_1.
- Molyneux, Cameron (2020), Industrial Suicide: Understanding the 1924 Split of the Industrial Workers of the World. – *IWW History Project: Industrial Workers of the World 1905-1935*. https://depts.washington.edu/iww/1924_split.shtml (Tarkistettu 9.11.2022).
- Niemelä, Juha (2003), *Finnish American Songs*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Palkkaorjain lauluja* (1925). Duluth (Minn.): Workers Soc. Publishing.

- Portelli, Alessandro (2006), Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? – *Muistitietotutkimus. Metodologista kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen. Helsinki: SKS, 49–66.
- Punainen laulukirja* (1928). Helsinki: Työväen kirjallisuuden edistämisyhdistys.
- Rantanen, Saijaleena (2017), Suomalaisten ”tuplajuulaisten” laulut. – *Ennen ja nyt: Historian tietosanomat* 17:4. <https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108840/63836> (Tarkistettu 9.11.2022).
- Rantanen, Saijaleena (2021), Workers of the World Awaken! The Songs of Finnish North Americans as Social and Ideological Mediators at the Turn of the 20th Century. – *Made in Finland: Studies in Popular Music*. Eds. Toni-Matti Karjalainen & Kimi Kärki. New York: Routledge, 111–122.
- Saarela, Tauno (2008), *Suomalainen kommunismi ja vallankumous 1923–1930*. Helsinki: SKS.
- Saunio, Ilpo (1974), *Veli sisko kuulet kummat soitot. Työväenlaulut eilen ja tänään*. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Seppälä, Mikko-Olavi (2016), Venäläisssotilas suomalaisissa kupleteissa. – *Idäntutkimus* 23:3, 44–56.
- Sesonkilauluja* (1929). Tampere: Merkur. Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/teos/binding/2030290>.
- Sevander, Mayme (2000), *Vaeltajat*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Sjöblom, Yrjö (1928), “You have to educate them yourself!”. – *Kalevainen: Kalevan Naisten ja Kalevan Riitarien Kalevalapäivä-julkaisu* 16, 44. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/1160455>.
- Spisok repressirovannyh finnov (2012), Ahti Jukko Samuilovitš. <https://www.inkeri.ru/rep/peoples/?id=488> (Tarkistettu 9.11.2022).
- Strömmer, Rainer (2012), *Rainer Strömmerin Suomalaisten 78-kierroksen äänilevyjen luettelo 1901–1961*. Toim. Pekka Gronow, Harri Hirvi & Timo Wuori. Helsinki: Suomen Äänitearkisto.
- Suodenjoki, Sami (2019), Popular Songs as Vehicles for Political Imagination: The Russian Revolutions and the Finnish Civil War in Finnish Song Pamphlets, 1917–1918. – *Ab Imperio* 20:3, 228–250.
- Suodenjoki, Sami (2020), Arkkiveisut työväen kumouskokemusten muovaajina. – *Työväen taide ja kulttuuri muutosvoimana*. Toim. Saijaleena Rantanen, Susanna Välimäki & Sini Mononen. Helsinki: Tutkimusyhdystys Suoni & Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 49–86.
- Takala, Irina (2011), The Great Purge. – Special issue Victims and Survivors of Karelia. Eds. Markku Kangaspuro & Samira Saramo. *Journal of Finnish Studies* 15:1–2, 147–161.
- Takala, Irina (2021), *Taistelua ja kuolemaa. Neuvosto-Karjalan suomalaiset 1920–30-luvuilla*. Helsinki: Karjalan Sivistysseura.
- Thomas, Jonathan (2021), Bringing Audible Propaganda into the Everyday: The Politicization of the Phonograph Record from Its Origins to the SERP, 1888–2000. – *Everyday Political Objects: From the Middle Ages to the Contemporary World*. Ed. Christopher Fletcher. London: Routledge, 219–236.
- Tikka, Marko (2021), Kuinka populaarimusiikista tuli yhteistä: Tanssimusiikin kansallistuminen vuosina 1927–1930. – *Historiallinen Aikakauskirja* 119:1, 5–21.
- Tikka, Marko & Suodenjoki, Sami (2021), Divided Nation on Records: The Transnational Formation of Finnish Popular Music During the Gramophone Fever. – *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000*. Eds. Ville Kivimäki, Sami Suodenjoki & Tanja Vahtikari. Cham: Palgrave, 137–161. https://doi.org/10.1007/978-3-030-69882-9_6.
- Totrov, Ruslan (2010), Nota štšemjaštšej petšali. – *Darjal: Literaturno-hudožestvennyj i obštšestvenno-političeskij žurnal* 2/2010. http://www.darial-online.ru/material/2010_2-totrov/ (Tarkistettu 7.12.2022).
- Tšertok, M. D. (2012), *Russki voennyi marš: k 100-letniju marša ”Proštšanije slavjanki”*. Moscow: Kanon+.
- Työväen laulukirja* (1925). Superior (Wis.): Amerikan Suom. Sosialistiset kustannusliikkeet.
- Vanhala, Harri (2021), *Kommuuna Kylyväjä. Amerikansuomalainen kolhoosi Donin aroilla*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Ylikangas, Mikko (2004), *Rivit suoriksi! Kaunokirjallisuuden poliittinen valvonta Neuvosto-Karjalassa 1917–1940*. Helsinki: Kikimora.
- Zlobina, Vieno (2017), *Heidän ihanteensa murskattiin. Tyttären tarina Säde-kommuunasta Neuvosto-Karjalassa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Euroviisut 2022 ja ääni Ukrainalle

Ira Österberg

Reilu vuosi sitten kirjoitin *Idäntutkimukseen* (2/2021) otsikolla ”Ei VIE-alueen juhlaa tänä vuonna” Eurovision laulukilpailuista katsauksen, jossa nostin esiin Ukrainan ja Venäjän musiikillisen vastakkainasettelun sekä kilpailujen kiintoisan äänestyskäyttäytymisen ja esitysten vastustamattoman geopoliittisen luonteen. Kirjoitin siitä, miten Euroviisuissa emme äänestä vain konkreettisten lauluesitysten puolesta, vaan myös maiden, kansojen ja heidän tarinoidensa puolesta. Enkä pitänyt sitä huonona asiana. Voidaan ajatella, että geopolitiikka on yksi tulkinnallinen kehys lisää esitysten ja artistien vastaanotossa, ja se tekee kilpailujen seuraamisesta laajemmassa mittakaavassa kiintoisaa. Vuotta myöhemmin tekstistäni tuli ajankohtaisempi kuin osasin kuvitellakaan: keväällä 2022 Venäjän ja Ukrainan euroviisuedustajien ja -edustuksen kohtalosta uutisoitiin rinta rinnan helmikuussa alkaneen Venäjän hyökkäyssodan kanssa. Käyn tässä esseessä läpi viime kevään viisutapahtumien kulkua ja pohdin, minkälaisia merkityksiä ja tulkinnallisia kehyksiä lauluesityksille, Euroviisu-uutisoinnille, kilpailupolitiikalle ja äänestyskäyttäytymisellemme voisi mahdollisesti antaa.

Ukrainan edustaja valitaan

Ukrainan edustaja tämän vuoden kisoihin valittiin 12. helmikuuta suorassa televisiolähetyksessä *Vidbir 2022* (”Valinta 2022”). Kansallinen yleisradioyhtiö (UA-PBC) eli tuttavallisemmin *Suspilne* (”Julkinen” tai ”Yleinen”) järjesti karsinnan kahdeksan esityksen kesken, joista voittaja valittiin asiantuntijaraadin (50 %) ja yleisön (50 %) äänin. Raatiin kuului yksi *Suspilnen* edustaja sekä kaksi tunnettua artistia, Tina Karol ja Jamala. Euroviisuyleisölle Tina Karol on tuttu ihanasta naruhyppelyn säestämästä *Show me your love* -esityksestä vuoden 2006 viisuista, jolloin Lordi vei voiton Ateenassa. Jamala puolestaan on vuoden 2016 Ukrainan viisuvoittokappaleen *1944* laulaja-lauluntekijä.

Vidbir 2022 -karsinnassa voiton vei Alina Paš kappaleellaan *Tini zabutyh predkiv* (”Menneiden sukupolvien varjot”). Esitys sai raadilta ykkössijan, mutta yleisö äänesti sen vasta toiseksi. Yhteispistemäärä riitti kuitenkin koko kisan voittoon. Voittokappaleen nimi on suora viite ukrainalaisen neuvostoelokuvan suurimpaan klassikkoon, Sergei Paradžanovin

samannimiseen elokuvaan vuodelta 1964. Elokuva ja samanniminen kirja, johon se perustuu, kertovat Lounais-Ukrainaa asuttavan Hutsul-heimon keskuuteen sijoittuvan rakkaustarinan.

Pašin laulussa kansanmusiikki ja kansanlauluelementit yhdistyvät moderniin ilmaisuun. Siinä on paljon samaa kuin Jamalan voittoisassa 1944-kappaleessa: sota, kansan historia ja menneet kärsimykset. Siinä missä Jamalan esitys oli tumma, sininen ja pelkistetty, Pašin esitys oli koristeellinen, väreinään kulta, musta ja punainen (kuva 1). Laulun ukrainankielisten sanojen keskelle on C-osaksi upotettu englanninkielinen *spoken word* -osio:

Olen tyttö pienestä kylästä
Perheeni kuin Dumas'n kynästä
Yksi kaikkien, kaikki yhden puolesta
Mutta tänään Dante kirjoittaisi tragedian
Tahdon Picasson kyyhkyn, sen jumalaisen strategian
Lapsena, kun toiset leikkivät nukeilla,
minä tartuin kynään ja kirjoitin,
sillä suosikkini oli teos Shakespearen
Kuin Grimmin veljekset, jätän jälkeen paloja itsestäni
Muista menneet sukupolvet,
mutta kirjoita oma historiasi.
(suom. Ira Österberg)

Ukraina ankkuroidaan ukrainankielisen tekstin ja maan kulttuuri- ja kansanperinnettä huokuvan esityksen lomassa tiukasti länsieurooppalaiseen kulttuuripiiriin: Dumas, Dante, Picasso, Shakespeare, Grimm – muista esi-isäsi! Tämä on hätkähdyttävä veto, joka kertoo myös paljon siitä, minkälaista kontekstia ja ankkurointia halutaan sulkea pois.

Kuva 1. Alina Pašin lavaesitystä hallitsivat mustan, punaisen ja kullan sävyt. Lähde: Kuva-kaappaus Ukrainan kansallisen viisukarsinnan talleenteesta.

Ukrainalaiseen kansanperinteeseen vetoaminen ei sinänsä ollut tämän vuoden ehdokkaissa mitenkään poikkeuksellista: kahdeksasta esityksestä peräti puolet hyödynsi tätä tematiikkaa musiikissaan tai esityksen visuaalisissa elementeissä. Useimmiten tätä kansanperinnettä yhdistettiin hip hopiin. Mielenkiintoista on myös se, että nämä kaikki neljä kansanperinnettä hyödyntävää esitystä sijoituivat kisan kärkeen sekä asiantuntijaraadin että yleisön mielestä. Etno-hip hopilla on selvästi Ukrainassa kulttuurista tilausta.

Puhtaasti moderniin musiikkiin ja yleisempiin (eli läntisempiin) euroviisutrendeihin nojanneet kappaleet jäivät karsinnassa auttamatta hännille. Kisan viimeiseksi sijoittui sympaattinen Michael Soulin goottiteknohalladi *Demons*, jonka poikkeuksellisen introspektiiviset englanninkieliset lyriikat sisälsivät karsinnan muistettavimman säkeen ”*Can you feel that smell, it’s from the hell*”.

Ukrainan edustaja vaihtuu

Neljä päivää karsinnan jälkeen Alina Paš ilmoitti vetäytyvänsä maansa euroviisuedustajuudesta. Ukrainan edustajan valinta ei alun perin ylittänyt uutiskynnystä Suomessa, mutta edustajan vetäytyminen noteeraattiin 16.2. ja 17.2. sekä *Helsingin Sanomissa*, *Ilta-Sanomissa*, *Italehdessä* että Ylen uutissivustolla.

Kohu liittyi Pašin oletettuun laittomaan Krimin matkaan vuonna 2015. Vain kaksi päivää Pašin karsintavoiton jälkeen aktivisti ja suosittu tubettaja Serhi Sternenکو oli julkistanut tietoja, joiden mukaan Paš olisi käynyt ilman virallista lupaa Krimillä Moskovon kautta elokuussa 2015. Tähän vastauksena Pašin edustajat julkistivat jonkinlaisen asiakirjatodisteen, jonka kuitenkin katsottiin olevan väärennös. Ukrainan rajaviranomaiset ilmoittivat, etteivät he voi luovuttaa tietoja vuoden 2015 rajanylityksistä, koska asiakirjoja säilytetään vain viiden vuoden ajan.

16. helmikuuta Ukrainan Euroviisukomitea kokoontui päättämään, ettei Paš voi edustaa maataan viisuissa. Hänet diskattiin vedoten kilpailun sääntöihin, joiden mukaan olennaisten tietojen pimittäminen komitealta voi johtaa osallistujan hylkäämiseen. Samana päivänä Paš itse ilmoitti Instagram-tilillään vetäytyvänsä kisasta, koska ei halua osallistua ”virtuaalisotaan ja vihaan”. *Italehti* (16.2.) kirjoitti, miten Paš oli kohun myötä saanut runsaasti solvaavia viestejä ja uhkauksia. Suomen lehdistö muotoili tilanteen niin, että Paš itse vetäytyi kohun vuoksi. Useassa ukrainankielisessä lähteessä kuitenkin viitattiin siihen, että päätöksen olisi tehnyt komissio jo ennen Instagram-päivitystä.

Samantyyppinen kohu johti myös vuonna 2019 valitun viisuedustajan, Maruv in poisvetämiseen kisasta. Maruv voitti yleisöäänillä karsinnan viisi muuta kilpailijaa kappaleellaan *Siren Song*, mutta kilpailun jälkeen artisti ei suostunut allekirjoittamaan sopimusta, joka olisi kieltänyt Venäjällä esiintymiset. Lisäksi *Siren Song* oli julkaistu venäläisen Warner Music Russian kautta. Venäjä on perinteisesti ollut tärkeä markkina-alue ukrainalaisille artisteille. Ukrainan Euroviisukomitea päätyi kuitenkin hylkäämään artistin, ja Ukraina jätti viisut siltä vuodelta kokonaan väliin.

Uusi vuoden 2022 edustuskappale ja -artisti julkistettiin kuusi päivää Pašin poisvetämisen jälkeen. Ukrainaa edustaisi karsinnassa alun perin toiseksi tullut Kalush Orchestra kappaleellaan *Stefania*, joka myös oli kekseliäs yhdistelmä kansanmusiikkielementtejä ja rap-laulua. Suomessa uuden edustajan nimityksen noteerasi alun perin ainoastaan *Italehti* (22.2.).

Kuusihenkinen Kalush Orchestra on vuonna 2019 perustetun Kalush-nimisen hip hop -trion reilun vuoden vanha sivuprojekti. Kalush-nimi on suora viite heidän kotikaupunkiinsa, joka

Kuva 2. Kalush Orchestran esityksessä multi-instrumentalisti Igor Didentšuk soittaa soolon perinteisellä puupuhaltimella, tilinkalla. Lähde: Kuvakaappaus Ukrainan kansallisen viisukarsinnan talleenteesta.

sijaitsee Lounais-Ukrainassa – samoilla seuduilla mitä hutsulit perinteisesti ovat asuttaneet. *Stefania* oli kokoonpanon toinen julkaistu kappale, jossa laulusolisti Oleg Psjuk melko suoraviivaisesti ylistää jo harmaantunutta äitiänsä ja muistelee, kuinka tämä tuoditti hänet uneen lapsena. Kappaleen mieleenpainuvin ”koukku” on perinteisellä puupuhaltimella, *tilinkalla*, soitettu instrumentaalisoolo (kuva 2). Huilunsoittaja, Igor Didentšuk kuuluu Kalushin ja Kalush Orchestran lisäksi myös Go_A-yhtyeeseen, joka valittiin Ukrainan euroviisuedustajaksi vuosina 2020 ja 2021.

Kansallisen karsinnan lavashow’ssa tärkeässä roolissa oli Psjukin tunnuksiksi muodostuneen vaaleanpunaisen lakin sekä lähes 60 senttimetrin pituisen *tilinkan* ohella itse Stefania-äiti, jonka kamera ajoittain poimi yleisön joukosta kainosti nyökyttelemässä musiikin tahtiin. Kalush Orchestra ylsi yleisöäänestyksen voittajaksi saaden huimat 45 % äänistä, mutta kisan raati sijoitti esityksen vasta kolmanneksi. Jälkeenpäin Psjuk antoi lausuntoja, joissa väitti kisan pistelaskun olleen väärennetty ja että he olisivat olleet kisan todellinen voittaja.

Kun Kalush Orchestra sitten kutsuttiin edustamaan maataan Pašin väistyttyä, voidaan ajatella, että todellinen kansan tahto toteutui. Kuvainnollisesti vastakkain asettuivat aito voittaja vs. valheellinen voittaja, kansa vs. eliitti sekä isänmaallisuus vs. petturuus. Molemmat kappaleet joka tapauksessa ammensivat yllättävän samankaltaisesti kansanperinteen kuvastosta ja symboliikasta. Molemmissa nainen nousee koko kansan ja alkuperäisen ukrainalaisuuden symboliksi: Pašilla se on laulun lyyrinen minä; Kalushilla se on äitihahmo, välillä ”hän”, välillä ”sinä”, joka on koko ajan kuitenkin se myyttinen Toinen.

Venäjä hyökkää – ja se torjutaan

Kaksi päivää Ukrainan uuden euroviisuedustajan julkistamisen jälkeen, 24. helmikuuta, Venäjä hyökkäsi Ukraina. Jo saman päivän aikana sotatoimien seuraamisen ohella otsikoihin

ylsi Ruotsin yleisradioyhtiön esittämä vaatimus Euroopan yleisradiounionille EBUlle – eli Euroviisujen järjestävälle taholle – että Venäjä tulisi sulkea pois viisuihin. EBU vastasi vaatimukseen toteamalla, että viisut eivät ole poliittinen tapahtuma ja siksi molemmat maat, Ukraina ja Venäjä, ovat tervetulleita mukaan. Vaatimuksen ja reagoinnin siihen uutisoivat Suomessa *Iltalehti*, *Ilta-Sanomat* sekä Yle.

Seuraavana päivänä Ylen verkkosivuilla (25.2.) julkaistiin tiedote, jossa esitettiin EBUlle ukaasi: Venäjä on suljettava pois tai Suomi ei osallistu kisoihin. Saman päivän iltana Ylen uutissivustolla kerrottiin näyttävästi, miten EBU on ilmoittanut sulkevansa Venäjän pois Euroviisuihin. Yleisradio otti kunnian torjuntavoitosta itselleen. Sen julkaiseman jutun ingressissä kerrotaan: ”Yle vetosi Euroopan yleisradiounioni EBUun, jotta Venäjä suljettaisiin kokonaan pois Euroviisuihin. Perjantai-iltana EBU taipui vaatimukseen.” (Ylen verkkosivut, 25.2.). Osallistumiskieltoa seuraavana päivänä, 26.2. venäläiset yleisradioyhtiöt *VGTSK*, *Pervyi kanal* ja *Radio Dom Ostankino* ilmoittivat eroavansa Euroopan yleisradiounionista kokonaan.

Tämä tarkoittaa, että Venäjä ei enää osallistu Euroviisuihin. Samalla päättyy yksi yleiseurooppalaisen populaarikulttuurin vaiherikas ajanjakso. Venäjä on ollut Euroviisussa ja EBUssa mukana vuodesta 1994 lähtien, ja se osaltaan aloitti itäisen Euroopan maiden mukaan tulon viisuihin. Tämän muutamassa aallossa tapahtuneen itäisen invaasion myötä viisujen musiikillinen taso nousi vaaleanpunaisesta iskelmäpurkasta monimuotoisemmaksi ja modernimmaksi. Venäjä on kolmenkymmenen vuoden ajan ollut yksi kisan menestyneimmistä maista, vaikka sen tilillä on vain yksi voitto vuodelta 2008, jolloin Dima Bilan voitti viisut. Venäjä on kuitenkin lähes aina ollut mukana finaalissa ja sijoittunut usein viiden parhaan joukkoon.

Venäjän viisuhistoriassa on myös ollut sängen paljon haasteita ja vaikeuksia, ja Venäjän ekspatriaattien äänestyskäyttäytyminen on herättänyt toistuvasti kritiikkiä. Vuonna 2003 t.A.T.u. esiintyi pahennusta herättäen, sillä naisduon huhuttiin aikovan suudella lavalla, minä katsottiin olevan vain miehisten fantasioiden laskelmoitua hyödyntämistä. Vuonna 2013 Krista Siegfridsin tekemänä suudelma olikin sitten kannanotto HLBT+-oikeuksien puolesta. On perusteltua myös spekuloida ajatuksella, että asiantuntijaraadin äänestys tuotiin takaisin mukaan Euroviisuihin hillitsemään Venäjän dominointia kisoissa, sillä raadit palasivat heti seuraavana vuonna Dima Bilanin voiton jälkeen.

Kirstyneet välit Ukrainan kanssa ovat näkyneet myös jo pitkään Venäjän viisutaipaleella. Vuonna 2009 kohuttiin, kun ukrainalainen Anastasia Prihodko edustikin Venäjää osin ukrainankielisellä kappaleella *Mamo*. Vuodesta 2014 ja Krimin valtaamisesta alkaen Venäjälle on käytännössä aina buuattu yleisöstä. Erityisen hyvin tämän huomasi television ääressä juuri vuonna 2014, kun esiintymässä olivat vasta 17-vuotiaat kaksoissisaret Anastasia ja Maria Tolmatšova. Vuodesta 2015 otettiin käyttöön buuausta suodattava ääniteknologia, josta tuoreeltaan uutisoivat mm. *ABC News* ja *Daily Mail* (20.5.2015). Laiton vierailu Krimin alueella johti myös siihen, että vuoden 2017 Venäjän edustajalta, Julija Samoilovalta estettiin pääsy kisojen isäntämaa Ukrainaan esiintymään ja Venäjä joutui jättämään kisat väliin tuolloin. Lihassurkastumaa sairastava Samoilova käyttää pyörätuolia. Hänen edustajuutensa katsottiin olevan Venäjältä harvinaisen laskelmoiva *soft power* -veto.

Tänä vuonna Venäjä sitten vetäytyi pysyvästi pois Euroviisuihin, ennen kun se oli edes ehtinyt valita omaa edustajaansa. Maaliskuussa Ukraina julistettiin kisojen ennakkosuosikiksi ja se johti vedonlyöntitilastoa (*Iltalehti* 3.3.2022). Suomenkin lehdistössä seurattiin ahkerasti artistien valmistautumista kisoihin pommitusten keskellä ja jännitettiin sitä, pääsevätkö artistit matkaan ensinkään. Viisuviikolla toukokuussa uutisoitiin, miten Kalush Orchestran jäsenet

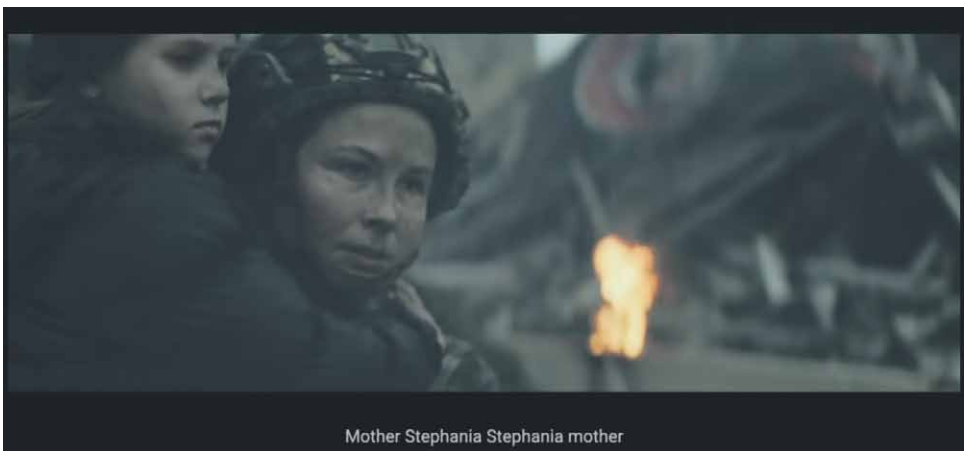
saivat kuin saivatkin poikkeusluvalla poistua maasta ja pääsivät paikan päälle Torinon esiintymään (*Iltalehti* 10.5.2022).

Ja Ukraina voittaa

Kalush Orchestran esitys pääsi ennakkoidusti omasta semifinaalistaan kirkkaasti jatkoon ja voitti lopulta koko kilpailun viisufinaalissa lauantaina 14.5. Voittoa seuraavana päivänä yhtye julkisti uuden version *Stefania*-kappaleen musiikkivideosta. Tässä videossa kuvattiin naissoitilaita kantamassa lapsia turvaan tuhoutuneen kaupungin raunioiden keskellä. Video konkretisoi vaikuttavasti sen, miten laulu omasta äidistä ja ukrainalaisesta äitiydestä ylipäänsä sai sodan kontekstissa uuden, syvemmän ja äärimmäisen koskettavan ulottuvuuden (kuvat 3 ja 4).

Kuva 3. Stefania-kappaleen musiikkivideon päivitettyssä versiossa solisti Oleg Psjuk on riittänyt tavaramerkiksi muodostuneista värikkäistä asusteistaan ja energisestä koreografiasta. Lähde: Kuvakaappaus musiikkivideosta.

Kuva 4. Sodan myötä Ukrainan äidit saavat taistelujen keskellä uuden, tärkeän roolin. Lähde: Kuvakaappaus musiikkivideosta.

Ukrainalle tämä oli heidän viisuhistoriansa kolmas voitto. Kaksi aiempaa – Ruslana kappaleella *Wild Dances* vuonna 2004 sekä Jamala kappaleella *1944* vuonna 2016 – ajoittuivat myös Ukrainan poliittisesti ja yhteiskunnallisesti kriittisiin hetkiin ja ajankohtiin. Ruslanan voitto edelsi Oranssia vallankumousta, kun taas Jamalan voitto oli seurausta Krimin valtaamisen jälkipyykistä. Kokonaisuutena Ukraina on myös ollut yksi viisuhistorian menestyneimpiä maita, itse asiassa menestyneempi kuin Venäjä. Se on osallistunut kisoihin vuodesta 2003 ja on koko viisuhistorian ainut maa, joka on ollut finaalissa joka kerta osallistuessaan. Tämä on pääosin seurausta siitä, että maa lähettää kisoihin kiinnostavaa musiikkia, taitavia artisteja ja ammattitaidolla mietittyjä esityskokonaisuuksia. Erityisesti Ukraina on kunnostautunut vahvojen naisartistien voimalla: jo mainittujen Ruslanan, Jamalan ja Tina Karolin lisäksi lavalla on nähty mm. yli-inhimillisen monilahjakas Svetlana Loboda (*Be My Valentine (Anti-Crisis Girl)*, 2009), ukrainalais-kongolainen Gaitana (*Be My Guest*, 2012) sekä kulttuuriaktivistinkin tunnettu Zlata Ognevič (*Gravity*, 2013). Tämän lisäksi politiikka on ollut usein osana ukrainalaiskappaleiden sanomaa, vaikka se onkin virallisesti Euroviisujen säännöissä kielletty. Erityisen selkeästi tämä näkyi ja kuului vuoden 2005 GreenJollyn edustuskappaleessa *Razom nas bahato* (”Yhdessä meitä on monta”), joka oli yksi Oranssin vallankumouksen tunnussävelmiä. Mutta myös esim. Verka Serdjutškan ikimuistoisen tanssikappaleen *Dancing Lasha Tumbain* (2007) kohtalaisen avoimesti mainostettiin olevan vain väännös lauseesta ”*Russia Goodbye*”.

Sota, Venäjä ja Ukraina veivät niin suuren osan vuoden 2022 Euroviisujen huomiosta, että kilpailun muut osallistajat jäivät helposti kipeän maailmanpolitiikan ja sotatragedian varjoon. Itäisestä Euroopasta erityisen hienot esitykset tarjosivat Serbian avantgardistinen laulaja-lauluntekijä Konstrakta kappaleella *In Corpore Sano* (”Terveessä ruumiissa”) sekä Moldovan kansainvälinen kestopuosikki Zdob și Zdub kansanmusiikkia ja rokkia yhdistäneellä kappaleella *Trenulețul* (”Pikku juna”), joka tietysti mielessä myös oli poliittinen kannanotto Moldovan ja Romanian kulttuurisen yhtenevyyden puolesta. Jälkeenpäin ehkä suurinta suosiota ”rivi-viisuista” on päässyt nauttimaan Armenian Rosa Linnin kuulas ja nuorekas *Snap*, joka saa edelleen mukavasti soittoaikaa myös Suomenkin radiokanavilla.

Yleisellä tasolla se, minkä totesin tekstissäni keväällä 2021 viisujen äänestyskäyttäytymisestä, pitää edelleen paikkaansa. Jos äänestys perustuisi puhtaasti yleisöäänin, itäinen Eurooppa pärjäisi kisassa huomattavasti paremmin: pelkillä yleisöäänillä mitattuna kilpailun kärkikolmikossa tänä vuonna olisi ollut Ukraina, Moldova, ja Espanja. Euroviisuyleisö perinteisesti äänestää ennakkoluulottomammin erilaisia ja yllättäviä kappaleita ja onnistuneita esityksiä, mistä Moldovan menestys on hyvä esimerkki. Tuomarit tuntuvat kallistuvan perinteisempään pophittiformaattiin – ja geopolittisesti (ja ammatillisesti) läntisen Euroopan suuntaan. Jos ammattilaisraadit puolestaan yksin olisivat saaneet päättää, tämän vuoden kisojen kolmen kärki olisi ollut: Iso-Britannia, Ruotsi ja Espanja.

Huomionarvoista siten on, että Ukraina kipusi kilpailun voittoon puhtaasti yleisöäännten voimin. Vielä merkittävämpää on, että joka ikisen osallistujamaan kotiyleisö äänesti Ukrainan parhaimmille pistesijoille, siis vähintään neljän parhaan joukkoon. Peräti 28 maata 40:stä antoi Ukrainalle täydet pisteet. Solidaarisuus Ukrainaa kohtaan todella yhdisti koko Euroopan kansan.

Mistä äänestimme?

Kun me televisiokatsojat äänestimme euroviisusuosikkia tänä raskaana ja huolten täyttämänä keväänä, mistä me oikeastaan äänestimme? Kun kuuntelemme (ja katsomme) musiikkia – tai vastaanotamme mitä tahansa kulttuurituotetta – kokemukseemme vaikuttaa usein teoksen muodon ja sisällön ohella myös se, mistä koemme teoksen olevan lähtöisin, eli kuka sen on tehnyt ja missä kontekstissa. Onko artisti vaikkapa itseoppinut vai koulutettu, kärsivä nero vai tekninen taituri, autenttinen ja vilpiton vai laskelmoiva ja kaupallista voittoa tavoitteleva?

Pelkästään teosta aistimalla tekijän motiiveja ja lähtökohtia on toki mahdoton tietää, mutta me usein kuvittelemme tietävämmme ne; meillä on mielikuvia ja oletuksia teoksen ja tekijyyden autenttisuuden asteesta. Näitä käsityksiä muodostuu, kun katsomme musiikkiesitystä, mutta käsityksiä muokkaavaa informaatiota tulvii myös oheismoedioista. Euroviisuissa on lisäksi selostus, joka kertoo omanlaisensa narratiivien esiintyjien tarinoista ja taustoista. Tällä eräänlaisella ”autenttisuuden mielikuvalla” on usein ratkaiseva merkitys sille, koemmeko esityksen hyvänä vai huonona tai onko mielestämme kyse esimerkiksi laskelmoivasta kopioinnista vai intertekstuaalisesta inspiroitumisesta.

Kuten jo tämän esseen alussa totesin, Euroviisuissa lisäulottuvuuden tulkintakonteksteihin tuovat maantiede ja poliittiset suhdanteet. Siten meillä on jonkinlaisia taustaoletuksia, mielikuvia ja tuntemuksia myös edustusmaiden motiiveista ja agendoista – vilpittömyydestä tai laskelmoivuudesta. Tämä valtiollisen toimijuuden ja autenttisuuden kehystäminen euroviisukappaleiden tulkinnessa ja vastaanotossa on mielenkiintoinen tutkimuskysymys, jota mahdollisuuksien mukaan olisikin mielekästä selvittää lisää. Tänä vuonna koko Euroopan äänet menivät Ukrainalle, koska sen artistin ja valtiollisen toimijuuden autenttisuus ja vilpittömyys loksahivat täydellisesti yhteen tuottaen yhden kaikkien aikojen menestyneimmistä viisukappaleista.

Mutta olisiko Alina Paš voittanut? Haluaisin uskoa niin. Tosin räppäävät hip hop -pojat koetaan usein hieman sympaattisempina ja autenttisempina kuin taiteelliset turbaaninaiset. Kuitenkin myös Pašin kappale olisi toiminut aivan yhtä hyvin uudessa kontekstissa – ja toimiikin edelleen. Myös hän on julkaissut laulustansa tänä syksynä uuden videon vain hie-man muokatuin lyriikoin Ukrainan sotaponnistusten kunniaksi. Se, että molemmat Ukrainan etno-hip hop kappaleet ”sattuivat” hyvin sopimaan sanomaltaan ja lyriikoiltaan kansallistun-teen kohottamiseen kärsimyksen aikoina, kertoo loppujen lopuksi myös sen, että tilanne ei kärjistynyt aivan niin yllättäen, kuin miltä lännessä ehkä vaikutti. Lauloihan Go_A jo viime vuonna Ukrainan edustuskappaleessa *Šum*, miten alkuvoimainen ukrainalaisuus on kylmän talven kahlitsema, mutta laulun voimalla talven läpi puskee vääjäämätön kevät ja elämä.

Viisuvoitosta huolimatta ensi vuoden kisoja ei järjestetä Ukrainassa, vaan ne pidetään Ison-Britannian Liverpoolissa. Heidän edustajansa tuli koko kisassa toiseksi ja asiantuntijaraatien äänissä ensimmäiseksi. Näin nämä raadit ikään kuin sittenkin saivat tahtonsa läpi kisojen voittajasta. Ukrainan *Suspilne* ilmoitti heti tuoreeltaan olevansa päätökseen pettynyt (YLE 17.6.2022). Iso-Britannia ja EBU lupaavat lohdutukseksi, että kisaohjelmassa on mukana ”ukrainalaisia elementtejä” (YLE 25.7.2022). On kiintoisaa nähdä, millaisia ne ovat – ja tietenkin minkälaisissa maailmanpoliittisissa tunnelmissa toukokuuta 2023 vietetään.

Venäläinen kapellimestari-pedagogiikka Suomessa

Sasha Mäkilä

Musiikki-lehden numerossa 3/2021 Simo Mikkonen esitteli Neuvostoliiton pedagogiikan vaikutuksia suomalaiseen musiikkiopistojärjestelmään 1960-luvulta alkaen tarkastellen lähinnä suosituimpien instrumenttien pianon ja viulun tilannetta. Orkesterinjohdon koulutus mainittiin artikkelissa ymmärrettävästi vain ohimennen, sillä se kuuluu pikemminkin musiikin ammattiopetukseen kuin musiikkiopistotasolle. Itseäni kysymys kuitenkin kiinnostaa, koska 1990-luvun lopulla sain seurata legendaarista venäläistä kapellimestaripedagogia Ilja Musinia (1904–1999) yhdellä hänen viimeisistä opetusvierailuistaan Sibelius-Akatemiaan. Tämän kokemuksen rohkaisemana lähdin myöhemmin kolmeksi vuodeksi Pietariin orkesterinjohtoa opiskelemaan.

Mikkosen artikkelin innoittamana ryhdyin selvittämään, ketkä kaikki suomalaiset orkesterinjohdajat ovat opiskelleet neuvostoliittolaisten tai venäläisten opettajien johdolla. Joukko jakaantuu kahteen pääryhmään: heihin, jotka lähtivät Neuvostoliittoon tai Venäjälle opiskelemaan, ja heihin, jotka opiskelivat Suomessa ja saivat opetusta itänaapurista vieraillemaan tulleilta opettajilta. Ensimmäinen ryhmä voidaan vielä jakaa niihin, jotka lähtivät opiskelemaan nimenomaan kapellimestareiksi, ja niihin, jotka saivat pääinstrumenttinsa lisäksi opetusta orkesterin johtamisessa. Omassa tuttavapiirissäni oli neljä Venäjällä opiskellutta kapellimestaria ja sain vielä tietooni kaksi muuta Leningradissa tai Pietarissa opiskellutta, joista toisen tapasin ja toista haastattelin puhelimitse. Lisäksi haastattelin Moskovassa opiskelleita sähköpostitse. Toinen pääryhmä eli Suomessa opiskelleet osoittautui lopulta niin suureksi, etten ryhtynyt tämän esseen puitteissa etsimään heidän joukostaan haastateltavia. Historiatietoa löysin artikkelin lopussa mainitun kirjallisuuden lisäksi muun muassa Kansalliskirjaston digitoiduista aineistoista, sekä Pietarin konservatorion virallisten verkkosivujen kattavasta historiaosastosta.

Tiedustelujeni alustavat tulokset yllättivät minut täysin. Itäinen ilmansuunta onkin ollut paljon merkittävämpi tekijä suomalaisessa kapellimestarikoulutuksessa kuin mitä itse aluksi luulin ja mitä on yleisesti tunnustettu. Seuraavassa olen pyrkinyt tekemään yhteenvetoa Suomen ja Neuvostoliiton/Venäjän vuorovaikutuksesta kapellimestaripedagogiikan saralla.

Pietari oli jo 1800-luvulta lähtien Leipzigin ja Berliinin ohella yksi tärkeimmistä matka-kohteista korkeatasoista musiikinopetusta etsiville suomalaisille. Vuonna 1862 perustettu Pietarin konservatorio oli onnistunut saamaan palvelukseensa kuuluisia muusikoita, kuten ruotsalaisen laulajattaren Henriette Nissen-Salomanin, jonka suomalainen oppilas Alma Fohström seurasi aikanaan tätä konservatorion laulun professorina. Pietarissa opiskeli myös Sibelius-Akatemian tuleva rehtori, pianisti Ernst Linko vuosina 1914–15. Orkesterinjohtoa itsenäisenä oppiaineena ei tunnettu vielä 1800-luvulla, vaan tuolloin katsottiin, että kapellimestariksi haluavan on syytä opiskella sävellystä ja musiikin teoriaa. Ensimmäinen varsinainen kapellimestariluokka perustettiin Pariisin konservatorioon vuonna 1905 ja sen opettajana oli säveltäjä Vincent d’Indy. Muut merkittävät konservatoriot ympäri maailmaa seurasivat perässä. Pietarin konservatorioon perustettiin kapellimestariluokka vuonna 1906 ja sen ensimmäisenä opettajana toimi konservatorion silloinen rehtori Nikolai Tšerepnin (1873–1945). Venäläisen orkesterinjohton isänä pidetään yleisesti Tšerepninin oppilasta, ukrainalaissyntyistä Nikolai Malkoa (1883–1961), joka perusti Pietarin konservatorioon orkesterinjohton osaston vuonna 1925.

Ensimmäinen suomalainen kapellimestari, jonka tiedetään opiskelleen Pietarin konservatoriossa, oli Mikkelin kaupunginorkesterin pitkäaikainen kapellimestari Tiitus Mäntynen (1894–1960). Lappeenrannassa syntynyt Mäntynen opiskeli nuoruudessaan fagotinsoittoa muun muassa Leevi Madetojan vuosina 1914–1916 johtamassa Viipurin orkesterikoulussa. Hän pääsi opiskelemaan Pietarin konservatorioon vuonna 1916, ”aikoen suorittaa sen kurssin

fagotille ja sotilaskapellimestareille” (*Länsi-Savo* 1925). Mäntynen opinnot Pietarissa jäivät kuitenkin ”tunnetuista syistä” vain vuoden mittaisiksi, joten on vaikea sanoa, miten syvällisesti vasta kehitymässä olleet venäläisen kapellimestarikoulun pedagogiset ideat ehtivät häneen vaikuttaa. Suomeen palattuaan Mäntynen valmistui Helsingin musiikkiopistosta vuonna 1924 ja teki sen jälkeen opintomatkan Pariisiin ennen nimitystään Mikkelin amatööriorkesterin – kuten orkesteria tuolloin vielä kutsuttiin – kapellimestariksi. (ibid.)

Venäjän vallankumouksen jälkeen Pietari vaihtoi nimeään ensin Petrogradiksi ja sitten Leningradiksi, ja samalla muuttui myös konservatorion nimi. 1950-luvun lopulla Leningradin konservatoriossa aloitti opintonsa Viipurissa syntynyt suomalainen Onni Kelo (1930–2015), joka opiskeli kolmen vuoden ajan professori Ilja Musinin ohjauksessa. Musin oli Nikolai Malkon oppilas ja hän oli aloittanut opettamisen konservatoriossa jo vuonna 1932. Musinin kuuluisat kirjat orkesterinjohton tekniikasta olivat tuolloin vielä kirjoittamatta, mutta hänen mullistavat

Kuva 1. Kapellimestari Ilja Aleksandrovitš Musin (1904–1999). Mestarikurssi 16.–28.9.1991. Kuva: Adolfo Vera. Sibelius-akatemian arkisto. Taideyliopisto. Helsinki.

pedagogiset ideansa olivat varmasti jo alkaneet muotoutua Kelon opiskeluaikana. Onni Kelolla oli Suomeen palattuun pitkä ura Turun, Oulun, Jyväskylän ja Mikkelin kaupungin-orkestereiden johdossa.

Onni Kelon jälkeen ei Leningradissa käynyt pitkään aikaan suomalaisia orkesterinjohdon opissa, mutta itäiset pedagogiset vaikutteet kantautuivat siitä huolimatta Suomeen saakka. Latvian Liepajassa syntynyt Arvid Jansons (1914–1984) nimitettiin vuonna 1952 Jevgeni Mravinskin (1903–1988) apulaiskapellimestariksi ja vuotta myöhemmin hänestä tuli jo Leningradin filharmonikkojen toinen vakituinen kapellimestari. Vuonna 1972 Jansons nimettiin yhdeksi orkesterinjohdon professoriksi Leningradin konservatorioon.¹ Arvid Jansons oli tehnyt ensivierailunsa Suomeen vuonna 1961 Leningradin filharmonikkojen kiertueella ja vuonna 1964 hän vieraili Radion sinfoniaorkesterin johtajana.

Vuodesta 1972 vuoteen 1981 Arvid Jansonsilla oli hyvin tiivis yhteistyö Helsingin kaupunginorkesterin kanssa. Suomen Kansallisoopperassa hän johti Tšaikovskin *Patarouvan* esitykset vuosina 1976 ja 1977 ja Prokofjevin *Duennan* (*Kihlaus luostarissa*) esitykset 1978 ja 1979. Jansons opetti Sibeliuksen Akatemian kapellimestariluokkaa käytännössä jokaisen Suomen-vierailunsa yhteydessä, joten suomalaisilla opiskelijoilla oli noin kymmenen vuoden ajan ainutlaatuinen mahdollisuus nauttia Pietarin konservatorion orkesterinjohdon professorin ohjausta poistumatta kertaakaan Helsingistä. Mikkonen toteaa artikkelissaan, että Sibeliuksen Akatemian historiikeissa ei neuvostoliittolaisten pedagogien vierailuja mainita, mutta siitä huolimatta todella monet suomalaiset kapellimestarit lukevat Arvid Jansonsin yhdeksi tärkeimmistä opettajistaan. Näin ovat tehneet esimerkiksi Jukka-Pekka Saraste, Ari Angervo, Kari Tikka, Ari Rasilainen, Tuomas Pirilä, Markus Lehtinen – ja ylipäätään lähes kaikki Sibeliuksen Akatemiassa 1970-luvulla ja 1980-luvun alussa orkesterinjohtoa opiskelleet.

Suomen Kansallisoopperan korrepetiittorina ja apulaiskuoromestarina pitkään toiminut Alf Nybo (s. 1945) tapasi Arvid Jansonsin ensin Sibeliuksen Akatemiassa opiskellessaan, mutta tutustui tähän myöhemmin lähemmin avustaessaan tätä Kansallisoopperassa Tšaikovskin *Patarouvan* esityksissä. Yhteistyö johti aluksi yksityisvierailuihin Jansonsin luo ja sitten vuoden opiskeluun (*stažirovka*) Leningradissa stipendiaattina.² Nybo opiskeli Leningradin konservatoriossa lukuvuotena 1979–1980 opettajinaan sekä professori Arvid Jansons että tämän poika Mariss Jansons (1943–2019), joka hänkin oli opettanut konservatoriossa jo vuodesta 1970 lähtien.³ Nybon mukaan Mariss Jansons opetti häntä yhtä paljon kuin isänsä Arvid, joten tämä tekee Nybosta ainoan suomalaisen kapellimestarin, joka voi sanoa olleensa Mariss Jansonsin oppilas. Nybon vaikutus venäläisen orkesterinjohdon tradition levittämisessä Suomessa on ollut merkittävä hänen opettaessaan pakollisia orkesterinjohdon kursseja Sibeliuksen Akatemian kirkkomusiikin osastolla viidentoista vuoden ajan vuodesta 1980 lähtien. Tänä aikana hänen oppissaan kävi satoja kantoreiksi opiskelevia.

Arvid Jansons teki suuren vaikutuksen myös Sibeliuksen Akatemian kapellimestariluokalla vuonna 1981 aloittaneeseen Tapio Tuomelaan (s. 1958), joka haki Neuvostoliittoon stipendiaattiksi ja päätyi Vilnan konservatorioon Juozas Domarkasin (s. 1936) oppilaaksi (*stažirovka*) vuosiksi 1983–1985.⁴ Domarkas puolestaan oli opiskellut orkesterinjohtoa Leningradin konservatoriossa Ilja Musinin luokalla 1960-luvulla. Tuomela teki Vilnasta käsin myös joitakin matkoja Leningradiin Arvid Jansonsin opetusta seuraamaan. Paremmiin säveltäjänä tunnettu Tuomela johti 1990-luvulla paljon oopperaa Kansallisoopperassa ja toimi apulaiskapellimestarina Savonlinnan oopperajuhlilla.

Sibeliuksen Akatemiassa orkesterinjohtoa opiskellut Tuomas Hannikainen (ent. Ollila) hakeutui vuonna 1990 Ilja Musinin oppilaaksi Leningradin konservatorioon käyden hänen

opissaan kahden vuoden ajan (*stažirovka*). Hannikainen onnistui kutsumaan Musinin vuodesta 1991 lähtien säännöllisesti Helsinkiin pitämään mestarikursseja Sibelius-Akatemian oppilaille, jolloin tämän opetuksesta pääsivät nauttimaan muiden muassa Sakari Oramo, Harri Karri, Mikko Franck, Hannu Lintu ja lukuisat muut 1990-luvulla opiskelleet kapellimestarit. Musinin opetus jakoi tuolloin opiskelijoiden mielipiteitä, koska se tuntui olevan ristiriidassa totutun suomalaisen opetustavan kanssa. Siitä huolimatta hyvin monet nuoremman sukupolven suomalaiskapellimestarit mainitsevat Musinin yhtenä opettajistaan, kuten aiemmin kävi Arvid Jansonsin kohdalla.

Musinin lisäksi Leningradin konservatoriossa vaikutti 1990-luvulla toinenkin orkesterinjohton voimahahmo, nimittäin tataaritaustainen kapellimestari Ravil Martynov (1946–2004).⁵ Suomalaisviulisti Antti Laasanen valmistui Leningradin konservatoriosta viuluprofessori Antonina Kazarinan (1930–2019) luokalta vuonna 1992, ja työskenteli sen jälkeen orkestereissa Suomessa ja Espanjassa. Vuonna 1998 hän kuitenkin palasi Pietariin opiskelemaan (*stažirovka*) kapellimestariksi professori Martynovin johdolla. Laasanen jatkoi opintojaan matkustaen Suomen ja Venäjän välillä kahden ja puolen vuoden ajan, kunnes aloitti työt Seinäjoen kaupunginorkesterin konserttimestarina vuoden 2001 alussa.⁶ Tapasinkin Laasanen vuoden 2001 kesällä osallistuessani vasta-alkajana kapellimestarikurssille Seinäjoella.

Lähdin itse Pietariin vuonna 2001 ja päädyin opiskelemaan Leonid Kortšmarin (s. 1943) luokalle. Kortšmar oli saanut oppinsa ensin Leo Ginzburgilta Moskovassa ja myöhemmin Ilja Musinilta Pietarissa ja hän oli myös Musinin assistentti tämän viimeisinä opetusvuosina.⁷ Kaksi vuotta minun jälkeeni Kortšmarin oppiin tuli Suomesta toinenkin oppilas, Markku Laakso. Opiskelimme molemmat Pietarissa noin kolme vuotta (*stažirovka*). Kutsuin Kortšmarin opettamaan myös muutaman mestarikurssin Suomessa 2000-luvun puolivälissä ja näille kurseille osallistui niin Sibelius-Akatemian opiskelijoita, puolustusvoimien sotilaskapellimestareita kuin muitakin kiinnostuneita.

Sibelius-Akatemiolla on myös opiskelijavaihtosopimus Pietarin konservatorion kanssa, mutta tätä optiota on ani harva käyttänyt hyödykseen. Vuonna 2015 Pietariin kuitenkin lähti vaihto-opiskelijaksi Leif Segerstamin kapellimestariluokalla opiskellut Kara Koskinen. Vaihdotuoden jälkeen hän haki Pietarin konservatoriosta oikeutta jatko-opintoihin (*assistentura-stažirovka*) ja sai tutkintonsa valmiiksi keväällä 2021. Koskisen orkesterinjohton opettajana Pietarissa oli Aleksander Aleksejev (1938–2020).⁸

Leningradin konservatoriossa opetti Musinin ohella pitkään toinenkin hyvin suosittu ja vaikutusvaltainen opettaja, Nikolai Rabinovitš (1908–1972). Tietääkseni kukaan suomalainen ei ollut suoraan hänen oppilaanaan, mutta Rabinovitšin oppilas, virolainen Eri Klas (1939–2016) toimi Sibelius-Akatemian orkesterinjohton professorina vuosina 1993–1997. Eri Klasilta suomalaisopiskelijat saivat varmasti pietarilaisen johtamiskoulukunnan vaikutteita, vaikka eivät sitä välttämättä itse tiedostaneetkaan.⁹

Lopuksi maininnan ansaitsee myöskin Moskovan Gnesin-musiikkiakatemia (vuoteen 1992 Gnesin-instituutti), joka on kiinnostanut erityisesti harmonikansoiton opiskelijoita. Siellä kolme suomalaista on suorittanut harmonikkaopintojensa ohessa kapellimestarintutkinnon. Timo-Juhani Kyllönen opiskeli Gnesinissä vuosina 1976–1982 ja hänen orkesterinjohton opettajansa oli Sergei Trubatšov (1919–1995). Kalle Välimaa opiskeli Gnesinissä vuodet 1985–1991 Vladimir Zinovjevin (s. 1939) kapellimestarinopissa. Kolmas suomalainen harmonikkaopiskelija Gnesinissä oli Jukka-Pekka Kuusela, joka ehti ensin opiskella luvun 1989–1990 Leningradin konservatoriossa saaden muutaman orkesterinjohton oppitunnin

Ravil Martynovilta ennen kuin päätyi Moskovaan vuosiksi 1990–1994 Juri Simonovin (s. 1941) kapellimestarioppilaaksi.¹⁰

Moskova ja Pietari ovat monessa suhteessa toistensa vastakohtia, ja orkesterinjohto ei ole tästä poikkeus. Moskovassa koulutetut kapellimestarit johtavat pointillisemmin ja ikään kuin ohjailevat soittotapahtumaa sen ulkopuolelta signaaleja antaen. Pietarissa taas painotetaan virtaavuutta ja luonnollisuutta ja kapellimestari on hyvin paljon ”sisällä” musiikissa. Musinin koulussa käytetään myös metaforana soinnin koskettamista. Sointi on ikään kuin materiaa, jota kapellimestari voi muovailla edessään olevassa tilassa. Koulutuksen ja johtamisfilosofian eroista huolimatta kumpikin Venäjän pääkaupungeista on joka tapauksessa tuottanut suuren määrän lahjakkaita kapellimestareita, joista osa on onnistunut luomaan mittavan uran myös lännessä.

Yhteenvedona voisi sanoa, että Venäjän ja Neuvostoliiton kapellimestarikoulutuksella on ollut suurempi vaikutus suomalaisiin kapellimestareihin kuin on yleisesti tiedossa. Jopa ajatus Sibelius-Akatemian kapellimestariluokan omasta orkesterista, jonka olemassaoloa pidetään yhtenä syynä maamme kapellimestarikoulutuksen korkeaan tasoon, on tietävästi lähtöisin neuvostoliittolaisesta kapellimestarikoulutuksesta. Läpi 1970-luvun Sibelius-Akatemian opiskelijat saivat nauttia Arvid Jansonsin opetuksesta. 1980-luvulla Alf Nybo opetti Leningradissa oppimaansa Sibelius-Akatemian kirkkomusiikin opiskelijoille. 1990-luvulla Sibelius-Akatemian kapellimestariluokan professorina oli Leningradissa koulutuksensa saanut Eri Klas, ja samaan aikaan Ilja Musin oli tervetullut mestarikurssien opettaja. Vasta

Kuva 2. Harjoituspianisti Dmitri Grigorjev, Kara Koskinen, Sasha Mäkilä, harjoituspianisti Olga Levintova. Kuva: Sasha Mäkilä.

2000-luvulta alkaen yhteydet itänaapurin kapellimestariopetukseen ovat olleet satunnaisempia ja lähinnä muutamien ennakkoluulottomien opiskelijoiden varassa. Tällä hetkellä yhteistyö Venäjän kanssa on mahdotonta ja opiskelijavaihto on jäissä, mutta venäläisen kapellimestarikoulutuksen kädenjälki näkyy siitä huolimatta suomalaisten kapellimestarien työssä ja sen vaikutteet siirtyvät sitä kautta myös seuraavalle suomalaiselle kapellimestarisukupolvelle.

Viitteet

- 1 Leningradin/Pietarin konservatoriossa orkesterinjohdon professoreita on useita ja heidän lisäksi on myös dosentteja ja tuntiopettajia. Sibelius-Akatemiassa on puolestaan vain yksi orkesterinjohdon professori.
- 2 Nybon Leningradin konservatoriosta saaman todistuksen mukaan hänen harjoittelunsa aikana käytiin läpi seuraavaa: ”johtamistekniikan perustiedot ja perehtyminen seuraavaan ohjelmistoon: Mozart: Sinfonia n:o 36 (*Linziläinen*), Beethoven: Sinfonia n:o 1, Franck: Sinfonia d-molli, Tšaikovski: Sinfoniat n:o 1 ja 4, Brahms: Sinfonia n:o 1.” Listan teokset ovat hyvin pitkälti samoja, joita itse opiskelin ensimmäisinä opiskeluvuosinani Pietarin konservatoriossa 2000-luvun alussa.
- 3 Mariss Jansons oli valmistunut Leningradin konservatoriosta vuonna 1969 Nikolai Rabinovitšin luokalta, minkä jälkeen hän opiskeli lyhyen aikaa Itävallassa Hans Swarovskyn ja Herbert von Karajanin oppilaana. Vuonna 1979, jolloin Alf Nybo tutustui Mariss Jansonsiin, oli tämä juuri nimitetty Oslon filharmonikkojen ylikapellimestariksi.
- 4 Juozas Domarkas tunnetaan myös Suomessa, sillä hän toimi vuosina 1990–1993 Joensuun kaupunginorkesterin kapellimestarina.
- 5 Martynov oli opiskellut Moskovassa Leo Ginzburgin (1901–1979), Kirill Kondrašinin (1914–1981) ja Gennadi Roždestvenskin (1931–2018) oppilaana, ja myöhemmin Leningradissa Ilja Musinin johdolla, samalla toimien Jevgeni Mravinskin assistenttina. Martynovin oppilaista tunnetaan Suomessa myös Oulun kaupunginorkesterin kapellimestarina 1994–2005 toiminut virolainen Arvo Volmer (s.1962).
- 6 Tässä yhteydessä on syytä mainita toinenkin viulisti-kapellimestari, Lappeenrannan orkesterissa soittava puolalaissyntyinen Boguslaw Kobierski, joka opiskeli orkesterinjohtoa Ilja Musinin oppilaana. Alf Nybon mukaan myös syyrialaisyyntyinen Suomessa asunut sellisti Munir Bakieh kävi 1990-luvulla Pietarissa opiskelemassa orkesterinjohtoa professori Aleksandr Polistšukin (s. 1960) luokalla ja kutsui tämän myös Suomeen mestarikursseja opettamaan.
- 7 Musinin kuoltua osa hänen oppilaistaan siirtyi Leonid Kortšmarin oppilaiksi, osa taas ainakin nimellisesti Pietarin filharmonisen orkesterin ylikapellimestari Juri Temirkanovin (s. 1938) oppilaiksi.
- 8 Aleksejev oli opiskellut Pietarin konservatoriossa Eduard Grikurovin (1907–1982) oppilaana ja hän oli Mariss Jansonsin tavoin saanut opetusta myös Hans Swarovskylta Wienissä.
- 9 Eri Klas toimi professuurinsa jälkeen Tampere Filharmonian ylikapellimestarina 1998–2006. Muista Suomessa vaikuttaneista entisen Neuvostoliiton alueelta tulleista kapellimestareista mainittakoon vielä Igor Bezrodnyi (Turun kaupunginorkesteri 1986–1990), Leonid Grin (Tampereen kaupunginorkesteri 1990–1994) ja Peeter Lilje (Oulun kaupunginorkesteri 1990–1993).
- 10 Juri Simonov asettuu kapellimestarina ja pedagogina mielenkiintoisesti Moskovan ja Pietarin väliin. Hän opiskeli Leningradin konservatoriossa Rabinovitšin johdolla ja oli nuorena Jevgeni Mravinskin assistentti. Voitettuaan kapellimestarikilpailun Italiassa vuonna 1968 hänen uransa lähti nousukiitoon niin Neuvostoliitossa kuin sen ulkopuolellakin. Hän oli Moskovan Bolšoi-teatterin ylikapellimestari 1970–1985 ja Belgian kansallisorkesterin ylikapellimestari 1994–2002. Simonov on suosittu opettaja mestarikursseilla ja useat suomalaiset ovat käyneet hänen oppissaan saamassa uusia näkökulmia johtamiseen. Simonovin johtamistyylillä on kuitenkin selvästi moskovalainen, siitä huolimatta, että hän asuu ja opettaa nykyään Pietarissa.

Lähteet

- Bowen, José Antonio (2003), *The Cambridge Companion to Conducting*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Klas, Eri & Vanhanen, Jouko (2002), *Eri estradeilla*. Helsinki: Otava.
- Länsi-Savo* (1925), Mikkelin amatööriorkesterin johtajan virka. Johtajaksi valittu herra Tiitus Mäntynen. – *Länsi-Savo* 28.8.1925.
- Malko, Nikolai (1950), *The Conductor and His Baton*. Copenhagen: Wilhelm Hansen.
- Mikkonen, Simo (2021), Neuvostoliitto ja suomalainen soitonopetus – rajoja ja mahdollisuuksia. – *Musiikki* 3/2021, 74–105.
- Musin, Ilja (1967), *Tehnika dirižirovanija*. Leningrad: Muzyka.
- Toivakka, Svetlana (2015), *Alma Fohström: kansainvälinen primadonna*. Helsinki: Suomen musiikkitieteellinen seura.

Naisvankien sopeutumisesta yhteiskuntaan Venäjällä

Larisa Kangaspuro

Naisvankeus on tärkeä tutkimusaihe, jotta ymmärrettäisiin, mitä kaikkea vankeudesta naisille seuraa ja mitkä toimintatavat ja käytännöt heitä ajavat uusintarikollisuuteen (Rodermond et al. 2022). Tämän esseen tarkoituksena on analysoida toimenpiteitä, joita Venäjällä tehdään naisvankien resosialisaation eli yhteiskuntaan integroitumisen helpottamiseksi, ja pohtia tämän prosessin vaikeuksia. Tarkastelen asiaa maailmanlaajuisena ongelmana keskittyen erityisesti Venäjältä saatuihin kokemuksiin.

Esseen pohjana on käytetty lähteitä akateemisista julkaisuista aina oikeustoimia käsitteleviin teksteihin sekä Venäjän rangaistusten täytäntöönpanohallinnon (FSIN) tilastoihin. Esseen yleiset johtopäätökset perustuvat osaltaan Venäjän hallinnon kehittämiskeskuksen (TsPUR) laatimaan selontekoon *Rikokset ja rangaistukset: mitä tehdä Venäjän vankiloille?*, joka on julkaistu Venäjän kansalaisfoorum (OGF) ja Kansalaisaloitteiden komitean (KGI) nettisivuilla (Šepeleva 2019). Selonteon laatimisen tukena on käytetty Moskovan talouskorkeakoulun oikeustieteellisen tiedekunnan sekä Pietarin Eurooppalaisen yliopiston alla toimivan oikeudenkäytön kysymyksiä tutkivan instituutin asiantuntijoiden kriminaalipolitiikkaa koskevia analyyseja. Aineisto on koottu yhteistyössä Venäjän federaation oikeusministeriön ja FSIN:n kanssa. Lisäksi esseessä tukeudutaan sosiologi Tatjana Dvornikovan (2019) kaksivuotiseen tutkimukseen, joka tarkastelee naisten sopeutumista yhteiskuntaan vankeusrangaistuksen jälkeen Venäjällä.

Venäjällä toteutettiin vuoden 2020 mennessä rikosseuraamusjärjestelmän uudistus, josta syntyi muutamia kiistattoman myönteisiä tuloksia. Esimerkiksi vankien määrä väheni huomattavasti, vaikka suuressa osassa maailmaa vankien määrä kasvaa. Arvioiden mukaan vankien määrä maailmanlaajuisesti oli vuonna 2000 8,7 miljoonaa, ja vuoden 2018 lopussa jopa 10,7 miljoonaa (Walmsley 2018). Samalla Keski- ja Itä-Euroopan sekä Baltian maiden vankien määrä näyttää olevan laskussa. Venäjän tilastoissa tämä näkyy selvästi. Maaliskuussa 2000 Venäjän vankiloissa oli yli miljoona vankia (1 073 200), kun taas helmikuun 2019 alussa vankeja oli enää 557 600. Viimeiset kymmenen vuotta luvut ovat laskeneet jatkuvasti, noin

32 000 hengellä vuodessa (Walmsley 2019). Viimeisten kolmen vuoden aikana on suljettu yhteensä 90 tutkintovankilaa (SIZO)¹ ja rangaistussiirtolaa.

Venäjän hallitus on hyväksynyt vuoteen 2030 kestäväen rikosseuraamusjärjestelmän kehittämisuunnitelman. Venäjän korkeimman oikeuden puheenjohtaja Vjatšeslav Lebedev kommentoi asiaa todeten: ”Venäjällä jatketaan rikoslain ja sen täytäntöönpanon inhimillistämiseen tähtäviä uudistuksia” (Kulikov 2022). Tavoitteena on helpottaa vankiloaloja ja poistaa liialliset kiellot. FSIN:n tilastojen mukaan 1.5.2022 Venäjällä oli 468 237 vankia (2 341 henkeä enemmän kuin 1.1.2022). Naisvankeja oli 39 120 (kasvua 541), joista 28 560 rangaistussiirtoloissa ja 10 560 tutkintovankiloissa. Naisten rangaistussiirtoloiden lomassa toimii 13 lastenkotia, joissa elää noin 332 lasta.² Väkilukuun suhteutettuna Venäjällä on kuitenkin kaksi ja puoli kertaa niin paljon vankeja kuin maailmassa keskimäärin, ja vankien suhteellinen lukumäärä on siellä maailman 20. suurin.

Naisten osuus vangeista on koko maailmassa verraten pieni (2–9 %). Naiset eivät lakia rikkoessaan tavallisesti turvaudu väkivaltaan, joten heidän tuomionsa ovat miesten tuomioita lyhyempiä (Kruttschnitt & Bijleveld 2015). Viimeisten 30 vuoden aikana naisvankien määrä on kuitenkin lisääntynyt huomattavasti nopeammin kuin miesvankien (Barberet 2014). Pelkästään vuosien 2000 ja 2014 välisenä aikana vankilassa olevien tyttöjen ja naisten määrä kasvoi koko maailmassa lähes 50 % (Walmsley 2015). Kasvu ei ollut tasaista, sillä naisvankien määrä vaihtelee voimakkaasti maasta toiseen ja myös eri maiden sisällä. Uusimmat tutkimukset osoittavat, että sukupuolten epätasa-arvon ja naisten vankilatuomioiden välinen yhteys määrytyy kansakunnan hyvinvoinnin tason mukaan (Boppre et al. 2021). Esimerkiksi kehittyneissä maissa sukupuolten epätasa-arvo lisää naisvankien lukumäärää, kun taas vähemmän kehittyneissä maissa käy päinvastoin.

Myös naisvankeja Venäjällä on paljon, ja nykyään noin 8,3 % kaikista vangeista on naisia. Taulukossa 1 esitetään muutokset naisvankien määrässä Venäjällä. Uusimmat saatavilla olevat tilastot ovat alimmalla rivillä. Taulukon luvut kertovat vankilassa olevien naisten määrän tietyssä ajankohtana vuodesta (tai keskimäärin tietyssä vuonna) sekä naisvankien osuuden prosentteina kaikkien vankien määrästä tuona ajankohtana. Jälkimmäisestä sarakkeesta nähdään naisvankien osuus suhteessa 100 000 asukasta kohden.

Vuosi	Naisvankien lukumäärä	Osuus kaikkien vankien lukumäärästä	Osuus koko väestöstä (100 000 asukasta kohden)
2002	53 683	5,8 %	37,0
2006	58 400	6,7 %	41,0
2010	67 900	8,1 %	47,6
2015	52 495	8,1 %	36,4
2020	40 026	8,1 %	27,7
2022	38 893	8,3 %	26,9

Taulukko 1. Muutokset naisvankien määrässä Venäjällä v. 2002–2022.

Naisvankien määrän vaihtelun takia yllä esiteltyt luvut kuvastavat kyllä kehityssuuntaa, mutta eivät kerro koko totuutta. Naisvankien osuus väestöstä lasketaan maan koko asukasluvun pohjalta. Kaikki maan asukaslukua koskevat kansalliset tiedot ovat arvioita. World Prison Briefin käyttämät arviot taas perustuvat virallisiin kansallisiin tietoihin sekä YK:n ja muiden kansainvälisesti tunnettujen järjestöjen tietoihin. Jos suhdeluku laskettaisiin huomioiden vain maan naisten asukasluku, olisi se tietenkin noin kaksi kertaa niin suuri kuin luku viimeisessä sarakkeessa (World Prison Brief Data. Russian Federation).

Pelkät rikosoikeudelliset seuraamukset eivät riitä estämään epätoivottuja ilmiöitä yhteiskunnassa eivätkä ankarat tuomiot riitä suojelemaan yhteiskuntaa rikollisilta. 'Ojentamisen' rinnalla käytetään yhä useammin käsitteitä 'resosialisaatio', 'sosiaalinen sopeutuminen' ja 'sosiaalinen kuntoutus'. Yleensä sosiaalisen integraation määritelmään kytkeytyvät käsitykset kunnioituksesta, monimuotoisuudesta, yhteisistä tavoitteista ja merkityksistä sekä lisäksi yhteisöön kuulumisen tunteesta. Resosialisaatio on merkitykseltään samankaltainen termi, jota käytetään usein tieteellisissä teksteissä. Yleisesti ottaen resosialisaatio tarkoittaa sellaisia toimenpiteitä ennen ja jälkeen rangaistuksen suorittamisen, jotka auttavat tuomittua vapautumisen jälkeen järjestämään elämänsä niin, ettei tämä sortuisi uusintarikoksiin. Vankilasta vapautumisen yhteydessä termiä resosialisaatio alkoivat psykologiassa käyttää yhdysvaltalaiset sosiaalipsykologit A. Kennedy ja D. Herber (1973). Se tarkoitti prosessia, jossa yksilö joutuu vankeusrangaistuksen jälkeen sopeutumaan sosiokulttuuriseen ympäristöön uudestaan sosiaalisaation puutteen vuoksi. Myöhemmin heidän johtopäätöksinsä on tehty tarkennuksia muun muassa rangaistuksen täytäntöönpanoon ja tuomittujen luokitteluun liittyvin perustein (Steiner et al. 2015; Graham 2016; Fahmy et al. 2021). Venäjällä tämän merkitys ymmärretään myös uusintarikoksien määrän vähenemisen ja siitä seuraavan kansalaisten jokapäiväisen turvallisuuden kasvamisen kannalta (Hamadišin 2011, Salahova & Mitina 2016, Gusarov 2018, Kosovski 2019).

Vaikka lakeja ja säädöksiä voidaan muuttaa poliittisilla päätöksillä, epämuodolliset säännöt, kuten yhteiskuntaan syvästi juurtuneet käyttäytymisnormit, eivät muutu yhtä nopeasti. Venäjän naisvangeilla on samoja ongelmia kuin naisvangeilla ympäri maailman. Vankilajärjestelmä, sen infrastruktuuri ja palvelujen saatavuus on suunniteltu etupäässä miesvangeille; naisten tarpeet huomioidaan heikommin. Sosiologi Colin Cardi (2012) kiinnittää huomiota siihen, miten naisten tekemä väkivalta käsitetään yhteiskunnassa. Toissään hän osoittaa, että naisille asetetaan selkeästi miehiä korkeampia vaatimuksia, sillä heitä ei mielletä mahdollisen väkivallan aiheuttajiksi vaan pikemmin uhreiksi. Tämä puolestaan johtaa kahdenlaisen normin rikkoutumiseen: yhtäältä syytetty nainen rikkoo oikeudellisia normeja, mutta toisaalta hän rikkoo yhteiskunnallisia normeja. Venäjällä katsotaan edelleen, että nainen voi toteuttaa itseään lähinnä olemalla äiti, onnistumalla avioliitossa ja huolehtimalla perheestään. Siksi vankeudesta tulee naisille raskas koettelemus (Omeltšenko 2012; Sarytševa 2017). On kuitenkin syytä huomata, että Venäjä on muiden maiden tapaan vähitellen uudistamassa lainsäädäntöä ja toimeenpanemassa käytännön suosituksia, jotka helpottavat naisten sopeutumista yhteiskuntaan.

Esseen empiirisen perustan muodostavat kansainvälisen hankkeen yhteydessä kerätyt raportit ja tiedot vankilasta vapautuneiden naisten yhteydenotoista Pietarissa toimiviin avustusjärjestöihin. Pohjoismaiden ja Venäjän välillä toteutettiin vuosina 2018–2019 naisvankien sosiaalista integraatiota koskeva yhteistyöhanke, jota rahoitti Pohjoismaiden ministerineuvosto ja jonka toteutti Helsingin yliopiston Pohjoismaiden tutkimuksen keskus CENS³. Hankkeen tavoitteena oli luoda Pohjoismaihin ja Venäjälle yhteinen asiantuntijoiden verkosto. Verkoston ansiosta tutkijat, erilaiset toimijat, virastot ja kansalaiset saattoivat

vaihtaa keskenään uusimpia kokemuksia. Kuntoutus on keskeinen osa vankien yhteiskuntaan sopeutumista. Tästä huolimatta pohjoismaiset asiantuntijat törmäsivät entisten vankien kuntoutuksen yhteydessä samoihin asumiseen, terveyteen, taloudelliseen tilanteeseen, sosiaalisiin suhteisiin ja työllistymiseen liittyviin ongelmiin.

Sanotaan, että vankila peilaa yhteiskuntaa. Analyysini perustuu Douglass C. Northin (1990) luokitteluun, jossa yhteiskunnan kehitykseen vaikuttavat tapajärjestelmät jaetaan neljään päätyyppiin: oikeusnormeihin, organisaatiomuotoihin, oikeudenkäyttöön ja käytösnormeihin.

Venäjän lainsäädäntö yhteiskuntaan sopeuttamisesta vankeuden jälkeen

Yleisellä tasolla ymmärretään hyvin, että vankien palaaminen lainkuuliaiseen elämään on hyväksi koko yhteiskunnalle, minkä vuoksi monet maat näkevät paljon vaivaa heidän sosiaalisen uudelleensopeutumisensa eteen. Venäjän lainsäädännön tasolla tällaisia käytänteitä on ollut olemassa suhteellisen pitkään. Vuonna 2006 Venäjällä vahvistettiin ohjeistus avunannosta tuomituille sekä tämän tukemisesta työelämässä ja arjessa (Venäjän oikeusministeriön määräys 13.1.2006) ja vuonna 2008 hallitus hyväksyi määräyksen vuoteen 2020 jatkuvasta pitkän aikavälin sosioekonomisesta kehityskonseptista (Venäjän hallituksen määräys 28.9.2008).

Rangaistuslaitoksessa tehtävän työn lisäksi psykologisella neuvonnalla on ratkaiseva rooli uuteen elämään valmistauduttaessa. Vankeusrangaistuksen aikana tukea sosialisointiin tarjoavat yhteiskunnalliset valvontakomissiot ja voittoa tavoittelemattomat yhteiskunnalliset järjestöt. Ajankohtaista tietoa maailman tapahtumista vankilan ulkopuolella on mahdollista saada osallistumalla vapautumista edeltävään valmennukseen. Myös vankilan työntekijät avustavat vankeja työn ja asunnon löytämisessä. Tällainen valmennus aloitetaan vähintään puoli vuotta ennen vankeusrangaistuksen päättymistä. Tällä hetkellä Venäjällä on ryhdytty yksittäisiin toimenpiteisiin entisten vankien sosiaalisen sopeutumisen tukemiseksi sosiaalipalveluiden perustan määrittävän lain mukaisesti (Venäjän federaatiolaki 28.12.2013). Sosiaalisen avun tarjoaminen vankilasta kotiutuville naisille perustuu sosiaalipalveluiden henkilökohdaksiin ohjelmiin seuraavanlaisille ryhmille: naisille, jotka ovat vaikeassa elämäntilanteessa; perheille, jotka ovat vaikeassa elämäntilanteessa ja (tai) uhkaavassa sosiaalisessa tilanteessa; niille, joilla on alaikäisiä lapsia; HIV-positiivisille kansalaisille ja heidän perheenjäsenilleen sekä päihderiippuvuudesta kärsiville.

Sosiaalisen kuntoutuksen järjestäminen vankilasta vapautuneille

Rangaistuslaitoksissa suoritetusta kuntoutuksesta ja valmennuksesta huolimatta suurin osa entisistä vangeista kokee yhteiskuntaan sopeutumisen vaikeaksi. Maailmalta saatujen kokemusten perusteella vankilasta vapautuneiden sosiaalisen kuntoutuksen kannalta tärkeimpiä toimenpiteitä ovat tilapäisen asunnon tarjoaminen vapautuneille, taloudellisen tilanteen tukeminen työnhaun aikana, alkoholi- ja huumeriippuvuuden hoito sekä apu koulutuksen saamisessa. Venäjällä vankilasta vapautuneet saavat sosiaalista kuntoutusta julkisen ja yksityisen sektorin terveyskeskuksista sekä kansalaisjärjestöistä. Yksityiset terveyskeskukset rahoittavat sosiaaliset palvelunsa kilpamenettelyn kautta saaduilla presidentin apurahoilla (Bjulleten 2020). Joillakin alueilla (mm. Lipetskin alueella ja Sahan tasavallassa) entisiä vankeja tuetaan tarjoamalla heille työpaikkoja. Oikeusministeriön mukaan FSIN:n alueellisten yksiköiden ja resosialisointiin osallistuvien toimijoiden välillä vuonna 2019 tehtiin kuitenkin vain 17 sopimusta jatkuvan työpaikkojen tarjonnan turvaamiseksi (Šepeleva 2019). Sosiaalista

kuntoutusta, mukauttamista ja työllistämistä sisältäviä ja vankilasta vapautuneille suunnattuja kehitysohjelmia oli saatavilla vain 32 federaatiosubjektissa, eli hieman useammassa kuin joka kolmannessa. Pääsääntöisesti vain alle kolmannes vapautuneista sai apua, mikä saattaa jossain määrin johtua entisten vankien omista kielteisistä asenteista.

Alueellisten hallintojen lisäksi kolmannen sektorin järjestöt tukevat suuresti resosiaali-saatiomuotojen saavutettavuutta. Nämä järjestöt saavat kilpailun kautta rahoitusta Venäjän presidentin rahastosta. Pietarissa ja Leningradin alueella vankeusrangaistuksen kokeneiden naisten kanssa työskentelevät järjestöt korostavat raporteissaan naisten muodostavan erityisen, yleensä työkykyisen sosiodemografisen ryhmän, joka on yksi haavoittuvimmista ja syrjityimmistä yhteiskuntaryhmistä. Vankilasta vapautuneet naiset kokevat yhteiskunnassa kaksinkertaista syrjintää sukupuoleensa ja kärsimäänsä tuomioon perustuen. Tämä voi tuottaa lisää ongelmia työn ja asunnon haussa sekä aiheuttaa psyykkistä kuormitusta. Kaikista saavutettavimpia järjestöjen tarjoamista tuen muodoista ovat psykologinen ja oikeudellinen neuvonta.

Pietarissa toimiva ihmisoikeusjärjestö Enlightenment on listannut keskeisimpiä vaikeassa elämäntilanteessa olevien naisten kokemia ongelmia aikavälillä 1.8.–1.12.2018 tulleiden yhteydenottojen pohjalta. Työllistymisessä ja ammatin saamisessa ongelmia on kokenut 86 % vastaajista; perheväkivaltaa 48 %; perheenjäsenten ja läheisten päihderiippuvuutta 86 %; asunnon puutetta 43 %, terveydentilaan liittyviä ongelmia (mm. HIV) 37 %; vanhempi-lapsisuhteen rikkoutumisen 27 % ja huumeriippuvuutta (ml. remissiovaihe) 26 %. Tällä aikavälillä vastaanotettiin 38 yhteydenottoa vankilasta vapautuneilta naisilta. Koulutus toteutettiin sen pohjalta, minkä ongelman asiakas ilmoitti yhteydenotossaan omalla kohdallaan ensisijaiseksi. Tavallisesti ongelmia oli muutamia. Asiakkaiden yhteydenottojen ja Enlightenment-järjestön konsultaatioiden pohjalta havainnoitiin, mitkä psyykkiset ongelmat olivat vankilasta vapautuneilla naisilla yleisimpiä, ja näitä olivat: alhainen motivaatio avun hankkimiseen (98 %), tiedon puute saatavilla olevista avun muodoista (67 %), pelko ottaa yhteyttä viranomaisiin ja järjestöihin (64 %), pelko ja huoli entisten vankien kokemasta leimautumisesta ja syrjinnästä (56 %), kyvyttömyys tiedon hankintaan (48 %) ja riittämättömät viestimistaidot (36 %).

Naisten saattaa myös olla vaikeaa sopeutua yhteiskuntaan, jos he ovat joutuneet parisuhdeväkivallan tai raiskausten uhreiksi tai ajautuneet prostituutioon. Kaikki tämä täytyy ottaa huomioon juuri tälle kohderyhmälle suunnatuissa ohjelmissa. Lisäksi naiset tarvitsevat usein lisäapua ja neuvontaa, koska heillä voi olla huollettavanaan alaikäisiä lapsia, joista he ovat joissain tilanteissa vastuussa yksin.

Yhteiskuntaan sopeutuminen käytännössä

Projektin kuluessa haastateltiin myös järjestötyöntekijöitä, jotka auttavat vankilasta vapautuneita naisia käytännön asioissa. Yksi haastatelluista Inessa Presnova työskentelee pietarilaisessa Venäjän valtion rahoittamassa naisten kriisikeskuksessa. Hän johtaa siellä osastoa, joka on erikoistunut vaikeassa elämäntilanteessa olevien naisten sosiaaliseen uudelleensopeutumiseen. Presnova kertoo:

Naisille työsiirtola on raskaampi kokemus kuin miehille. Miesten portilla jonottaa vaimoja ja äitejä vierailupäivinä: he ovat tulleet tapaamaan vankilassa istuvaa miestänsä tai poikaansa, ja heillä on mukanaan laukut täynnä tuliaisia. Naisten työsiirtolan porteilla ei sen sijaan näy ketään. Jos nainen joutuu vankilaan, hänen miehensä eroaa, ja lapset anne-

taan sukulaisten huollettaviksi. Kaikki yhteydet katkeavat. Naisvanki kärsii tuomiotaan ja yrittää olla ajattelematta tulevaisuutta.

Tämän takia Presnovan mielestä on erittäin tärkeää vakuuttaa nainen jo vankilassa siitä, että hän voi saada kuntoutusta ja mahdollisesti myös apua valtiolta tai kansalaisjärjestöiltä. Kriisikeskuksen työntekijät käyvät vetämässä valmennuksia Sablinossa sijaitsevassa Leningradin alueen ainoassa naisten työsiirtolassa. Valmennuksissa opitaan, kenen puoleen vapaudessa voi tarpeen tullen kääntyä ja mitä papereita täytyy hoitaa kuntoon. Keskuksen auttavalta puhelinlinjalta voi varata vastaanottoajan psykologille, psykoterapeutille, sosiaalityöntekijälle tai juristille.

Koska Venäjän valtio ei tarjoa järjestelmällistä apua vapautuneille vangeille, osa taakasta lankeaa sosiaalista sopeutumista tukevien keskustusten harteille. Nämä keskustukset ovat yleensä ensimmäinen käyntikohde niin miehille kuin naisillekin, kun he vankilasta päästyään etsivät asuntoa, ruokaa ja töitä. Naisia asiakkaista on yleensä enintään 10–15 prosenttia (Rubnikovitš 2018). Se, että naiset eivät käytä keskustusten palveluja, ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että he onnistuisivat järjestämään elämänsä kuntoon. Heitä vain ei nähdä.

Entisten naisvankien käyttäytymisnormit

Vankilasta vapautuminen etenkin pitkän tuomion jälkeen on kuin muutto ulkomaille. Vapautumisen jälkeen on paljon asioita hoidettavana: täytyy löytää asunto ja työpaikka, luoda ammatillisia ja henkilökohtaisia suhteita, uusia henkilöllisyystodistuksia, taistella byrokratiaa vastaan, sopeutua muuttuneisiin hintoihin ja opetella taloudenhallintaa sekä uudelleenrakentaa identiteettiä. Lisäksi joutuu törmäämään toisten ihmisten ymmärtämättömyyteen ja epäluottamukseen. Erityisesti tämä koskee naisia, jotka menettävät taloudenhoitotaitonsa jo 2–3 vuodessa. Enlightenment-järjestön yhteydenottojen pohjalta teettämä analyysi osoittaa myös, että vankilasta vapautuneiden naisvankien perheet suhtautuvat negatiivisesti heidän kotiintalutukseensa. Yleensä kukaan ei odota heitä kotona. Kysymys äitien ja lasten jälleenkemmisestä ansaitsee erityistä huomiota. Naisten vankilan jälkeinen elämä noudattaa yleensä yhtä kolmesta seuraavasta skenaariosta.

Ensimmäiseen skenaarioon liittyy tilanteen tuoma epävakaus ja riski. Se on tyypillinen epäitsenäisille, mutta vaille tukea jääneille naisille. Tähän ryhmään kuuluvat naiset pelkäävät tulla leimatuiksi ja salaavat rikollisen menneisyytensä. Usein he myös kiinnostuvat vain vähän ammattitaitoa vaativasta työstä ja joutuvat muuttamaan paikasta toiseen ilman pysyvää työpaikkaa. Ryhmän naiset ovat sosiaalisesti syrjittyjä ja heidän on vaikeaa solmia uusia suhteita. Jos he saavat apua ystäviltaan tai perheeltään (esimerkiksi työnhaussa), he voivat sopeutua ja palata normaaliin elämään paljon nopeammin. Sen sijaan kriisitilanteessa, kuten työpaikan menettämisen, terveysongelmien tai perhekonfliktin takia he voivat jälleen päätyä riskiryhmään.

Toisen ryhmän muodostavat naiset, jotka onnistuvat käyttämään vankilakokemustaan hyväksi yhteiskunnallisesti hyödylliseen työhön, kuten asianajoon, ihmisoikeuksien puolustamiseen, sosiaalityöhön, taiteisiin jne. Tämän ryhmän naiset eivät pidä kokemustaan esteenä eivätkä yritä peitellä rikollista taustaansa. He tarjoavat apua muille samankaltaisessa tilanteessa oleville, minkä seurauksena he tuntevat voivansa toteuttaa itseään sekä henkilökohtaisessa että sosiaalisessa mielessä.

Kolmanteen ryhmään kuuluvat naiset, joilla ei vapautuessaan ole omaisuutta ja he ovat menettäneet yhteyden läheisiinsä. Ilman sosiaalipalveluiden tukea he saattavat päätyä asunnottomiksi ja ajautua prostituutioon. Tämän ryhmän naiset palaavat usein takaisin vankilaan.

Enlightment-järjestön asiantuntijat esittelivät skenaarionsa Pietarissa konsultaatioiden yhteydessä. Niiden johtopäätökset ovat samankaltaisia kuin Dvornikovalla (2019), joka tutki kahden vuoden ajan naisten yhteiskuntaan sopeutumisen muotoja vankeusrangaistuksen jälkeen Venäjällä. Hänen tutkimuksensa perustui naisten toiminnan seuraamiseen sosiaalisen sopeutumisen keskuksessa, minkä lisäksi hän tutki kansalaisaloitteiden roolia ja haastatteli 46 rangaistuksen kärsinyttä naista työskennellessään entisten vankien kanssa. Riittävä tuki on entisten vankien kohdalla välttämätöntä resosialisaation onnistumiseksi.

Riittämättömän tuki yhteiskuntaan sopeutumiselle

Vaikka Venäjällä tehdään toimenpiteitä vankeudesta vapautuneiden naisten resosialisaation edistämiseksi ja sitä koskevaa lainsäädäntöä sekä lainvalvontakäytäntöjä on olemassa, nämä ovat epäjohdonmukaisia, eikä toivottuihin tuloksiin uusintarikollisuuden vähentämiseksi ole päästy.

Women, Integration and Prison -raportissa (Cruells & Igareda 2005) puhutaan samankaltaisista ongelmista. Se perustuu tutkimukseen, joka käsittelee vankeudesta vapautuneita naisia kuudesta eri EU-maasta. Suurimmat tilanteeseen johtaneet syyt ovat sosiaalinen ja taloudellinen epävakaus, etenemismahdollisuuksien puute ja työttömyys sekä epäluottamus yhteiskunnallisia instituutioita kohtaan. Venäjällä ongelma ei ole kuitenkaan pelkästään tämä, vaan maalla on lisäksi vain sille ominaisia ongelmia.

Venäjällä naisten rangaistussiirtolat on levitetty ympäri valtavaa maantieteellistä aluetta, minkä takia monet naiset suorittavat vankeusrangaistustaan tuhansien kilometrien päässä kotoa. Tämä johtaa usein siihen, että sosiaaliset suhteet ja perhesiteet katkeavat. Myöskään vankeja ja entisiä vankeja auttavat järjestöt eivät ole levittäytyneet Venäjällä laajalle. Osassa Venäjän alueista järjestöjä ei ole tarpeeksi, osassa niitä ei ole ollenkaan, eikä valtio aina tue kansalaisjärjestöjä niiden toiminnassa. Rangaistuslaitosten ja kansalaisjärjestöjen välillä on harvoin sopimuksia järjestelmällisestä yhteistyöstä. FSIN:n sisällä esiintyy kielteisiä näkemyksiä kansalaisjärjestöistä. Pietarin Eurooppalaisen yliopiston lainkäytön ongelmien instituutin asiantuntijoiden mielestä menestyksellinen vankien sopeutumista koskeva yhteistyö kansalaisjärjestöjen kanssa vaatisi lakimuutoksia (Runova 2019). Käytännön ongelmana asiantuntijat pitävät sitä, että vapautuneille naisvangeille suunnatuilla työllistymisen sekä psykologisen ja sosiaalisen tuen ohjelmilla on riittämättömät rahalliset ja henkilöstöresurssit.

Vaikka Venäjä on Euroopan kärkeä naisvankien määrässä, siltä puuttuu instituutio, joka hoitaisi heidän vapautumisensa jälkeisiä vaikeuksia. Ehdonalaisen vapauden käyttöönotosta on keskusteltu jo vuosia tuloksetta. Joissakin maissa se ei ole pelkästään vankeuden jälkeisen valvonnan käytäntö, vaan myös yhteiskuntaan sopeuttamisen muoto. Tämän lisäksi tuomittuihin kohdistetaan usein viranomaisten valvontaa, joka vain rajoittaa heidän oikeuksiaan. Vankilasta vapautuneiden naisten, erityisesti HIV-positiivisten sekä äitien tukemiseksi on perustettava kokonaisvaltaisen tuen ohjelmia, jotka yhdistäisivät useamman tahon, kuten FSIN:n, lainvalvontaviranomaisten, sosiaali- ja terveydenhuollon voimavarat.

Valitettavasti yksikään maa ei ole toistaiseksi kyennyt kehittämään laajasti toimivia sopeuttamiskäytäntöjä. Yksittäisten maiden kokeilut ovat onnistuneet vaihtelevalla menestyksellä kontekstista ja rangaistusjärjestelmästä riippuen. Tämän vuoksi lähes kaikissa EU-maissa on

vuosi vuodelta vähemmän naisia vankilassa – muiden kuin vakavien rikosten kohdalla suositetaan muita rangaistusmuotoja kuin vankeutta. Venäjä on uudistanut rikosseuraamuslaitostaan yli 20 vuoden ajan, mutta sukupuolten tasa-arvon edistämiseen ja lain kanssa ristiriidassa olevien naisten ja tyttöjen oikeuksien suojeluun on kiinnitetty vielä liian vähän huomiota.

Esseen ovat kääntäneet venäjistä suomeen Helsingin yliopiston Kääntämisen ja tulkkauksen maisteriohjelman opiskelijat Maria Erkkilä, Emma Konsti, Jessica Pospelova ja Alisa Piipponen.

Viitteet

- 1 SIZO on tutkintovankila, johon rikoksesta epäillyt, syytetyt, tutkinnanalaiset ja äskettäin tuomitut sijoitetaan.
- 2 Lyhyt esittely Venäjän rikosseuraamusjärjestelmästä: <https://fsin.gov.ru/structure/inspector/iao/statistika/Kratkaya%20har-ka%20UIS/>
- 3 *Nordic-Russian Co-operation for the Social Integration, Prevention of Marginalisation, and Human Rights Protection for Female Prisoners* -hanke: <https://www2.helsinki.fi/en/researchgroups/centre-for-nordic-studies/nordic-russian-co-operation-for-the-social-integration-prevention-of-marginalisation-and-human-rights-protection-for-female-prisoners>

Lähteet

- Barberet, Rosemary L. (2014), *Women, crime and criminal justice: A global enquiry*. London: Routledge.
- Bjulleten Upolnomotšennogo po pravam tšeloveka v rossijskoi Federatsii (2020), Glavnaja tema / Resosializatsija osuždennyh i lits, osvobodivšihsja iz mest lišenija svobody 8, 228.
- Boppre, Breanna, Miethe, Terance D., Troshynski, Emily & Salisbury, Emily (2021), Cross-national differences in women’s imprisonment rates: exploring the conditional effects of gender inequality and other macro-level factors. – *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 45:2, 139–157, <https://doi.org/10.1080/01924036.2019.1675181> (Tarkistettu 28.9.2022).
- Cardi, Coline & Pruvost, Geneviève (eds.) (2012), *Penser la violence des femmes*. Paris. <https://doi.org/10.3917/dec.cardi.2012.01>
- Cruells, Marta & Igeda, Noelia (ed.) (2005), *Women, Integration and Prison. An analysis of the sociolabour integration processes of women prisoners in Europe*. Barcelona.
- Dvornikova, Tatjana (2019), Strašno vyhodit. Kak živut ženštšiny posle osvoboždenija iz mest lišenija svobody i potšemu mnogije iz nih vozvraštšajutsja obratno. – *Takie dela*. <https://takiedela.ru/2019/04/strashno-vykhodit/> (Tarkistettu 6.6.2022).
- Fahmy, Chantal, Griecius, Matthew, Chamberlain, Alyssa W. & Wallace, Danielle (2021), Prison Visitation and the Likelihood of Post-Release Employment. – *Crime & Delinquency* 68:12. <https://doi.org/10.1177/00111287211022631>

- Graham, Hannah (2016), *Rehabilitation Work: Supporting Desistance and Recovery*. London: Routledge.
- Gusarov, Pavel (2018), Resotsializatsija i adaptatsija osuždenykh: problemy i perspektivy penitentsiarnoi sistemy v Rossii. – *Molodoi utšenyi* 22, 270–273.
- Hamadišin, Daufit (2011), Retsidiv ili resotsialisatsia. – *Vedomosti UIS (Upravlenie ispolnenija nakazaniy)* 3, 2–7.
- Kennedy, Daniel & Kerber, August (1973), *Resocialization: An American Experiment*. New York: Behavioral Publications.
- Kosovskij, Vladislav (2019), Problemy resotsializatsii lits, osvobodivšihsja iz mest lišeniya svobody. – *Teorija i praktika obštšestvennogo razvitija*. <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-resotsializatsii-lits-osvobodivshihsya-iz-mest-lišeniya-svobody>.
- Kruttschnitt, Candace and Bijleveld, Catrien (eds.) (2015), *Lives of incarcerated women: An international perspective*. London: Routledge.
- Kulikov, Vladislav (2022), Za tri goda likvidirovano 90 SIZO i kolonij. – *Rossijskaja gazeta*. 1.3.2022. <https://rg.ru/2022/03/01/za-tri-goda-likvidirovano-90-sizo-i-kolonij.html> (Tarkistettu 6.6.2022).
- North, Douglass C. (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Omeltsenko, Jelena (2012), *Do i posle tjurny: zenskie istorii*. Sankt-Peterburg: Aletejja.
- Rodermond, Elanie, Van De Weijer, Steve, Rosenkrantz Lindegaard, Marie, Bijleveld, Catrien, Slotboom, Anne-Marie & Kruttschnitt, Candace (2022), Out of prison, out of crime? The complex interplay between the process of desistance and severe resource disadvantages in women's post-release lives. – *European Journal of Criminology*. <https://doi.org/10.1177/14773708221097667>.
- Rubnikovitš, Marina (2018), Ispravlennomu verit: možno li vernutsja v obštšestvo s zony. – *Izvestija*. <https://iz.ru/814253/mariia-rubnikovich/ispravlennomu-verit-mozhno-li-vernutsia-v-obshchestvo-s-zony> (Tarkistettu 24.1.2022).
- Runova, Ksenija (2019), *Sotsialnaja podderžka bivših osuždonnykh v Rossii: analitičeski obzor*. Sankt-Peterburg: Institut problem pravoprimerenija pri Jevropeiskom universitete v Sankt-Peterburge.
- Salahova, Valentina & Mitina, Tatjana (2016), Problema resotsialisatsii ugovolno-inspolnitelnoi sistemy Rossii. – *Vlast* 24:9, 117–121.
- Sarytševa, Natalia (2017), Problemy resotsializatsii i adaptatsii ženštšin, osuždenykh k lišeniju svobody. – *Probely v rossijskom zakonodatelstve* 3, 350–351.
- Šepeleva, Olga (2019), Prestuplenie i nakazanie: tštto delat s rossijskimi tjurmami. *Tsentr perspektivnykh upravitičeskykh rešenij* (TsPUR). <https://civil-forum.ru/news/obshcherossiyskiy-grazhdanskiy-forum-i-komitet-grazhdanskikh-initsiativ-predstavlyayut-doklad-prestu.html> (Tarkistettu 24.1.2022).
- Sheely, A. (2020), Criminal justice involvement and employment outcomes among women. – *Crime & Delinquency* 66:6–7, 973–994.
- Steiner, Benjamin et al. (2015), Examining the effects of residential situations and residential mobility on offender recidivism. – *Crime & Delinquency* 61, 375–401.
- United Nations Rules for the treatment of women prisoners and non-custodial measures for women offenders (the Bangkok Rules), (2011). G.A. Res. 65/229, annex, adopted Dec. 21, 2010, U.N. Doc. A/Res/65/229. Penal Reform International 2013. <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/10/PRI-TIJ-Guidance-Document-on-Bangkok-Rules-October-2013.pdf>.
- Venäjän federaation rangaistuslaitoksen (FSIN) viralliset internetsivut. Kratkaja karakteristika ugovolno-ispolnitelnoi sistemy Rossijskoi Federatsii. Ofitsialnyi sait Federalnoi služby ispolnenija nakazaniy (FSIN Rossii): <https://fsin.gov.ru/structure/inspector/iao/statistika/Kratkaya%20harka%20UIS/> (Tarkistettu 6.6.2022).
- Venäjän federaation oikeusministeriön määräys 13.1.2006 N 2 (muutettu 8.9.2006). Ob utverždenii Instruksii ob okazanii sodejstvija v trudovom i bytovom ustrojstve, a takže okazanii pomoštši osužennym, osvobožhaemym ot otbyvanija nakazaniya v ispravitelnykh utšreždenijah ugovolno-ispolnitelnoj sistemy. <https://base.garant.ru/12144685/> (Tarkistettu 6.6.2022).
- Venäjän federaation hallituksen määräys 17.11.2008 N 1662-p. O Kontseptsii dolgosrotnogo sotsialno-ekonomitičeskogo razvitija Rossijskoj Federatsii na period do 2020 goda. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_82134 (Tarkistettu 6.6.2022).

- Venäjän federaatiolaki 28.12.2013 N 442-FZ. Ob osnovah sotsialnogo obsluživanja graždan v Rossijskoi Federatsii (s izminenijami i dopolnenijami) <https://base.garant.ru/70552648/> (Tarkistettu 6.6.2022).
- Walmsley, Roy (2015), World female imprisonment list, 4th ed. London: King's College London, International Centre for Prison Studies. <https://www.prisonstudies.org/world-prison-brief-data>.
- Walmsley, Roy (2018), World Prison Population List. Twelfth edition. London: King's College London, International Centre for Prison Studies. https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/wppl_12.pdf (Tarkistettu 6.6.2022).
- Walmsley Roy (2019), Russia's falling prison population. The World Prison Brief. <https://www.prisonstudies.org/news/russia%E2%80%99s-falling-prison-population> (Tarkistettu 6.6.2022).
- World Prison Brief data. Highest to Lowest – Prison Population Total: https://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison-population-total?field_region_taxonomy_tid=14 (Tarkistettu 6.6.2022).
- World Prison Brief data. Russian Federation: <https://www.prisonstudies.org/country/russian-federation> (Tarkistettu 6.6.2022).

Poliittinen vastarinta Venäjän vaaleissa

Ääneni varastettiin. Putin on varas. Näitä iskulauseita huutaen lähtivät sadat tuhannet venäläiset mielenosoittajat kaduille joulukuussa 2011 sekä maaliskuussa 2012. Lukuisat vaalikäytänteiden rikkomukset, äänestysuurnien täyttämisen ylimääräisillä lapuilla, valeäänestäjien kyydittäminen busseilla sekä väärennetyt pöytäkirjat herättivät laajaa tyytymättömyyttä. Silloisen presidentin Dmitri Medvedevin lopettaessa toimikauttaan toimittajat, kansalaisaktivistit, taiteilijat sekä oppositiopoliitikot tarttuivat tilaisuuteen ja muodostivat vaalien alla löyhän yhteenliittymän. Tuolloin kymmenen vuotta sitten venäläiset vaativat päättäväisesti poliittista vastuuta, avoimia vaaleja ja valinnanvapautta. Tämän laajan rehellisiä vaaleja vaatineen liikkeen lisäksi vaalien rehellisyys (tarkemmin sanottuna sen puute) on aiheuttanut mielenosoituksia myös Moskovan vuoden 2019 kaupunginduuman vaalien sekä Primorskin aluepiirin vuoden 2018 kuvernöörinvaalien yhteydessä.

Venäjä on vahva ja autoritaarinen valtio, joka on onnistunut luomaan hallinnon vallassa pysymistä tukevan vaalijärjestelmän. Vuosikymmenen takaisten mielenosoitusten jälkeenkään eivät mitkään vaalit ole olleet kelvollisia sen enempää avoimuuden, kilpailun kuin oikeudenmukaisuuden kannalta. Täysin riippumattomia puolueita tai ehdokkaita ei sallita eivätkä median viestintä ja ääntenlaskenta ole oikeudenmukaisia. Siitä huolimatta poliittisia mielenosoituksia ei ole ollut. Kymmenen vuotta sitten mieltä osoittaneet ihmiset ovat luultavasti pääosin yhä Venäjällä, eivätkä he varmastikaan ole unohtaneet silloisia kokemuksiaan mielenosoituksista Moskovassa ja muissa suurissa kaupungeissa.

Yhtenä selityksenä sille, ettei poliittisia mielenosoituksia ole ollut vuosien 2011–2012 reiluja vaaleja vaatineiden protestien jälkeen löytyy Venäjän poliittisesta järjestelmästä: vaalit eivät ole olleet poliittisen yhteistyön, rajoitetun kilpailun tai järjestelmän sisäisen legitimitetin väline. Sen sijaan niistä on tullut ylhäältä alas suunnattu signaali, jonka tarkoitus on tehdä oppositiolle ja kansalaisille selväksi, että hallinto on vahva ja että sillä on välineet tuottaa haluamansa lopputulos hinnalla millä hyvänsä. Vaalien jälkeen esiintyvät mielenosoitukset ovat osoitus kilpailua sallivasta hallintojärjestelmästä erityisesti heikossa demokratiassa. Niissä on järkeä vain, jos vaaleissa on ollut ainakin yksi todellinen oppositiopuolue tai -ehdokas. Jos oppositio ei voi lainkaan osallistua vaaleihin, on protestointi turhaa. Koordinoidut toimenpiteet hallintoa vastaan ovat ensiarvoisen tärkeitä poliittisille muutoksille. Laajat koalitiot tai kansalliset rintamat ovat usein onnistuneet muuttamaan politiikkaa, mutta se on mahdollista vain ennen vaaleja muodostuneiden vahvojen liittojen kautta. Sortohallinnon alaisista vaaleista ei ole opposition tai tyytymättömien äänestäjien huomion keskipisteeksi.

Vaalit ovat kuitenkin itsevaltaisissakin valtioissa yksi mielenosoitusten aihe. Marraskuussa 2018 Venäjän oppositiojohtaja Aleksei Navalnyi julkisti ”älykkään äänestämisen” kampanjan.

Ideana oli minimoida Yhtenäisen Venäjän saamien äänten lukumäärä keskittämällä ääniä muiden puolueiden ehdokkaille – sellaisille, joilla on ainakin jonkin verran kannatusta ja jotka eivät ole täysin hallinnon sylissä. Vaalikoneiden kehitystyö on tällaisen vaaleihin liittyvän vastustuksen menestykselle keskeistä. Kriittistä huolimatta älykkään äänestämisen strategia oli tehokas ja onnistui vaikuttamaan vaalien tulokseen laajamittaisesta vaalivilpistä, sääntörikkeistä ja painostuksesta huolimatta. Mihail Turtšenkon analyysin mukaan älykäs äänestäminen oli tarpeeksi älykäs ollakseen merkityksellinen: niin kutsutun järjestelmän sisäisen opposition äänisaalis kasvoi sen ansiosta Venäjän kaupungeissa viisi prosenttia.

Kyselytutkimuksen tulosten mukaan älykästä äänestämistä käytti luultua useampi. Maalis-kuussa 2022 toteutin Levada-keskuksen kautta 1 632 vastaajan valtakunnallisesti edustavalle otokselle niin sanottua *item count* -tekniikkaa käyttäen listakokeen (*list experiment*), jossa kysyttiin vastaajien mielipidettä älykkäästä äänestämisestä. Listakokeet soveltuvat luotettavan tiedon selvittämiseen silloin, jos vastaajien voidaan olettaa salaavan totuudenmukaisia vastauksiaan asian arkaluonteisuuden tai pelon vuoksi tai noudattaakseen sosiaalisesti hyväksyttävää mallia.

Tein kolme ryhmää ja jaoin kyselylomakkeet niille satunnaisesti. Yksi ryhmä sai suoran kysymyksen: ”Syyskuussa 2021 Venäjällä pidettiin duuman vaalit. Puolueiden lisäksi oli henkilöehdokkaita. Vaikuttiko älykäs äänestäminen valintaan? – kyllä / ei / en osaa sanoa”. Kaksi muuta ryhmää sai listat niistä mahdollisista perusteista, joita he käyttivät tehdessään päätöstä ketä he äänestivät. Vaihtoehtoina listassa olivat:

- 1) ehdokkaan vaalikampanja
- 2) puoluesidonnaisuus
- 3) aiempi toiminta
- 4) älykkään äänestämisen tukema ehdokas
- 5) ystäväni äänestämä tai suosittalema
- 6) satunnainen valinta.

Yhdelle ryhmälle tarjottiin täyttä listaa, joka sisälsi vaihtoehdon älykkäästä äänestämisestä ja toiselle ryhmälle lyhyempää listaa ilman älykkään äänestämisen vaihtoehtoa. Näiden välille syntyvä selvä ero viittaisi siihen, että vastaajilla on voimakas pyrkimys sosiaalisesti hyväksyttävään vastaamiseen (*social desirability bias*), mikä johtuisi arkaluonteisesta älykkään äänestämisen vaihtoehdosta. En pyytänyt vastaajia kirjaamaan äänestysvalintaan vaikuttaneita vaihtoehtoja, vaan vain kirjaamaan niiden lukumäärän. Näin pyrin vähentämään sosiaalisesti hyväksyttävän vastaamisen vaikutusta.

Tulosten mukaan älykäs äänestäminen vaikutti neljäsosaan vastaajista: 26 prosenttia heistä oli tietoisia älykkään äänestämisen suosituksista ja ehkä noudatti niitä, kun taas vain 12,4 prosenttia myönsi noudattaneensa älykkään äänestämisen neuvoja. Sosiaalisesti hyväksyttävän vastaamisen vaikutuksen suuruus on 13,6 prosenttiyksikköä, mikä kertoo suuresta pelosta. Hallinnollisten keskusten (kaupunkien) osalta sosiaalisesti hyväksyttävän vastaamisen aiheuttama vinouma on vielä suurempi, 22,6 prosenttia. Kaupunkilaiset ovat yleensä keskimääräistä oppositiomielisempiä, minkä vuoksi vaalilautakunnalla on taipumus piirtää äänestysalueet uudelleen yhdistämällä tiheästi asuttuja alueita maaseutuun, jossa oppositiota äänestetään vähemmän.

Venälaisten äänestäjien koordinoinnin onnistuminen muiden kuin Yhtenäisen Venäjän ehdokkaiden taakse vähän ennen täysimittaista sotaa Ukrainassa osoittaa yleisemmin de-

mokraattisissa järjestelmissä tavattavaa tahtoa vastarintaan. Samoin se on osoitus strategista äänestämistä hyödyntävistä kehittyneistä yhteistyön muodoista. Kun vertaamme kyselytutkimuksista saatuja tuloksia, näemme, että vaalivilppi, värväys työpaikoilta ja vaalipiiri- ja uudelleenmuokkaus kuitenkin vähentävät älykkään äänestämisen vaikutusta. Tämä kertoo osaltaan siitä, että venäläinen yhteiskunta ei ole täysin passiivinen ja että se on varsin kekseliäs mitä tulee vastarinnan muotoihin. Koska Venäjällä ei ole pidetty vapaita vaaleja 2000-luvun alun jälkeen, voi poliittisten näkemysten jakautumisesta päätellä hyvin vähän. Mieli- pidetutkimukset eivät korvaa vaaleja ja vapaita tiedotusvälineitä sortohallinnossa. Tässä mielessä älykäs äänestäminen oli venäläisten äänestäjien viimeinen keino saada äänensä kuuluville vaaleissa. Helmikuun 24. päivän jälkeen venäläisillä ei äänioikeutta enää ole.

Englannista suomentanut Mika Perkiömäki

Margarita Zavads kaya

Kirjoittaja on European University Institute (EUI) valmistunut valtiotieteiden tohtori ja Ulkopoliittisen instituutin vanhempi tutkija, joka on erikoistunut poliittisen käyttäytymisen, yleisen mielipiteen, vaalien, autoritaaristen järjestelmien ja Venäjän politiikan tutkimukseen.

into

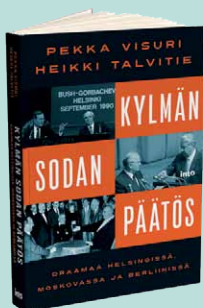
ANNA LAHJAKSI LUKUELÄMYKSIÄ

Saatavilla kirjakaupoista,
marketeista, äänikirja-
palveluista ja osoitteesta:

INTOKUSTANNUS.FI

MUISTA MYÖS:

Kalle Kniivilä
**PUTININ PAHIN
VIHOLLINEN**
ALEKSEI NAVALNYIN
TARINA

Pekka Visuri & Heikki Talvitie
KYLMÄN SODAN PÄÄTÖS
DRAAMA Helsingissä,
Moskova ja Berliinissä

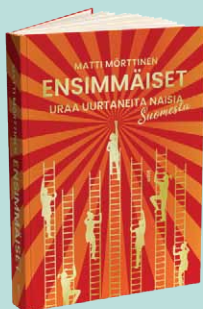
Petri Laukka
**K. J. STÅHLBERGIN
ARMOTON MATKA**

Reijo Rautajoki
INKERILÄINEN ÄITINI
Pelon täyttämä elämä

Ulla Koskinen
**SOTURIAATELIN AIKA
SUOMESSA**
ARVID TAWASTIN PERHEEN
ELÄMÄ 1500-LUVULLA

Matti Mörttinen
ENSIMMÄISET
URAA UURTANEITA
NAISIA SUOMESTA

Anna-Leena Perämäki
**ANNE FRANK JA HÄNEN
KOHTALOSISARENSA**

VAIKUTTAVAA LUKEMISTA – MYÖS E- JA ÄÄNIKIRJOINA

Väärä aika tulla kuulluksi

Loppuvuodesta 2021 saimme ilouutisen. Pohjoismaiden ministerineuvosto oli myöntänyt rahoituksen pohjoismais-venäläiselle yhteiskehittämishankkeellemme *Time to Get Heard!* [*Aika tulla kuulluksi!*] *Co-creating avenues for youth participation for socially sustainable child protection services*. *Aika tulla kuulluksi!* -hankkeen keskeinen päämäärä oli vahvistaa lastensuojelusta itsenäistyneiden nuorten osallisuutta lastensuojelun ja jälkihuollon palveluissa Suomessa, Norjassa ja Venäjällä. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen hengessä tavoitteena oli luoda uudenlaisia keinoja näiden nuorten äänen kuulumiselle heitä koskevassa päätöksenteossa ja tukijärjestelmässä, jotta tuki vastaisi paremmin heidän tarpeisiinsa. Näin palvelujärjestelmä olisi sekä sosiaalisesti että eettisesti kestävämpi.

Ajattelimme, että pureutumalla rakenteellisiin esteisiin, jotka rajoittavat nuorten äänen kuulumista ja kehittämällä nuorten omasta näkökulmasta mielekkäitä keinoja tulla kuulluksi, voimme palveluiden ohella vaikuttaa myös näiden nuorten toimijuuden vahvistumiseen. Keskeistä oli yhteiskehittäjyyden ajatus: kolmen maan nuoret itse aktiivisesti kokemuksiaan vaihtaen ideoisivat uusia keinoja vaikuttaa. Aikuistoimijoiden rooliksi jäisi tilan tarjoaminen tälle ideoinnille ja niiden eteenpäin viennissä avustaminen.

Aika tulla kuulluksi! pohjasi aiempiin venäläiseen lastensuojeluun ja nuorten hyvinvointiin pureutuneisiin tutkimushankkeisiimme, joissa teimme kanssa- ja vertaistutkimusta yhdessä venäläisten lastenkodeista, sijaisperheistä tai lapsikylistä itsenäistyneiden nuorten kanssa. Analyyseissämme olemme keskittyneet tutkimukseen osallistuneiden nuorten toimijuuteen omassa arjessaan ja suhteessa tulevaisuuteensa sekä tuottaneet tietoa siitä, minkälaiset seikat – makrotasoisista rakenteista nuorten lähipiiriin – vaikuttavat nuorten tulevaisuuden valintoihin sekä heidän kokemukseensa omasta toimijuudestaan.

Olemme todenneet, että Venäjän kontekstissa sijaishuollossa asuneet nuoret saavat monenlaisia materiaalista tukea valtiolta, mutta samaan aikaan heidän valintansa ja toimijuutensa ovat monella tapaa rakenteiden rajoittamia. Mitä heiltä usein puuttuu, on henkilökohtainen tuki valintojensa ja päätöksensä tueksi. Näillä päätöksillä – esimerkiksi koulutusvalinnoilla – on kauaskantoisia seurauksia haavoittuvassa asemassa olevien nuorten tulevaisuuden suhteen: heillä ei ole samalla tapaa ”varaa tehdä virheitä”, kuten monilla vanhempiensa kanssa asuvilla nuorilla, jotka saattavat palata kotiin pohtimaan valintojaan uudelleen. Sen sijaan, että

venäläisnuorille tarjottava tuki kannustaisi uskomaan omiin haaveisiinsa, se pikemminkin ohjaa nuoria stereotyyppisille ja usein alemmille koulutus- ja ammattipoluille, koska heidän ei uskota pärjäävän jatko-opinnoissaan. Valtaosa tutkimukseemme osallistuneista nuorista päättikin koulunsa yhdeksään luokkaan ja jatkoi ammattikouluun korkeakouluopinnot mahdollistavan yhdentoista koululuokan sijaan. Harvalla nuorella on myöskään resurssija lähteä kauemmas opiskelemaan, joten valintoja ohjaa paikallinen koulutustarjonta.

Yksi tutkimukseemme tärkeistä tuloksista oli se, että nuorilla, jotka luottivat tulevaan ja omiin kykyihinsä vaikuttaa valintoihinsa, oli jonkun läheisen aikuisen tuki. Tämä saattoi olla sijaisvanhempi, isovanhempi, sosiaalityöntekijä tai järjestön kautta löytynyt tukihenkilö. Tärkeintä oli, että nuorella on joku, kehen luottaa ja kenen kanssa keskustella tulevaisuudesta ja siihen liittyvistä valinnoista. Tämä luotettu henkilö tarjoaa tarvittavan tiedon nuoren valintojen pohjaksi, mikä vaatii sen, että hän kuulee ja tietää nuoren tarpeet ja toiveet sekä kykenee realistisesti arvioimaan – ei aliarvioimaan! – nuoren resurssit. Tärkeää on tukea nuoren omaa kokemusta toimijana ja päätöstentekijänä, ja näin vahvistaa tämän uskoa siitä, että hän kykenee vaikuttamaan omaan elämänsä kulkuaan. Valitettavasti tämänkaltaisen tuki puuttui monelta venäläisnuorelta. Myös heidän mahdollisuutensa vaikuttaa tähän tukijärjestelmään olivat pienet.

Näihin tuloksiin pohjaten halusimme jatkaa yhteistyötämme venäläisten kansatutkijanuorten sekä järjestökumppanimme kanssa, jotta voisimme vaikuttaa venäläiseen tukijärjestelmään. Lasten ja nuorten kuuleminen on Venäjällä aliehdotettu, mutta kuten olemme tutkimukseemme todenneet, maassa meneillään oleva lastensuojelu-uudistus oli avannut mahdollisuuden ikkunan muutoksille. Paikallistasolla oltiin kiinnostuneita niin lastensuojelujärjestöjen kansainvälisessä yhteistyössä kertyneestä ammattitaidosta kuin nuorten kokemuksista. Suomessa tutustuimme nuorten itsensä perustamaan Osallisuuden aikaan, joka on lastensuojelun palveluja asiakasnäkökulmasta kehittävä järjestö. Osallisuuden aika tuottaa tietoa lastensuojelun asiakasnuorten näkemyksistä heitä koskevista palveluista ja vie tätä tietoa eteenpäin päättävälle taholle. Järjestössä toimii Nuorten kehittäjäryhmä, jonka kautta asiakasnuoret osallistuvat lastensuojelun palveluiden yhteiskehittämiseen ja näin saavat äänensä kuuluviin. Järjestö on löytänyt paikkansa suomalaisen lastensuojelun kehittämisessä, mutta se on ainoa laatuaan pohjoismaisessakin kontekstissa. Tämän asiantuntijuuden äärelle päätimme koota venäläiset kumppanimme ja uusia norjalaisia yhteistyötahoja. Näin syntyi idea yhteiskehittämishankkeesta nuorten oman äänen vahvistamiseksi lastensuojelussa Euroopan pohjoisessa.

Tämä aloite eli *Aika tulla kuulluksi!* -hanke sai pohjoismaisen rahoituksen. Tarkoituksenamme oli aloittaa työpajasarja, johon osallistuisi lastensuojelusta itsenäistyneitä nuoria kaikista kolmesta maasta ja joiden tuloksena syntyisi uudenlaisia – kasvokkaisia ja digitaalisia – tapoja nuorille vaikuttaa heitä koskevaan palvelujärjestelmään. Olimme kaikki innoissamme ja toivoa täynnä, kunnes Venäjä hyökkäsi Ukrainaan. Pian sen jälkeen Pohjoismaiden ministerineuvosto perui rahoitukseemme. Samalla hukkuivat sekä toivo että nuorten ääni.

Ymmärrämme hyvin, että Venäjää vastaan oli reagoitava: rahavirrat ja virallinen institutionaalinen yhteistyö Venäjälle oli katkaistava. Olisimme kuitenkin olleet valmiit pohtimaan erilaisia tapoja jatkaa yhteistyötämme, jotta hankkeemme olisi edelleen jotenkin hyödyttänyt myös näitä rakenteellisesti hyvin haavoittuvassa asemassa olevia venäläisnuoria, joille ei edes ikänsä puolesta ole ollut mahdollisuuksia äänellään vastustaa, saati tukea nykyhallintoa. Kuten

aina kriiseissä, tässäkin hyökkäyssodassa heikompiosaiset kärsivät eniten. Onko eettisesti oikein ensin antaa toivoa ja sitten sulkea kaikki ovet, erityisesti juuri haavoittuvassa asemassa olevilta nuorilta, joiden tulevaisuudelle tämänkaltaisilla aloitteilla olisi voinut olla merkitystä?

Meri Kulmala

Kirjoittaja työskentelee Helsingin yliopiston eriarvoisuustutkimusverkosto INEQin johtajana. Venäläisen lastensuojelun lisäksi hän tutkii Suomen kontekstissa kielellistä haavoittuvuutta sosiaalipalveluissa sekä nuorten mielen hyvinvointia ja vertaistukea.

Anna Fomina

Kirjoittaja on sosiologi ja Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden tohtoriohjelman väitöstutkija. Hän tutkii lapsuutta ja sosiaalipolitiikkaa Venäjällä erityisfokuksenaan sijaishuollossa kasvaneet nuoret.

Akustisia kokemuksia kuvista

Mikhail Tolmachev (MT) on Moskovassa vuonna 1983 syntynyt taiteilija, joka käyttää töissään lähinnä ääni-installaatioita, videoita, valokuvia ja tilallisia interventioita. Taitessaan hän tarkastelee sitä, miten erilaisten dokumenttien asema muuttuu ajassa sekä sitä, miten totuutta ja todellisuutta rakennetaan poliittisten tavoitteiden kautta. Hän tutkii representaation murtumakohtia ja näkyvyyden väkivaltaista historiaa yhteistyössä kirjailijoiden, historioitsijoiden ja taiteilijoiden kanssa. Hän asuu ja työskentelee Leipzigissa. Kotisivut: <https://mikhailtolmachev.net/>. Mikhailia haastatteli *Idäntutkimukselle* Adel Kim (AK), joka on taiteilijaresidensseihin erikoistunut kuraattori, manageri ja tutkija.

Ääni-installaatio Hiljaisuuden sopimus (2016)

AK: Taustasi on valokuvauksessa ja visuaalisessa mediassa, mutta ääni on tullut mukaan töihisi 2010-luvun puolivälistä lähtien. Kertoisitko siirtymisestä puhtaasti visuaalisista töistä kuuloaistia hyväksi käyttäviin?

MT: Valokuvien kanssa työskenteleminen liittyy minulla käänösprosessiin. Olen aina pitänyt niitä tutkimuskohteena. Valokuva on intermediaalinen, sen vastaanotto voi olla myös akustinen ja performatiivinen kokemus, jolloin sen näkee uudella tavalla.

Fragmenti teoksesta Hiljaisuuden sopimus (2016)

Olen saanut paljon vaikutteita Martha Langfordilta, joka on kanadalainen historioitsija ja valokuvakirjoja sekä niiden performatiivisuutta tarkasteleva valokuvantutkija. Hänen keskeisiä ajatuksiaan on, että albumissa oleviin valokuviiin liittyy äänikokemus, joka välittyy valokuvien esittämisen ohella kerronnan kautta. Kuvat auttavat yhdistämään kertomista ja näyttämistä toisiinsa. Suullinen kertomus sisältyy valokuva-albumiin sen kautta, miten valokuvat on sijoitettu sen sivuille, vaikka kukaan ei sitä kertoisikaan tai vaikka kertomaan pystyviä ei olisi enää edes elossa. Sitä voi verrata partituuriin, jonka olemukseen kuuluu koko sävellyksen akustinen potentiaali.

Vuonna 2016 Moskovan Gulag-museo esitteli Solovetskin vankileiristä tehtyä valokuva-albumia käsittelevän työni *Hiljaisuuden sopimus* (ven. *Pakt moltšanija*). Työstin siinä leirivalokuviiin liittyvää väkivallan traumaa. Pakkotyötä esittävässä valokuvissa väkivalta heijastuu filmille tai joskus lasinegatiiville. Nämä valokuvat eivät kuvaa todellisuutta, vaan leiriä esitellään propagandatarkoituksessa. Koin, että minun pitää työskennellä tämän kadonneen kertomuksen ympärillä ja että työni on perustuttava akustiseen kokemukseen.

Minua kiinnostivat valokuvakirjan eri muodot: niin sen tekohetki kuin sen uudelleen-syntyminen henkilökohtaisesta arkistosta museoon siirrettäessä (vrt. Walter Benjaminin *afterlife*). Kaikesta uudesta syntyi uusi albumiin liittyvä kertomus. Tein ääni-installaation haastattelujen pohjalta. Yksi niistä oli Gulag-museon työntekijän kanssa, jolta kuulin albumin tarinan museoesineenä. Haastattelin myös naista, joka oli myynyt albumin omasta arkistostaan museolle. Kolmas tarina liittyy Solovetskin museon tutkijaan Olga Botškarjovaan. Työskentelin hänen kanssaan vuodesta 2015 lähtien, tosin enää hän ei ole elossa. Hänen kertomuksensa perustuu historialliseen tietoon ja tosiasioihin sekä siihen, millainen leiri oli ja mitä siellä tapahtui. Kertomus rakentuu muistelmista, päiväkirjamerkinnöistä ja kaikesta muusta mitä leirielämästä tiedetään.

Ääni-installaatio Hiljaisuuden sopimus (2016)

Ääni-installaatio Hiljaisuuden sopimus (2016)

Tämä siirtymä valokuvien kanssa työskentelystä uusiin taiteen muotoihin on ollut minulle tärkeää jo vuosia.

AK: Sanoit, että valokuva on sinulle tutkimuskohde. Etkö näe eroa sen välillä, tuotatko valokuvan itse vai työskenteletkö olemassa olevan kuvan pohjalta?

MT: Sillä ei ole minulle oikeastaan mainittavaa eroa. Voin ottaa valokuvia itse tai käyttää olemassa olevaa arkistoa, suhtaudun kuviin joka tapauksessa välineenä. Keskeistä on se, mitä aineisto ja sen tutkiminen minulle kertovat. Lähdeteos määrittää sen, miltä valmis teos tai näyttely näyttää, samaan tapaan kuin valokuva-albumi määrittää akustisen kokemuksen.

AK: Martha Langford kirjoittaa henkilökohtaisista albumeista. Ne, joiden kanssa työskentelet, ovat virallisia ja propagandistisia. Miten tällaista pakkokeinoin tuotettua ei-henkilökohtaista arkistoa ja kertomusta voi lähestyä?

MT: Valokuva-albumi on muistin apuväline, sillä pidetään yllä muistia ja säilytetään hetkiä, joista myöhemmin rekonstruoidaan muistoja. Perhealbumin tehtävä on tukea perheen yhtenäisyyttä. Sinne tallennetaan kuvia tärkeistä hetkistä, kuten lapsen syntymästä, häistä, tapaamisista, illallisista, piknikeistä ja yhteisistä matkoista. Nämä tapahtumat suodatetaan pois laajemmasta, myös negatiivisia tapahtumia sisältävästä joukosta. Myös leirialbumit suodattavat muistoja. Propaganda vankileiristä menestyvänä teollisuusyksikkönä vertautuu perheen esittämiseen menestyvänä sosiaalisena yksikkönä. Vaikka leirialbumi onkin suunniteltu eri tarkoitukseen, sen rakenne ja suhde muistiin on samankaltainen.

Toistaiseksi tunnetut kolme Solovetskin vankileirin albumia koostuvat yksistä ja samoista valokuvista, jotka on järjestetty eri lailla. Ne kertovat kolme erilaista tarinaa. Kiroville lahjoitetussa albumissa leiri esitetään taloudellisesti tehokkaana sekä kykenevänä elättämään itsensä ja tuottamaan voittoa. Pakkotyön se esittää hyödyllisenä ja kannattavana, mikä ei

Fragmenti teoksesta Hiljaisuuden sopimus (2016)

tietenkään pitänyt paikkaansa. Gorkille lahjoitetun albumin tarkoituksena oli osoittaa, miten yhteiskunnassa epätoivottuja yksilöitä muokattiin uudelleen. Leirillä oli teatteri, kirjastoja, kerhoja ja osastoja, ja se näyttäytyy kansalaisia uudelleen kouluttavana tehtaana. Kolmas albumi on nähtävästi henkilökohtainen ja kuulunut NKVD:n upseerille. Siinä on paljon upseerien ryhmäkuvia, joiden seassa on lavastettuja kuvia pakkotyöstä. Yhdistelmästä tulee kammottava vaikutelma.

AK: Oliko näyttelyssä tarinoita kaikista näistä kolmesta?

MT: *Hiljaisuuden sopimus* kertoo vain yhdestä Gulag-museossa olevasta valokuva-albumista. Hanke pohjautuu sen 22 revittyyn kuvaan. Ajatuksena oli rakentaa uudelleen albumista irti revityt kohdat. Emme tieneet, mitä siellä tarkalleen oli ollut, mutta saatoimme arvata sen pohjalta, mihin kuva sivulla oli sijoitettu. Uusi tarina rakentui osittain arvailuille siitä, miksi juuri nämä kuvat oli revitty. Minulle tällainen muistojen väkivaltainen repiminen näyttäytyi nyky-Venäjän valtiollisen väkivallan metaforana. Näyttelyni onkin sekoitus muistelukokemusta ja sitä, miten tarinaa nykyhetkessä tulkitaan.

AK: Jo ennen *Hiljaisuuden sopimusta* työskentelit äänen parissa esimerkiksi *Näkökentän ulkopuolella* -hankkeessasi (2014, ven. *Vne zony vidimosti*) Venäjän asevoimien museossa, jossa esillä olivat muun muassa työt *Sodan äänet* (ven. *Golosa voiny*) ja *Muistin visuaalinen historia* (ven. *Vizualnaja istorija pamjati*). Kertoisitko vähän niistä?

MT: Se on tulkintani kahdesta sodanaikaisiin tallenteisiin perustuvasta neuvostopropagandaelokuvasta. Toiseen jätin vain äänitallenteita, kuten Zoja Kosmodemjanskajan äidin puheen, jossa hän vaatii kosta tyttärensä puolesta. Minua kiinnosti se, miten hänen puhettaan

Fragmenti teoksesta Hiljaisuuden sopimus (2016)

Fragmenti teoksesta Näkökentän ulkopuolella (2014)

käytettiin propagandamyytin luomisessa. Toisesta taas keräsin uutisfilmejä, joissa neuvostouutisfilmien kuvaajia kuvattiin työssään. Teos näyttää, miten kollektiiviseen visuaaliseen muistiin luodaan kuva sankarillisuuttisesta menneisyydestä.

AK: Painottamalla kuvattavan kohteen sijaan kuvaavaa henkilöä korostat siis kuvaajan toimijuutta.

MT: Juuri niin, keskityn kuvan tuottamiseen liittyviin tekijöihin. Kyse ei ole vain kuvassa olevista henkilöistä vaan itse kuvaustilanteesta, joka luo yhteyksiä näiden toimijoiden välille, kuten kameran ja sen takana olevan henkilön sekä myös katsojien välille. Ne kaikki ovat osa kuvaa.

On keskityttävä olosuhteisiin, joissa kuva on luotu. Monet työni käsittelevät sitä, miten neuvostoliittolainen taistelumaalaus tuottaa taiteellista todellisuutta, jolla ei ole juurikaan tekemistä poliittisen todellisuuden kanssa, vaikka se onkin sitä olevinaan. Väitetään, että kuva vastaa todellisuutta, vaikka kyseessä on taiteellinen tulkinta.

AK: Tuotko esiin oman toimijuutesi töissäsi?

MT: Minulle on tärkeää, että työni tekninen toteutus on selvää. Teoksen on kyseenalaistettava luomansa taiteellinen todellisuus. Kyse on vieraannuttamisesta. Silloin luomisprosessikin avautuu. On oltava selvää, että teos on jonkun tekemä.

AK: Asevoimien museon työsi muistuttaa Fred Wilsonin teosta *Mining the Museum*. Nykypäivän näkökulmasta on yllättävää, että pääsit niin konservatiiviseen museoon. Miten se onnistui?

MT: Luullakseni museon väki ei ymmärtänyt mitä tein. Hanke epäonnistui siinä mielessä, ettei se pystynyt herättämään dialogia. Asevoimien museo ja sen taistelumaalauksen koulu ovat kaikille tuttuja instituutioita. Hekin puolestaan tuntevat kaupungin taide-elämää, mutta silti ne elävät kahdessa aivan eri maailmassa. Hankkeeni oli eräänlainen yritys päästä

Fragmentti teoksesta *Näkökentän ulkopuolella* (2014)

lähemmäs näiden maailmojen välistä rajaa. Halusin ymmärtää, mitä museon materiaaleilla voi tehdä ja pohtia sitä kriittisesti. Se oli kuitenkin kuolleenä syntynyt ajatus, mahdollonta jo silloin ja etenkin nyt.

En pyrkinyt kritisoimaan tai pilkkaamaan museota, vaan tuomaan esiin ne rakenteet ja valtahierarkiat, jotka tekevät museosta pikemminkin poissulkevan kuin osallistavan. Mutta kun lähdin mukaan tähän leikkiin, oli vaikea pysyä avoimena. En voinut sanoa suoraan, etten pitänyt heidän esitystään todellisuudesta totuudenmukaisena ja että se esitti vain yhden näkökulman.

Piti siis keksiä ihan oma kieli. Esitin kussakin salissa jonkin museoesineen uudesta näkökulmasta. Esimerkiksi maalauksia Afganistanista ja Vietnamista sisältäviin saleihin laitoin taiteilijoiden luonnoksia ja niihin liittyviä selityksiä olosuhteista, joissa maalaukset ovat syntyneet. Vietnamilaisista naisista otettiin paljon kuvia niin sotilaspuvussa kuin siviilivaatteissakin, koska pyrittiin kuvaamaan haavoittuvaista mutta arvokasta ja rauhanomaista elämää, joka vastustaa amerikkalaista imperialismia. Tämä näkökulma sisältyi taiteilijoille annettuun tehtävään.

Toivon, että esittämäni näkökulman muutos voisi aikaansaada muutoksen tavassa katsoa kaikkea muutakin. Museon väki ei ymmärtänyt mihin pyrin eikä se vaivautunut tutkimaan töitani kunnolla. Näyttelyn keskipiste oli Georgian vuoden 2008 sotaa käsittelevä teos *Rauhaanpakottaminen* (ven. *Prinuždenije k miru*). Yhdessä vitriineistä oli kolonialistiseen tyyliin esillä sotasaaliina takavarikoituja georgialaisia sotilaspukuja, vaikka virallisen kannan mukaan Venäjän armeija toimi rauhanturvaajana. Laitoin saliin tyhjiä vitriinejä ja ääni-installaation, jonka äänitallenteissa sanottiin suoraan: ”venäläinen sotilas, häivy täältä, sinua ei täällä tarvita.” Äänet oli kuitenkin toteutettu infrapunalla, eli ne pystyi kuulemaan vain esillä olleilla infrapunakuulokkeilla. Jos joku museon henkilökunnasta olisi kuunnellut

Ääni-installaatio Näkökentän ulkopuolella (2014)

nauhoitteen, ei työtäni olisi ikinä laitettu näytteille. Kukaan ei kuitenkaan kuunnellut, joten työ jäi heille vieraskieliseksi.

Muistan kuulleen kollegaltani Valerija Konontšukilta kielitieteellisestä diglossiasta. Siinä saman kielen sisällä eri sosiaalisilla ryhmillä on erilaisia kielimuotoja. Se on mielestäni hyvä metafora työhöni museossa. Jotta voisi työskennellä autoritaarisessa valtiossa tai nyky-Venäjän kaltaisessa sotilasdiktatuurissa, pitää keksiä uusi kielimuoto. Siitä tässä hankkeessa oli kyse.

AK: Teet paljon työtä, joka liittyy sotahistoriaan ja sen kirjoittamiseen sekä siihen, miten menneitä tapahtumia tulkitaan nykyään. Nyt on kuitenkin meneillään sota, joka koskee meitä suoraan. Miten taiteilijaan vaikuttaa se, että ajallista tai maantieteellistä etäisyyttä kohteeseen ei ole?

MT: Vaihtoehtoja ei ollut. Kaikki viimeisen kymmenen vuoden aikana tekemäni työt ovat liittyneet valtion harjoittamaan henkiseen ja fyysiseen väkivaltaan. Käyttämäni menetelmät auttavat minua selviytymään sen aiheuttamasta paineesta. Jatkan vain sitä, mitä olen jo tehnyt.

Etäisyyden puute ei ole ongelma. Tällä hetkellä työn alla on hanke, jonka aloitin ennen sotaa, mutta joka kuitenkin liittyy siihen. Perehdyn nykyaikaiseen taistelumaalaukseen studiossa, jossa sitä tehdään. Joudun etsimään yhteistä kieltä sellaisten ihmisten kanssa, joiden kanssa sitä on vaikea löytää. He ovat loistavia taidemaalareita, jotka taitavat maalaustekniikat mestarillisesti. Heidän maailmankuvassaan taiteellinen luovuus elää kuitenkin sulassa sovussa sotaa ja kuolemaa ylistävän militaristisen retoriikan kanssa. En voi puuttua asiaan, jotta en pilaisi kontaktia heihin. Aineiston ja lausuntojen kerääminen on haastavaa, mutta en koe, että välillämme olisi häiritsevää etäisyyttä.

Venäjistä suomentanut Mika Perkiömäki

Fragmentti teoksesta Näkökentän ulkopuolella (2014)

Venäjän kielen uusien lainaverbien aspektiparit

Gustaf Olsson

Kielet voivat muuttua esimerkiksi ottamalla sanoja muista kielistä. Sellaisia sanoja kutsutaan lainasanoiksi. Lainasanojen pitää sopeutua uuden kielen kielioppiin. Esimerkiksi substantiivi 'sauna' on tullut moniin kieliin suomen kielestä. Jokaisessa uudessa kielessä, johon 'sauna' on päätynyt, sen on pitänyt sopeutua uuden kielen kielioppiin, esimerkiksi monikkomuodon muodostamiseksi. Esimerkiksi englanniksi monikkomuoto on *saunas*, tšekiksi *sauny*, fääriksi *saunur*, unkariksi *szaunák* ja saksaksi *Saunen*. Nämä sanat sisältävät ulkoisen, sanastollisen osan – *sauna* – ja sisäisen (englantilainen, unkarilainen jne.) kieliopillisen monikkomuodon muodostavan osan. Olen kiinnostunut jälkimmäisestä kieliopillisesta osasta. Monikon muodostaminen on usein melko helppoa, ainakin englannissa. Englannin kielessä on melkein kaikille substantiiveille säännöllinen monikkomuoto: -s. Epäsäännöllisiä monikkumuotoja on hyvin vähän, kuten esim. *child* – *children*, 'lapsi' – 'lapset'.

Mitä tapahtuu, jos kieliopissa on kategoria, jossa ei ole ilmeistä säännöllistä muotoa? Venäjän kielen verbiaspekti on sellainen. Väitöskirjani käsittelee sitä, miten lainaverbit sopeutuvat venäjän kieliopin verbiaspekteihin. Mitä verbiaspektit sitten ovat? Venäjän kielen verbejä on kahta eri laatua. Jotkin verbit viittaavat toimintaan, jonka puhuja näkee kokonaisuutena, suoritettuna. Näitä kutsutaan perfektivisiksi verbeiksi. Muilla verbeillä tätä ominaisuutta ei ole. Nämä verbit voivat viitata toimintaan, joka on kehittymässä tai joka toistuu, tai ne voivat viitata toiminnan olemassaoloon. Toiminta voi myös olla loppuun suoritettu, mutta puhuja ei pidä tärkeänä, onko se suoritettu vai ei. Tätä verbityyppiä kutsutaan imperfektiiviseksi.

Monilla venäjän kielen verbeillä on vastinpari, joskus useitakin, toisessa aspektissa. Näitä verbejä kutsutaan aspektipareiksi. Toiminta voidaan nähdä joko meneillään olevana prosessina – kuten suomen "rakentaa taloa" – tai kokonaisena, lopetettuna prosessina – kuten suomen "rakentaa talo". Venäjäksi "rakennan taloa" on *stroju dom*, ja "rakennan talon" on *postroju dom*. *Stroit* ja *postroit* ovat siis aspektipari: kaksi verbiä, joilla on sama, tai samantapainen, sanastollinen merkitys 'rakentaa' mutta eri aspektimerkitys.

Suurimalla osalla venäjän kielen verbeistä on pari toisessa aspektissa. Poikkeuksia ovat sellaiset verbit, joiden merkitykseen ei luonnostaan liity päätyvää toimintoa, kuten 'istua', 'seistä' tai 'olla'. Aspektipareja vaikuttaisi olevan vain slaavilaisissa kielissä. Venäjän kieltä

opiskelevat pitävät aspekteja usein sen kieliopin vaikeimpana osana, sillä aspekteilla ei ole säännöllistä muotoa. Aspektiparit voivatkin näyttää hyvin erilaisilta. Jo mainittua imperfektiivistä verbiä *stroit*, vastaa perfektiivinen *postroit*. Imperfektiivisellä verbillä *pisat*, ’kirjoittaa’, on perfektiivinen verbipari *napisat*, jossa on *po*-etuliitteen sijaan toinen etuliite: *na-*. Verbin *osmatrivat*, ’katsastaa’, perfektiivinen verbipari on *osmotret*. Tässä tapauksessa imperfektiivisessä verbissä on ylimääräinen suffiksi.

Riippuen keneltä kysyy venäjän kielessä on noin 15–20 etuliitettä ja neljä suffiksia, jotka voivat muodostaa aspektipareja. Aspektiparia ei voi muodostaa ottamalla vain jonkin etuliitteen tai suffiksin, vaan jokaisella verbillä on yleensä yksi tietty. Ulkomaalaisille tarkoitettujen kurssikirjojen mukaan on vain opittava verbi kerrallaan, minkä etuliitteen tai suffiksin avulla aspektipari muodostetaan.

Kun venäjän kieleen lainataan uusi verbi ja sille tarvitaan verbipari, lähdekielen kielioppi ei auta, koska yleisimmissä lähdekielissä aspektipareja ei ole. Aspektiparia ei siis voi lainata, vaan se on muodostettava venäjän kieliopin puitteissa. Tätä ongelmaa tarkastelen väitöskirjassani.

Sata vuotta sitten venäjän lainaverbit eivät useinkaan vielä muodostaneet aspektipareja. Ne olivat ”kaksiaspektuaalisia”, eli samaa verbimuotoa käytettiin – ja usein käytetään edelleen – sekä imperfektiivisissä että perfektiivisissä konteksteissa. Näissä lainaverbeissä on tyypillinen päätte *-ovat*, jonka voi nähdä sellaisissa kaksiaspektuaalisissa verbeissä kuin *izolirovat*, ’eristää’, *mehanizirovat*, ’mekanisoida’, *atakovat*, ’hyökätä’, ja monissa muissa. Viime vuosikymmeninä yhä harvempi lainaverbi on muodostettu päätteellä *-ovat*. Sen sijaan niiden päätte on *-it* tai *-at*, kuten viimeaikaiset verbit *tvitit*, ’tviitata’, julkaista jotain Twitterissä, *guglit*, googlettaa, ja *laikat*, ’tykätä’, ’painaa ”tykkään” -painiketta sosiaalisessa mediassa’. Näillä verbeillä on aspektipareja.

Miten ne muodostavat aspektipareja? Useimmat venäjän lainaverbit ovat imperfektiivisiä ja niistä muodostetaan perfektiivinen verbipari etuliitteen avulla. Takaisin pääkysymykseen siirtyäkseni: mitkä etuliitteet kuuluvat mihinkin verbiin? Kuten mainittu, venäjän kielessä on noin 15–20 verbietuliitettä, joiden avulla aspektipareja voi muodostaa. Väitöskirjani osoittaa, että viimeaikaisissa lainaverbeissä hallitsee neljä etuliitettä: *za-*, *s-*, *pro-* ja *ot-*. On myös yksi erittäin produktiivinen suffiksi: *-nu-*, jota käytetään perfektiivisissä verbeissä tarkoittamaan lyhyttä tekoa kerran, kuten *kliknut*, ’napsauttaa’ [kerran] ja *tvitnut*, ’tviitata’, ’lähettää twiitti Twitterissä’.

Verbeihin, joilla on eri merkitys, liitetään eri etuliitteitä. Verbit, joilla on samankaltainen merkitys, saavat yleensä saman aspektuaalisen etuliitteen tai suffiksin aspektiparin muodostamiselle. Esimerkiksi, verbit, jotka viittaavat liikkeeseen ”keskelle” muodostetaan usein käyttämällä etuliitettä *s-*, mikä näkyy sellaisissa esimerkeissä kuten *tsentrirovat*–*tsentrirovat*, ’keskittää’ ja *gruppировat*–*sgruppировat*, ’ryhmittää’. Verbit, jotka viittaavat jonkin läpimenemisen prosessiin, joko fyysisessä tilassa tai metaforisesti ajassa, muodostetaan usein käyttämällä etuliitettä *pro-*, kuten *apgreidit*–*proapgreidit*, ’päivittää’ (tietokonejärjestelmä) tai *installirovat*–*proinstallirovat*, ’asentaa’ (tietokoneohjelma).

Etuliittä *ot-* suositaan, kun puhutaan toimista, jotka normaalisti eivät toistu, tai toiminnoista, jotka yleensä valmistuvat lopullisesti, kuten *redaktirovat*–*otredoktirovat*, ’muokata’ (tekstiä, artikkelia) ja *fotošopit*–*otfotošopit*, ’muokata kuvaa’. Yleisimmin käytetty aspektuaalinen etuliite nykyaikaisissa venäjän lainaverbeissä on kuitenkin *za-*. *Za-* on poikkeuksellinen etuliite. En kutsuisi sitä säännölliseksi, koska suurin osa lainaverbeistä muodostaa aspektipareja muiden etuliitteiden avulla. *Za-* on kuitenkin yleisin aspektuaalinen etuliite nykyaikaisissa

lainaverbeissä, ja sitä käytetään useissa eri verbeissä, joilla on hyvin erilaisia merkityksiä. *Za-* vaikuttaa vähemmän erityiseltä kuin muut etuliitteet, sen mukana tulee vähemmän leksikaalista sisältöä kuin muilla etuliitteillä.

Za- ei kuitenkaan ole vapaa erityisistäkään merkityksistä. Toisinaan se tarkoittaa 'peittää', mikä näkyy sellaisissa verbeissä, kuten *kamuflirovat–zakamuflirovat*, 'naamioida', *betonirovat–zabetonirovat*, 'betonoida' ja *asfaltirovat–zaasfaltirovat*, 'asfaltoida'. Suurin osa *za-* verbeistä ei kuitenkaan liity mitenkään peittämiseen. *Za:n* produktiivisuuden pääasiallinen syy voi sen sijaan piillä sen laajassa ja abstraktissa merkityksessä, jota jotkut tutkijat kutsuvat tilanmuutokseksi (engl. *change of state*). *Za-*etuliitteiset verbit viittaavat yleensä jonkinlaiseen muutokseen tai tulokseen, mikä sopii hyvin yhteen perfektiiivisen aspektin resultatiivisen merkityksen kanssa. Tästä syystä *za-* on muita etuliitteitä vähemmän erityinen: *za-*n merkitys on päällekkäinen perfektiiivisen aspektin keskeisen tavallisen merkityksen kanssa.

Verbin etuliitteellä on siis etuliiteaspektipareissa samanlainen merkitys kuin verbivartalossa, mutta etuliitteen merkitys on abstraktimpi. Tätä ilmiötä kutsutaan englanniksi nimellä *overlap hypothesis* ("päällekkäisyshypoteesi"), jolla tarkoitetaan sitä, että etuliitteen ja verbivartalon merkitykset menevät päällekkäin eli ne ilmaisevat jossain määrin samaa asiaa. Tätä kutsutaan toisinaan myös Vey-Schooneveld-ilmiöksi tai *subsumptioniksi*. Millä nimellä ilmiötä sitten kutsutaankin, "päällekkäisyyden" mekanismi selittää paljon aspektiparien muodostumisesta nykyvenäjässä.

Päällekkäisyshypoteesi vie toiseen väitöskirjani tärkeään aiheeseen eli etuliitevaihteluun (engl. *prefix variation*). Monilla verbeillä on useampi kuin yksi perfektiiivinen verbipari. Niillä on kaksi tai jopa useampia etuliiteverbejä, joita voidaan pitää niiden verbipareina. Kahdessa väitöskirjani artikkelissa tarkastelen etuliitevaihtelua konkreettisissa verbeissä ja niiden kollokaatioissa venäjänkielisisä mediateksteissä. Analyysini osoittaa, että verbeillä, joihin liittyy etuliitevaihtelu, on hieman erilainen merkitys kuin samalla verbillä erilaisen etuliitteen kera, ja että etuliitteen merkitys vaikuttaa koko verbin merkitykseen. Verbit, joiden etuliite on eri, merkitysero on usein pieni: voi olla, että verbit ovat synonyymisiä verbin (tai verbien) keskeisessä, prototyypisessä merkityksessä, mutta jotkin alamerkitykset liittyvät vain yhteen kyseisistä etuliiteverbeistä.

Väitöskirjassani olen kerännyt jo olemassa olevaa mutta hajanaista aineistoa, jota ei ole aiemmin kerätty yhteen ja analysoitu. Olen koonnut yhteen suuren määrän lainaverbejä viime vuosikymmeniltä ja 1900-luvulta. Ne tulevat eri lähteistä, kuten sanakirjoista, kielitieteellisestä kokeesta ja venäläisistä mediateksteistä.

Väitöskirja on tähän mennessä kattavin työ venäjän modernien lainaverbien aspektipareista, mahdollisesti jopa nykyvenäjän verbinmuodostuksen aiheesta. Venäjän kielen verbiaspekti ja prefiksaatio ovat kieliopin ja sanaston risteyskohdassa, kieliopin säännönmukaisuuden ja sanaston satunnaisuuden välissä. Venäjän kielen lainaverbit ja verbiaspekti antavat mahdollisuuden tarkastella lähemmin sitä, kuinka kielioppijärjestelmä, joka ei tarjoa säännönmukaista tapaa uusien sanojen muodostukseen, sopeuttaa ja mukauttaa uusia sanoja. Tutkimus nostaa näkyviin sen, että raja sanaston ja kieliopin välillä ei aina ole selkeä ja että kielioppi ja sanasto voivat nivoutua toisiinsa monin tavoin. Toivon, että kielitieteen maailma oppii väitöskirjastani ainakin tämän.

FM Gustaf Olssonin venäjän kielen alaan kuuluva väitöskirja *Aspectual Pairs of Recently Borrowed Verbs in Russian* tarkastettiin 10.6.2022 Turun yliopiston humanistisessa tiedekunnassa. Vastaväittäjänä toimi professori Stephen M. Dickey (Kansasin yliopisto, USA) ja kustoksena professori Johanna Viimaranta. Väitöskirja on ladattavissa osoitteessa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8857-0>

Kurkistus vuosisadan takaiseen Viipuriin

Tiina-Maija Lehtonen & Laila Tarpila: *Tutkimaton Boris Sirpo ja Viipurin musiikin menestystarina.* Helsinki: Siltala, 2022. 208 s. ISBN 9789523880351

Tiina-Maija Lehtosen ja Laila Tarpilan laajalti viipurilaista musiikkielämää ja elämänmenoa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä valaiseva tietokirja nostaa esiin historiankirjoituksen marginaaliin unohtuneen Boris Sirpon (1892–1967, alkuaan Wolfson, myöhemmin Sirob). Esimerkiksi Viipurin kaupungin historiassa hänestä on vain muutama maininta (ks. Aro 1978, 283, 285). Sirpo oli viulisti, joka oli saanut viulu- ja sävellysooppia Moskovassa, Pietarissa ja Keski-Euroopassa. Suomeen hän saapui orkesteriviulistiksi vuonna 1912 ja uran seuraava askel oli *Viipurin Musiikin Ystävien Orkesteri*, johon Sirpo liittyi kaksi vuotta myöhemmin. Orkesteriura jäi lyhyeksi, koska koko orkesteri lopetti toimintansa Toivo Kuulan kuoleman jälkeen vuonna 1918. Boris Sirpo ei kuitenkaan jäänyt toimeettomaksi, vaan jo saman vuoden syksyllä hän perusti Viipuriin oman musiikkiopistonsa. Menestyksekkäs musiikkioppilaitos tuotti osaavia muusikoita, ja Sirpon johtamina opiston orkesterit kävivät ulkomailla esiintymismatkoilla.

Teos pohjautuu Lehtosen ja Tarpilan vuonna 2019 Yleisradion verkkosivuilla julkaisemaan artikkelisarjaan *Viipurin musiikin menestystarina 1918–1939*. Kirja eteneekin jatkokertomuksen tapaan kronologisesti Sirpon uraa ja laajemminkin viipurilaista musiikkielämää seurailleen ja sotien väliseen aikaan painottuen. Sirpon tarina luo ikään kuin kehyskertomuksen, jonka lomassa muita Viipurin musiikkielämän vaikuttajia nostetaan hetkittäin parrasvaloihin. Boris Sirpon tarinaa avataan teoksen alussa ottaen lähtökohdaksi hänen suhteensa Heimo Haittoon, lahjakkaaseen lapsitähteen ja tulevaan kansainväliseen huippuviulistiin. Haitto lähetettiin jo yhdeksänvuotiaana vuonna 1935 Viipuriin viuluoppiin ja käytännössä hän eli Sirpon perheessä – ainoan oman lapsensa he olivat menettäneet jo aiemmin. Talvisodan sytyttyä perhe pakeni Yhdysvaltoihin, jonne Sirpot jäivät asumaan ja jossa Boris Sirpon ura jatkui musiikkipedagogian parissa. Haitosta puolestaan kehittyi tähtiviulisti.

Alkuasetelmasta huolimatta Heimo Haiton rooli jää teoksen kokonaisuudessa ohueksi, mikä antaa tilaa Boris Sirpon ja koko viipurilaisen musiikkikentän tarkasteluun.

Teoksen lähdepohja koostuu pitkälti haastattelusta ja muistelmista, mukaan lukien Heimo Haiton muistelmista vuodelta 1976, mutta mukana on myös joitakin tutkimuksia. Sisällöllisesti aineistosta on saatu irti paljon uutta ja kiinnostavaa tietoa, joka valaisee paitsi Viipurin musiikkielämää ja muusikkojen kohtaloita, myös arkea 1900-luvun alkupuolen kaupungissa. Kulttuurin ja yksilöiden kautta kurkistetaan jokapäiväiseen elämään, jota tavallisesti historiantutkimuksessa käytetyn ja nykytutkijoille säilyneen asiakirja-aineiston kautta on vaikeampi tavoittaa. Hetket kahviloissa, Salakkalahden jäällä luistelemassa, kodeissa ja konserteissa heräävät eloon ja lukuosat sivuilla esiintyvät henkilöt saavat palan omasta tarinastaan kuuluviin.

Tietokirjoille tyypilliseen tapaan teoksessa ei ole käytetty lähdeviitteitä. Ottamatta kantaa parhaillaan kiihkeänä vellovaan keskusteluun tietokirjojen ympärillä (ks. esim. Pernu 2022; Vainio-Korhonen 2022) jäin kaipaamaan käytettyjen lähteiden avaamista lukijoille ja niiden todistusarvon punnitsemista. Tekstin perustessa vahvasti muistitietoon, eli haastatteluihin ja muistelmiin, olisi hyvä huomioida muistin hataruus: kaikki muistitieto on subjektiivisesti rakennutunutta ja heijastaa muistelijansa näkökulmaa. Näin myös tulkinnot menneestä voivat vaihdella muistelijan mukaan ja jopa saman perheen jäsenet saattavat kertoa perhe-elämästään erilaisen tarinan. On myös asioita, joista ei haluta puhua tai joita ei haluta edes muistaa (ks. Pöysä). Millaiseksi kuva Boris Sirposta olisi muodostunut, jos teokseen olisi haastateltu muita henkilöitä tai käytetty lisänä esimerkiksi laajalti digitoitua sanomalehtiaineistoa? Henkilökuva on Sirpon vastoinkäymisten kuvailusta huolimatta melko myötäsukainen. Vaikka kyse on tietokirjasta eikä tieteellisestä tutkimuksesta, olisi lukijoita epäilemättä kiinnostanut menneisyyden tulkinallisuuden nostaminen esiin. Lisäksi Heimo Haiton korostaminen johtaa tekijöitä etsimään menneisyydestä hänen tähteyteensä johtaneita kehityskulkuja. Kun mennyttä lähestytään

tiedetystä lopputuloksesta käsin, koko se mahdollisuuksien horisontti, joka aikalaisille aukeni, jää tavoittamatta.

Läpi teoksen leipätekstissä tuodaan suhteellisen kattavasti esiin, mistä suorat, muusta tekstistä erotetut lainaukset ovat peräisin, mutta joissakin kohdissa (esim. s. 93) lainauksen alkuperä jää epäselväksi. Lähdemerkintöjen puuttumisen vuoksi on vaikea arvioida sitä, mikä on kirjoittajien omaa tulkintaa ja mikä taas haastatteluissa esiin nousutta tietoa tai mikä aikalaiskieltä ja mikä tutkijoiden omaa. Sirpon kuvaaminen tummasilmäiseksi ja mustanpuhuvaksi (s. 159) ei ole nykypäivän kielenkäytön mukaista, mutta aikalaisten suuhun se istui hyvinkin ja kuvasi osaltaan Sirpon näkemistä erilaisena ja vieraana (esim. Teini 1935, 3, joka kuvailee Sirobin ”etelämäisiä mustanpuhuvia kasvoja”). Viittauksilla aineistoihin tällaiset epäselvyydet olisi voinut välttää.

Juutalaisuus nousee toistuvana teemana tekstissä esiin, koska Sirpon alkuperä ja uskonnollinen suuntautuminen kiinnosti viipurilaisia. Hänen mahdollista juutalaisuuttaan arvuuteltiin ja kaikkien vuosien jälkeenkin häntä pidettiin ulkopuolisena. Itse Sirpo kertoi teoksen mukaan olevansa armenialainen ja kreikkalaiskatolinen. Hänellä kerrotaan riittäneen ihailijoiden lisäksi myös vihamiehiä ja kun hän sukunimien suomennusaallossa monien muiden tavoin vaihtoi sukunimensä Sirobista suomen kieleen istuvammaksi Sirpoksi vuonna 1935, todettiin, ettei hän nimeään vaihtamalla voinut muuttaa itseään suomalaiseksi. Lehdissä Sirpon juutalaisuutta puitiin kuitenkin ainakin jo edeltävällä vuosikymmenellä (Mäkinen 1927; Suomen juutalaisista ks. Torvinen 1989). Sanomalehtiaineistoa analysoimalla olisikin saanut teokseen aikalaisnäkökulmaa muisteluaineiston tueksi – tai sitä haastamaan.

Keskustelussa ei niinkään ole kiinnostavaa se, oliko juutalaisuus totta, vaan tapa, jolla asiaan suhtauduttiin, ja se, mitä se kertoo ajan ilmapiiristä ja suhtautumisesta vähemmistöihin. Vaikka Viipuri on erityisesti aikaisemmillä vuosisadoilla nähty kansainvälisenä ja kaupungin musiikkielämä kytkeytyi monin tavoin Pietarin läheisyyteen sekä sieltä saatuihin vaikutteisiin (Hirn 1981, 552), Sirponkin tarina todistaa, että todellisuudessa ”viipurilaiseksi” lukeutuminen ei ollut kaikille mahdollista vielä vuosien tai vuosikymmenienkään jälkeen (Einonen 2013; Einonen 2015). Vieraiksi katsottuihin henkilöihin on läpi historian suhtauduttu epäluuloisesti erityisesti silloin, kun heidän menneisyyttään ei tunneta.

Vaikka teos on tyylikäs ja huoliteltu, on sinne jäänyt virheitä. Siirtomaavarakauppa Montosen tulisi olla siirtomaatavarakauppa (s. 185) ja Irma Salmela-Suurpää esiintyy tyttönimellään vielä avioitumisen jälkeenkin (s. 172). Kaikilta osin teksti ei aina etene jouhevasti ja kun siihen on haluttu sisällyttää paljon yksityiskohtia, muodostuu lukukokemuksesta paikoin rönsyilevä ja hitusen sekavakin. Sisällöllisesti teos kuitenkin kuljettaa lukijan vuosisadan takaiseen Viipuriin ja tekee sen onnistuneesti.

Boris Sirpo ei juurikaan pääse teoksessa itse ääneen, sillä näkökulma on pitkälti hänen ystäviensä, sukulaistensa ja heidän jälkeläistensä. Annetaan siis hänelle viimeinen sana helmikuulta 1935, juuri ennen nimenmuutosta: ”Sanotaan, että ne ihmiset ovat onnellisia, joilla on isänmaa. Mutta ovat ne onnellisia sellaisetkin ihmiset, jotka löytävät isänmaan. Minä olen sellainen ihminen.” Lehtijutun kirjoittaja jatkaa vielä, että osoittaakseen katsovansa itsensä suomalaiseksi, Sirob ilmoittaa suomentavansa nimensäkin, ”vaikka tämä Boris Sirob onkin niin mukava nimi, että sen voi lukea samalla tapaa takaperinkin.” (Teini 1935, 3.)

Piia Einonen

Lähteet

- Aro, Sulo (1978), Musiikki. – *Viipurin kaupungin historia V, vuodet 1917–1944*. Toim. Aarne Huuskonen et al. (toimituskunta). Helsinki: Torkkelin säätiö, 283–288.
- Einonen, Piia (2013), Myyttinen Viipuri ja monikielinen todellisuus: etnisen alkuperän ja kielen merkitys 1800-luvun alun kaupunkiympäristössä. – *Historiallinen Aikakauskirja* 111:1, 3–16.
- Einonen, Piia (2015), Jacob Weikaim perheineen: Juutalaisena 1800-alkupuolen Viipurissa. – *Genos: Sukutieteellinen Aikakauskirja* 86:4, 205–222.
- Hirn, Sven (1981), Kulttuurielämä, vapaa-ajan vietto. – Ruuth J. W., Aimo Halila et al. *Viipurin kaupungin historia IV:2, vuodet 1840–1917*. Helsinki: Torkkelin säätiö, 485–575.
- Mäkinen, Wäinö (1927) Wastinetta wastineeseen. – *Maakansa* 28.9.1927. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1567041?page=6> (Tarkistettu 3.11.2022).
- Pernu, Tuomas K. (2022), Mitä on plagiointi, ja miksi se on väärin? Huomioita tiede- ja tietokirjoittamisen etiikasta. – *Puheenvuoroja-blogi*. <https://blogs.uef.fi/puheenvuoro->

- ja/2022/10/03/mita-on-plagiointi-ja-miksi-se-on-vaarin-huomioita-tiede-ja-tietokirjoittamisen-etiikasta/ (Tarkistettu 3.11.2022).
- Pöysä, Jyrki, Muistitietotutkimus. – Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Toim. Jaana Vuori. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metodologia/> (Tarkistettu 3.11.2022)
- Torvinen, Taimi (1989), *Kadimah: Suomen juutalaisten historia*. Helsinki: Otava.
- Teini (1935), Saisiko Tauno Hannikainen housunsa ilmaiseksi paikatuksi? Boris Sirob saa, sillä Viipurissa rakastavat räätälitkin musiikkia. – *Turunmaa* 19.2.1935. (<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanoma-lehti/binding/2116246?page=3>, tarkistettu 3.11.2022).
- Vainio-Korhonen, Kirsi (2022), Kolumni. – *Turun Sanomat* 26.10.2022.

Aleksanteri-konferenssi 2022 ”The New Era of Insecurity”

Järjestyksessään kahdeskymmenesensimmäinen Aleksanteri-konferenssi järjestettiin 26.–28. lokakuuta Helsingin yliopistolla. Raskaasta sisälöstään huolimatta tupa oli ilahduttavan täynnä ja ihmiset silminnähden innoissaan saadessaan tuulettaa koronavuosien kalkitsemia jäseniään ja sosiaalisia tarpeitaan. Sota on tiivistänyt tiedeyhteisön rivejä – yhteistä tekemistä on nyt paljon. Tuskin missään konferenssissa on ollut niin helppo alkaa juttusille tuntemattomien kanssa. Joka ikinen haluaa auttaa Ukrainaa ja ymmärtää sotaa oman tutkimuksensa kautta.

Keskiviikko

Konferenssin komea alku sysäsi osallistujat perinteisen akateemisen tunnerekisterin mukavuusalueen ulkopuolelle, kun upeääninen Sofija Jakovyšyna tulkitsi Philomela-kuoro taustallaan maailmalla tunnetuksi tulleen ukrainalaisen laulun *Oi u luzi tšervona kalyna* Metsätalon juhlasalissa. Avauspuheenvuorossaan Katri Pynnöniemi

tiivisti, mitä konferenssissa pohditsellaan: Mitä tapahtui ennen sotaa, niin sanotun alhaisen konfliktin aikana? Miksi Venäjä hyökkäsi ja miten se sotii? Miten maailma muuttuu tästedes? Ensimmäinen varsinainen puhuja Ayşe Zarakol Cambridgen yliopistosta lähti pohjustamaan kriisiä niinkin kaukaa kuin Mongolien valtakaudesta. Ajassamme on monta tekijää, jotka ovat olleet läsnä myös maailmanhistorian vaikeimpina aikoina. Tänä päivänä meitä vaivaavat taas kauas politiikan taakse menevät rakenteelliset kriisit, kuten taloudelliset kysymykset, pandemia, väestön liike ja ilmastonmuutos. Venäjällä on menossa kriisi legitimaatiossa, mikä ilmentyy mm. tekopyhytenä politiikassa, mutta ei Eurooppakaan puhtaita papereita saa: meidän tulisi paremmin tunnistaa niin rakenteelliset kriisit kuin ymmärtää se, että imperiumien perintö ei katkea veitsellä leikaten.

Allekirjoittaneet kunnioittivat läsnäolollaan keskiviikon paneelia ”The Role of Gender and Sexuality in Russia’s War Against Ukraine”,

Keskustelu Tiedekulmassa. Kuva: Mariia Fursina.

toinen puheenjohtajana ja toinen yleisön edustajana. Maisa Borgin ja Maare Käisin esityksessä perattiin ukrainalaisten naissotilaiden visuaalisia representaatioita sosiaalisessa mediassa. Kuvat nojaavat pitkälti militarisoidun feminiinisuuden perinteisiin, joissa nainen ilmentää perinteistä feminiinistä kuvastoa naisellisella, kauniilla ulkomuodollaan, mutta maskuliiniseen ympäristöön ja varusteisiin kiedottuna. Kuvien tarkoitus on niin normalisoida naisten asemaa armeijassa kuin saavuttaa kansainvälisen yleisön tuki Ukrainalle, mutta kannustaa myös omia miehiä taisteluun häpäisyn tai rohkaisun kautta. Melanie Mierzejewski-Voznyak kertoi varovaisen positiivisia havaintoja sukupuolten välisestä tasa-arvosta Ukrainassa. Naisten osuus päättävissä asemissa on kasvanut tasaisesti ja roolit vapautuneet laajemmin yhteiskunnassa. Kehitys on ollut sen suuntaista, että tuskin on odotettavissa sukupuolten ”taantumaa”, joka usein riivaa sodasta selviytyneitä yhteiskuntia.

Katalin Miklóssyn moderoimassa paneelissa ”Russia’s Politics of Memory. Why Does the Kremlin Weaponize History?”, Francine Hirsch, Georgiy Kasianov, Evgenia Lezina ja Bartłomiej Gajos käsittelivät monien esimerkkien avulla, kuinka Venäjä käyttää historiaa poliittisesti

hyväkseen legitimoidakseen ”sotilaallisen erikoisoperaation”. Ukrainan suvereniteetin kiistämiseksi löydettiin syvälle neuvosto-aikaan juontuvia viitteitä, eikä ukrainalaisten leimaamisessa natsiksi ja pettureiksi ole historian valossa mitään uutta.

Ensimmäisen päivän ilta huipentui vastaanottoon Helsingin kaupungintalolla, josta päällimmäisenä jäi mieleen Ukrainan suurlähettilään Olga Dibrovan vetoava puhe. Dibrova toisti Ukrainan vaatimuksen ”taivaan sulkemisesta”, viitaten toivottuun lentokieltoalueeseen Ukrainan yllä, ja kohdisti sen Naton lisäksi myös akateemiselle yhteisölle. Tieteilijöitä hän kehotti visioimaan Ukrainan tulevaisuuden.

Torstai

Torstai alkoi maanpuolustuksellisella tykityksellä ”War and Defence Preparation in Russia and its EU Neighborhood: Societal and Institutional Transformations in a Comparative Perspective” – paneelissa. Jonna Alava puhui patrioottisen kasvatuksen muutoksesta Venäjällä. Sodan alkamisen jälkeen Venäjän kouluissa on toteutettu militaristista ja sotaa tukevaa propagandaa sekä tehty monia rakenteellisia ja sisällöllisiä

Sofija Jakovyshyna. Kuva: Mariia Fursina.

muutoksia, joiden tarkoituksena on kontrolloida opiskelijoita ja taata ritualistinen tuki Putinille ja sodalle. Linda Hartin ja Marjo Rantalan esityksessä käsiteltiin sukupuolen ja sotatyön suhdetta Suomessa. Nykyinen asevelvollisuusjärjestelmämme on pitkälti kompromissi, mitä tulee oikeuksiin, resursseihin ja reunaehtoihin. Miesten pakollisella asevelvollisuudella ja naisten vapaaehtoisella asepalveluksella on laaja hyväksyntä. Suuret tai nopeat muutokset eivät näytä todennäköisiltä etenkin nykyisessä turvallisuuspoliittisessa tilanteessa. Sukupuolten tasa-arvoa kehitetään kuitenkin eri konteksteissa: sekä asevoimien sisällä että yhteiskunnassa laajemmin. Weronika Grzebalska toi tuulahduksen Puolasta, jossa 84 % kansasta kannattaa sukupuolineutraalia asepalvelusta. Naisten määrän lisääntymisellä on taustallaan kaksi tendenssiä: toisaalta nykyinen tasa-arvo kehitys ja toisaalta omien juurien hakeminen kommunismia edeltäneestä ajasta, jolloin naisten osallistuminen maanpuolustustyöhön oli laajamittaista ja luonnollisena pidettyä.

Päivän ensimmäisessä täysistunnossa viimeistään kävi selväksi, että feministinen lähestymistapa turvallisuuteen ja sotaan on raivannut tiensä marginaalista keskiöön. Tamara

Martsenyuk Kiovan Mohyla-akatemiasta Ukrainasta luennoi naisten osallistumisesta Ukrainan puolustukseen. Kyselyjen mukaan 78 % miehistä ja 59 % naisista on valmiita osallistumaan aseelliseen puolustukseen. Ukrainan armeijassa naisia on palveluksessa yli 20 %. Martsenyuk pitää naisten suurta osallisuutta puolustukseen syynä siihen, miksi Ukrainan yhteiskunta on kestänyt ja kestää. Tasa-arvoinen ja vapaaehtoinen asepalveluksen malli on kaikkein suosituin vaihtoehto Ukrainassa eroten siten suuresti suomalaisesta kontekstista. Martsenyuk toi myös kriittisen tervehdyksen ukrainalaisilta feministeilä, jotka vaativat länsimaisia feministejä lopettamaan pasifistiset puheet ja osallistumaan ilmapuolustuksen hankkimiseen Ukrainalle. Martsenyukilta kysyttiin, miten hän kommentoi Ukrainan yhteiskunnan militarisoitumista. Martsenyukin mukaan Ukraina ei ole lainkaan militarisoitunut, mikä yllätti varmaan monen kuulijan, mutta jätti miettimään, voimmeko edes puhua militarisoitumisesta, mikä käsitteenä on aika negatiivinen olemassaoloon puolustavan maan kohdalla.

Katri Pynnöniemen johtamassa paneelissa analysoitiin retoriikkaa, jonka avulla Venäjä legitiimoi hyökkäystä Ukrainaan. Yksi näkyvimmistä viestijöistä Venäjällä on ollut ortodoksinen kirk-

Ayşe Zarakol. Kuva: Mariia Fursina.

ko. Elina Kahla toi esityksessään ”Apocalyptic Underpinnings in ROC Leadership Rhetoric on War” esiin sodan lietsontaan äärimilleen viedyn puolen apokalyptisenä konfliktina. Kristilliseen eskatologiaan kytkeytyvän ajattelun äärimäisissä muodoissa Venäjällä nähdään olevan erityinen rooli maailmanjärjestystä ylläpitävänä messiaanisenä voimana. Veriuhrauksen ja pyhän sodan retoriikka yhdistyvät synkällä tavalla Venäjän poliittisen johdon tapaan hyödyntää kansalaisuskontoa oikeutuksena sodalle.

Kauaa ei oltu sukupuolentutkimuksesta erossa. Keskiviikkoiltana Anni Lappela Helsingin yliopistosta luotsasi keskustelua sukupuolivähemmistöjen haasteista ja maskuliinisuuden muutoksesta Ukrainassa sekä Venäjän joukkojen harjoittamasta seksuaaliväkivallasta Ukrainassa. Paneeli koostui kokonaan ukrainalaistutkijoista: Tamara Martsenyuk, Maryna Shevtsova Ljubljanan yliopistosta ja Marta Havryshko Baselin yliopistosta Sveitsistä toivat ensikäden tietoa Ukrainasta tähän tärkeään teemaan. Raiskausten ja muiden seksuaalirikosten laajuus ja raakuus ovat järkyttävää kuultavaa. Kyse ei ole yksittäisten sotilaiden ylilyönneistä, vaan vaikuttaa siltä, että vapautta harjoittaa näitä toimia käytetään laajasti venäläissotilaiden rekrytoinnissa ja motivoinnissa. Raiskausten tutkinta on vasta aluillaan ja kansainvälisellä yhteisöllä on suuri vastuu niiden käsittelyssä tulevana vuosina. Kuka antaisi myös raa’asta seksuaalisesta väkivallasta selvinneille tunnustusta sodan jälkeen? Oppisimemko käsittelemään näitä asioita paremmin, niin että uhrin eivät joutuisi kantamaan häpeän stigmaa harteillaan koko loppuelämänsä ajan?

Perjantai

Viimeisen konferenssipäivän aloitti Helge Blakksrudin vetämä paneeli ”Russian Memory Politics Before and After the War in Ukraine: Cases from the Regional and Bilateral Scenes”. Harvard Bækken Norjan Maanpuolustusinstituutista esitti hienon huomion, kuinka patriottisessa kasvatuksessa Venäjällä nykyistä tilannetta kehitetään ja selitetään ”sekoittamalla sotia” (*merging wars*). ”Sotilaallinen erikoisoperaatio” yhdistetään retoriikan avulla ennen kaikkea toisen maailmansodan ponnistuksiin. Sen lisäksi että kuviolla sekoitetaan kansalaisten päitä ja vältytään puhumasta todellisesta tilanteesta, sillä petaillaan jo sitä, kuinka kasvavan venäläisen sukupolven tulisi muistella Ukrainan tapahtumia. Olga Malinova jatkoi historiallisen muistin sekoittamisen tiellä ja kertoi, kuinka taloudesta puhuttaessa Venäjällä viitataan 1990-luvun kaa-

Taukotunnelmaa Metsatalolla. Kuva: Elena Gorbacheva.

okseen. Valtamedian pääviestinä on, että ”kun selvisimme siitä, niin selviämme tästäkin”. Vies-tin kääntöpuolella on kuitenkin tietous, että juuri Putin on heittänyt kansan takaisin 1990-luvulle. Putinin valta ja suosio on pitkälti perustunut stabiiliuden tuomiseen Venäjälle 1990-luvun koettelemusten jälkeen. Tämä vakauden jakso on nyt ohi.

Viimeisen päivän yleiset keskustelut ja istunnot keskittyivät tutkimuksen muutokseen, sen reflektiiviseen ja kriittiseen arviointiin, sekä tiedeyhteisön rooliin. Hanna Smith luotsasi pyöreän pöydän keskustelua turvallisuus- ja aluetutkimuksen tulevaisuuden näkymistä sodan aikana ja sen jälkeen. Olga Olikertoi esiin paradigman muutoksena sen, että olemme nyt todella päättäneet vastata Venäjän luomaan turvallisuusuhkaan Euroopassa. Hän peräänkuulutti avoimen keskustelun merkitystä tiedeyhteisössä ja laajemmin eri toimijoiden kanssa. Kristi Raik korosti pienten valtioiden toimijuuden tunnustamista ja painotti, että pelkästään suurvaltojen määrittämä turvallisuuspolitiikka on kestänyt. Hän kehotti välttämään toiveajattelua, länsimaisen maailmankuvan heijastamista muihin toimijoihin, ja keskittymään niiden sijaan vakavammin siihen, kuinka nämä toimijat itse määrittävät omat intressinsä. Jyrki Terva muistutti vasta sodan lopputuleman määrävän lopulta sen, mitä siitä on otettava opiksi.

Moni tieteenekijä on kokenut tukalaksi paineen kommentoida puhtaasti tulevaisuutta. Aleksanteri-konferenssissa käytiin laajaa, avointa ja armahtavaakin keskustelua siitä, kuinka tiedeyhteisön on lopulta mahdotonta ennustaa tulevaa. Akateeminen maailma voi vain rajata mahdollisia kehityskulkuja.

Konferenssin viimeisessä keskustelussa käsiteltiin Ukraina-tutkimuksen tulevaa roolia ja keinoja vahvistaa sen ääntä. Tiedeyhteisön tuki ukrainalaisille on tärkeää. Tätä työtä tulee jatkaa ja Ukraina-tutkimuksen kenttää on vahvistettava myös pitkällä aikatahtimella. Katri Pynnöniemi tiivisti loppupuheenvuorossaan, miten konferenssissa onnistuttiin luomaan vilpitön ja realistinen alusta keskustelun käymiselle. Ta-

pahtuma tarjosi varmasti jokaiselle osallistujalle inspiraatiota tieteelliseen työskentelyyn. Turvalisuuspolitiikan, sotatieteiden ja aluetutkimuksen yhdistävälle työlle on suuri tarve.

Eikun hommiin!

Jonna Alava
Santeri Kytöneva

Eemil Mitikka

Support for Russia's invasion of Ukraine in Russia

After Russia's full-scale invasion of Ukraine in February 2022, the media and experts have been considering the approval and support for the war among the Russian population. Governmental, state-independent and oppositional surveys reported quickly that the clear majority of Russians support the war. These war surveys have raised discussion about how reliable they can be considered as indicators of war support. For example, according to some critiques, the high non-response in these surveys suggests that their value as evidence is negligible, while some see that they clearly show how the majority of Russians support the war. The research conducted for this article presents that both of the aforementioned viewpoints are too simplistic. The main argument of this research is that, in spite of their limitations, it is possible to draw important and politically relevant insights from the Russian war surveys. However, because of the high non-response rates (low response and completion rates), it is more relevant to analyse the relationships between the variables affecting the war support, than to use these surveys as indicators of "overall support" for the war. This article examines in particular how sociodemographic background factors, media consumption and economic attitudes relate to war support in Russia. Although the examination is limited to these variables, the approach of the research can be applied to other kinds of research questions in analysing war surveys in future.

Sami Suodenjoki

The divisive tunes of *Free Russia*

This article addresses the transnational trajectory of the song *Vapaa Venäjä* (*Free Russia*) into a communist anthem and the object of fierce political dispute in the interwar period. By using writings to the press and oral history as source materials, the article sheds light on how *Free Russia* shaped political experiences in both Finland and Finnish America. The melody of *Free Russia* was borrowed from the Russian military march *Farewell to Slavianska*, and its lyrics described the Russian Revolution. For these reasons, and for allegedly glorifying Bolshevism, the march aroused fierce criticism in the Finnish non-communist media. However, Finnish communists adopted *Free Russia* as their instrument for protest and for outmatching the Social Democrats. For some workers, the performance of the song also served to express unity and future hopes as they travelled from Finland or North America to the Soviet Union. However, this article shows that after being recorded by the Columbia company in 1924, *Free Russia* also sold well as a gramophone record and was spread to new settings such as the intimate sphere of home. This contributed to the partial transition of the march from a strictly ideological context to that of internationally produced "Finnish" popular music.

Tämän numeron kirjoittajat

Larisa Kangaspuro, FT, tutkija, Pohjoismaiden tutkimuksen keskus, Helsingin yliopisto

Eemil Mitikka, VTM, väitöskirjatutkija, Aleksanteri-instituutti, Helsingin yliopisto

Sasha Mäkilä, FT, vieraileva tutkija, Taiteellisen tutkimuksen keskus, Taideyliopisto

Sami Suodenjoki, FT, yliopistotutkija, Historian, filosofian ja kirjallisuustieteen yksikkö, Tampereen yliopisto

Ira Österberg, FT, tutkija, Aleksanteri-instituutti, Helsingin yliopisto.

Ohjeita kirjoittajille

Ajantasaiset kirjoittajaohjeet verkkosivuillemme:

<https://journal.fi/idantutkimus/about/submissions>

1 Pääkirjoitus: Sodan ääniä

ARTIKKELIT

- 4 Eemil Mitikka: Hyökkäyssodan kannatus Venäjällä
26 Sami Suodenjoki: *Vapaan Venäjän* sävelet jakolinjojen uurtajina

ESSEET

- 46 Ira Österberg: Euroviisut 2022 ja ääni Ukrainalle
54 Sasha Mäkilä: Venäläinen kapellimestaripedagogiikka Suomessa
61 Larisa Kangaspuro: Naisvankien sopeutumisesta yhteiskuntaan Venäjällä

KOLUMNIT

- 71 Margarita Zavadskaya: Poliittinen vastarinta Venäjän vaaleissa
75 Meri Kulmala & Anna Fomina: Väärä aika tulla kuulluksi

TAIDE

- 78 Mikhail Tolmachev & Adel Kim: Akustisia kokemuksia kuvista

LEKTIO

- 87 Gustaf Olsson: Venäjän kielen uusien lainaverbien aspektiparit
91 Arvio
94 Ajankohtaista
99 Abstracts in English

